HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
16. travnja 1971.
godina I
broj 1.
cijena 2 dinara

Protiv zločina i zloporabe hrvatskog imena

Prosvjed Matice hrvatske

Da politički mračnjaci ne sustaju u svojoj podmukloj borbi protiv pozitivnih političkih promjena u socijalističkoj i samoupravnoj Hrvatskoj i Jugoslaviji, dokazuje i najnovije terorističko zlodjelo u Stockholmu. Smatramo stoga svojom dužnošću da izrazimo ogorčenje širokog članstva Matice hrvatske i da osudimo terorizam i zločin kao metodu političke borbe. Ujedno oštro osuđujemo ne samo unajmljene izvršitelje atentata, nego i sve one snage što iza njega stoje, okupljene oko zajedničke platforme antihrvatske i antisocijalističke politike, kao i one zlonamjernike u našem društvu koji taj mrski čin žele iskoristiti u zaoštravanju odnosa i atmosfere na unutrašnjem planu, ometajući time borbu progresivnih snaga za reformu SFR Jugoslavije i za punu ravnopravnost svih naroda i narodnosti, za potpunu afirmaciju republičke državnosti i suvereniteta. S tim u vezi također zahtijevamo dosljedno i potpuno raščišćavanje događaja na koje se ukazuje u Izvještaju sa 19. sjednice CK SKH.

Predsjedništvo
MATICE HRVATSKE

PROSLOV

Svrhu HRVATSKOG TJEDNIKA predodređuje povijesni trenutak u kojem se pojavljuje. Doduše, sva su povijesna razdoblja imala svoje »povijesne trenutke«, ali baš zato što se, stjecajem mnogih okolnosti, hrvatski narod i danas mora boriti za osiguranje pretpostavki svoje opstojnosti u sadašnjosti i budućnosti – čini nam se da nije pretjerano iskažemo li nuždu pokretanja i ovoga tjednika.

U današnjem povijesnom razdoblju pred hrvatski se narod – kao glavna zadaća – nedvojbeno ističe dovršenje duhovne i teritorijalne integracije njegova nacionalnog bića. Konstituiranje njegove državnosti nije samo potreba oživotvorenja njegove stvarne ravnopravnosti i suverenosti u zajednici SFRJ, nego i pretpostavka budućnosti te zajednice, a samim time i prilog miru na ovom tradicionalno nemirnom području o koje se uvijek otimahu dva svijeta ...

U životu svakog naroda nastupa doba kad valja odbaciti sve jednostranosti i sve isključivosti, da bi se obračunavši s grijesima i zabludama prošlosti, sadašnjost i budućnost mogla graditi na svemu onome pozitivnom što je biće toga naroda stvorilo na svim područjima ljudskoga rada.

HRVATSKI TJEDNIK daje svoj prilog rješavanju spominjanih zadaća, polazeći od svih povijesnih iskustava svoga naroda i temeljnih polazišta velikih ideja socijalizma: socijalističko društvo mora unapređivati, a ne sputavati sve ono što je u životu naroda ostvareno na kulturnom, znanstvenom, gospodarskom i svakom inom polju.

HRVATSKI TJEDNIK nastojat će da dade svoj prilog pobjedi samoupravnog socijalizma kao jedinom putu oživotvorenja hrvatske državnosti i učvršćenja politike nesvrstane SFRJ. HRVATSKI TJEDNIK pridonosit će, prema svojim mogućnostima, osposobljavanju svih slojeva hrvatskoga naroda za puno korištenje suverenih prava u svim sferama kulturnog, društvenog i državnog života; da uzmognu svoju sudbinu preuzeti u svoje ruke.

Hrvatska je jedna – Hrvata su milijuni! Kulturna je integracija hrvatske kulture, svih njezinih slojeva, na cijelom narodnom prostoru, primarna zadaća njezinih djelatnika; ali integracija koja će afirmirati svo obilje značajki što ih, po tradiciji, iskazuju svekolike hrvatske pokrajine. I isto tako, svo ono bogatstvo misli i izraza tako karakteristično za život civilizacija i kultura na drevnom europskom tlu.

Kulturna integracija Hrvatske, takva kakvoj smjeramo, ne predmnijeva stvaralačku unitarizaciju izraza. Hrvatska je jedna ali je mnogošta hrvatsko. I velikoj je zadaći integracije cilj da to bogatstvo brani i obrani. Hrvatska ne smije, vječno na svoju štetu, birati između dva zrna žita, između dva ploda s njive koja joj, u cijelosti, pripada.

Iz vjekovne nemogućnosti da svoje stvaralačke snage, prirodna bogatstva i prednosti svoga geografskog položaja oslobodi za svoj probitak Hrvatska je u ove dane, u grču napora da se oslobodi primitivizma i otvori svijetu, nazrela mogućnosti svoga gospodarskog preporoda.

Jadranska i pomorska orijentacija Hrvatske, polazeći od potreba i prednosti njezina kontinentalnog dijela, temeljem je tome preporodu i integraciji hrvatskoga gospodarstva. Jadran i more otvaraju nam putove u svijet i razvaljuju brane hrvatske izolacije i siromaštva.

Stvarajući temelje ne samo za biološko održanje hrvatskoga naroda na našem tlu, već i za vraćanje onih 500.000 Hrvata kojima njihova bogata domovina nije stvorila uvjete za život i izglede za budućnost, nemoćna da prihvati i upotrebi njihove stvaralačke snage i sposobnosti.

Veza sa svijetom i otvaranje prema svijetu stvorit će trajno povoljne uvjete za život, rad i budućnost svakome Hrvatu i svakom žitelju Hrvatske.

Hrvatska bez krila

Str. 7

Magnum crimen

Str. 5

Lica Oskara Hermana

Str. 18

ZAGREB U HRVATSKOJ I HRVATSKA U ZAGREBU

Cijenjeni drugovi!

Šaljem pretplatu za »Hrvatski tjednik« sa željom da pišete o nama, o našem narodu, u duhu samoupravljačkog socijalizma u Hrvatskoj, zatim u Jugoslaviji. Želimo mnogo uspjeha i sreće na početku i da imate mnogo uspjeha na startu. Molim vas da strogo vodite brigu o našem lijepom hrvatskom jeziku koji je već desetljećima bio prigušivan, »proganjan« kao i hrvatsko ime, jer se, na žalost, hrvatskom imenu pripisuju razne etikete. To su obično činili oni koji su bili opterećeni danas već djetetu poznatim imenom i ideologijom unitarista. Dakle, mnogo sreće!

Možda je šteta da niste u Uredništvo stavili i po kojeg čovjeka, pogotovo prosvjetnog radnika, iz pokrajine, jer Vaš list je i naš, nas iz pokrajine. Bez zajedničke suradnje glasilo neće imati onaj uspjeh koji bismo željeli. Naglašavam da nemam ništa protiv članova koje ste postavili u Uredništvo, ali koliko znam svi su iz Zagreba. Nemojte zaboravljati i zanemarivati tzv. provinciju jer je to boljetica naše prošlosti, a posljedice toga osjećaju se još i danas(...)

Srdačan pozdrav i s poštovanjem odani

FRANJO FALAT
Petrinja

Toplo zahvaljujemo na lijepim željama. Priznajemo da je šteta što nismo u uredništvo uvrstili i »po kojeg čovjeka, pogotovu prosvjetnog radnika, iz pokrajine«, ali priroda našeg posla zahtijeva da svi urednici budu gotovo svakodnevno na okupu. Uostalom, stranice ovog tjednika široko su otvorene ljudima i pitanjima cijele Hrvatske.

NOVO KNJIŽEVNO IME

Šaljem Vam fotografiju jednog sisačkog »spomenika kulture«; to dvadeset i više ljeta ne smeta nikoga.

Kada je već Mihovil Pavlek prekršen u Pavla Mihovila čudi me da i susjedna ulica Pavla Markovca nije dobila ime Marka Pavlovca (što, na kraju krajeva ne bi bilo ništa neobično).

S poštovanjem

prof. IVAN SOVIĆ
Sisak

Franjo, 'fala Vam. Nažalost, nije to jedina »greška«, vjerujemo da bi velik broj čitalaca naših novina mogao naći slične primjere nebrige. Ako ih primijetite, javite nam se!

PRAVO NA KRITIKU

Vijest o skorom izlaženju »Hrvatskog tjednika« obradovala me kao rijetko koja novina. Obradovala me samo stoga što u našim novim novinama očekujem obilje zanimljivih i kvalitetnih članaka, već više zato što se nadam da će »Hrvatski tjednik« biti u pravom smislu list koji će ispuniti nade svojih čitalaca, list čitalačke publike i naroda! Bit će, nadam se, ono što je rijetko kojim novinama u Hrvatskoj polazilo za rukom do sada. U tom smislu »Hrvatski tjednik« će ispuniti onaj porazni vakuum koji se već decenijama osjeća u hrvatskom tisku, u kom zbog ortodoksne linijske obojenosti i politike klanova u pojedinim redakcijama »običan«, »mali« čovjek iz naroda ne može da reagira na pojave oko sebe, makar polazio i sa najiskrenijeg, humanitarnog, samoupravnog stajališta...

Nemam namjeru da na ovom mjestu kritiziram bilo koga, ali zbog konteksta mojih misli moram spomenuti neke od nezdravih pojava u postojećim hrvatskim novinama. Pojedine od tih novina u svojim tribinama namijenjenim čitaocima ne osiguravaju mjesto poštenoj kritici koja bi dolazila iz naroda. Na taj način mnoge od postojećih hrvatskih novina i nenamjerno stvaraju kult ličnosti, budući da čak i sitne rukovodioce u manjim općinskim centrima izdižu u red »neranjivih«, onemogućavajući »običnom« čovjeku iz naroda da o njima prozbori bilo što negativno (makar i pošteno!) javno i preko novina. Iz osobnoga iskustva znadem, npr., da je praksa nekih naših dnevnika da pisma upućena njihovim tribinama čitalaca proslijeđuju na adresu onih o kojima je u tim pismima bilo govora. Dakle, ne samo da ih ne objave, nego čak ni autora tih pisama, koji je naveo svoju punu adresu i preuzeo svu eventualnu moralnu i materijalnu odgovornost u vezi s tim pismima, ne obavješćuju kud su proslijedile s pismima. Također iz iskustva znadem da su redakcije nekih naših listova činile isto i sa pismima nekih mojih znanaca. Ponavljam, nije sada važno koje su to redakcije, jer mi nije na umu kritika, već bih želio istaći što »Hrvatskom tjedniku« nikako ne bi smjela biti praksa! Nikako, ako »Hrvatski tjednik« želi biti glasilo svoga naroda!!! (...)

Prof. NIKOLA BIČANIĆ
Gospić

Vaša su razmišljanja vrlo poticajna i slažu se, uglavnom, s našim željama. Što se tiče bojazni da bi naše uredništvo, poput nekih drugih redakcija, moglo preuzeti na sebe i neke denuncijantske zadatke, moramo priznati da nas je i sama takva pomisao u prvi mah zaprepastila a onda, u svojoj apsurdnosti — obradovala. Montaigne je govorio da čovjek koji živi u izopačenom stoljeću lako dođe do vrline. I eto, nedostatak jednog poroka učinio je da s boljim mišljenjem o nama samima krenemo s prvim brojem ovoga tjednika.

HRVATSKI TJEDNIK

Novina za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska, kulturno-naučno društvo, Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393

Uređuju: Stjepan Babić, Zvonimir Berković, Jozo Ivičević, Tomislav Ladan, Srećko Lipovčan, Zvonimir Lisinski, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić, Franjo Tuđman, Igor Zidić

Glavni urednik: Igor Zidić
Odgovorni urednik: Jozo Ivičević
Tajnik uredništva: Franjo Marinković
Likovni urednik: Sanja Iveković

Urednička vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartolić (Čakovec) Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Čuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipić-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Vlado Gotovac, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenka Munk, Vlatko Pavletić, Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždjak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ante Sviličić (Split), Petar Šegedin, Šerif Šehović, Ivo Supek, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Mirko Tomasović (Split), Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Antun Vrdoljak, Vice Vukov, Vladimir Vuković, Franjo Zenko i Bože Žigo.

Adresa uredništva: 41000 Zagreb, Ul. Matice hrvatske 2, tel. 39-393.
Stranke se primaju svakog dana od 10 do 12 sati osim subote.
Rukopisi se ne vraćaju.

Novine izlaze svakog petka.

Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ul. Ljubice Gerovac 1.

Pretplata: Godišnja: 104,00 dinara; polugodišnja: 52,00 dinara. Za inozemstvo dvostruko.

Dinarske doznake uplatiti u korist računa: 301-8-2185, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Devizne doznake uplatiti u korist KB rn: 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)

Cijene oglasa: Cijela stranica 5000 d, polovina stranice 2500 d, četvrtina stranice 1250 d, 1 cm² 25 dinara.

Mala turistička reeksporterska fantazija u tri stavka

»... nitko ne može neposredno ili posredno stjecati materijalne i druge koristi eksploatacijom tuđeg rada ...« (Ustav SFRJ, čl. 7. i Ustav SRH, čl. 13.)

Prolegomena

Reeksporteri, eksploatacija, banke, eksproporijacija, središta osamostaljene financijske i politčke moći, nacionalizacija, samoupravljanje i etatizacija — riječi su najčešće čute i napisane u posljednje doba burnih prosvjeda protiv postojećeg sustava financiranja turističkih djelatnosti. A pokušamo li sve takve prosvjede izraziti istim nazivnikom — tada nam nije dvojiti: nesamoupravno, što više, antisocijalističko obilježje sustava kreditiranja i investiranja turističke izgradnje. Žalosnim simbolom takvog stremljenja, premda opravdano, postadoše reeksporteri.

Ovoj zbiljnosti, međutim, smislenost fantazije pruža tek puki, i zaista fantazijski, pristup odgovornih i prinadležnih političkih, nadati nam se je i samoupravnih, tijela — što svojim činom i stavom postadoše predmetom ove fantazije. No, pođimo redom.

Stavak prvi

Početi nam je s primjerima.

Kako i na koji način turističke organizacije primaju kredite vidjet ćemo na primjeru »Poljobanke« iz Beograda koja odobrava takve kredite. Tako je »Poljobanka« sklopila ugovor o kreditiranju »Plave lagune« iz Poreča uz slijedeće uvjete: redovna kamatna stopa 5 posto, dodatna kamata 3 posto i anticipativna 2,5 posto = 10,5 posto. No, to nije sve. Uvjetuje se i obvezatna prodaja deviznih sredstava »Plave lagune« »Poljobanci«. Drugim riječima, za kredit od 270,5 milijuna dinara — poduzeće se obvezalo prodati 48 358 297 američkih dolara, ili 604,5 milijuna deviznih dinara. A sve po službenom tečaju na dan potpisa kreditiranja.

Slično je prošao i riječki »Brodokomerc« koji je za kredit od 202 milijuna dinara dužan prodati »Poljobanci« 37,5 milijuna dolara, što iznosi 232 posto od primljenog kredita.

Međutim, to je realnost. Fantazija tek počinje.

Na temelju takvih i sličnih primjera članovi Komisije Sabora za društveni nadzor, predsjednik Odbora Republičkog vijeća Sabora za turizam, predsjednik Odbora za društveni plan i financije, predstavnici Privredne komore SR Hrvatske, Turističkog saveza Hrvatske, Javnog pravobranilaštva Hrvatske, Višeg privrednog suda Zagreba, Službe društvenog knjigovodstva — Centrale Zagreb, Republičkog sekretarijata za privredu i Republičkog sekretarijata za financije sa stajališta funkcije društvenog nadzora konstatiraju »vrlo intenzivna investiciona ulaganja u kapacitete turističko-ugostiteljske privrede«. Nadalje se tvrdi da je »investiciona ekspanzija« u turizam usko »povezana s uvjetima kreditiranja«, a na »temelju opće povoljnih uvjeta plasiranja sredstava«. I konačno, »energično se inzistira« na bitnim promjenama »uvjeta kreditiranja«.

Stavak drugi

»Navedena problematika ima i svoj regionalni aspekt« — stoji dalje u tekstu. — »Neravnomjerni raspored financijskog potencijala na pojedina područja u Jugoslaviji utječe i na velike razlike u regionalnom porijeklu financijskih sredstava koja se ulažu u turizam, što ima za posljedicu da su i koristi, koje se ulaganjem ostvaruju, regionalno neravnomjerno raspoređene«.

No, slijedeći primjer pokazat će i stvarni odnos koji je teško naslutiti u ovom fantazijskom prikazu iz materijala spomenutih predstavnika.

O samoupravljanju bilo je mnogo riječi, a ovog puta nam je govoriti o samoupravljanju made in »Generalexport« iz Beograda. Naime, »Genex« je zajedno ulagao s poduzećima »Jelsa«, »Cavtat« i »Primošten« iz istoimenih mjesta. Ugovori o zajedničkom financiranju turističkih objekata sklopljeni su na 10 do 20 godina. Uz zajednička ulaganja »Genex« istodobno i kreditira ta poduzeća, uvjetujući otkup njihovih deviza. Na 10 posto ulaganja — »Genex« polaže pravo na 50 posto deviza. No, to nije sve. Istodobno »Genex« osigurava kadrove i reklamu za financirani objekt (hotel), uz pravo prvenstva prodaje kapaciteta hotela putem svoje turističke agencije »Yugotursa«. Ujedno »Genex« daje suglasnost imenovanju direktora tog objekta, postavlja jednog člana Upravnog odbora — i tako osigurava premoć u UO — koji broji tri člana. A ukoliko se znadu i ovlaštenja UO, kao: organizacija izgradnje, donošenja uvjeta ugovaranja, određivanje broja radnika i njihovih kvalifikacija, određivanje visine sredstava za osobne dohotke, određivanje stručne spreme za radnike na rukovodećim mjestima, te uz to predlaže nove investicije i daje suglasnost za nabavku osnovnih sredstava, te zaključuje ugovore za inspekciju, ekspertize i revizije poslovanja i tome slično — slika će, nedvojbeno, biti kompletnija i jasnija.

No, to je realnost — fantazija je bila na početku.

Stavak treći

U trećem stavku, kada se običava očekivati rasplet, a pogotovu takvih fantazija, nije nam namjera iznevjeriti štioce, ili ih, pak, zamarati realnošću, već nam je namjera zadovoljiti njihovo pravo. Iz toga razloga i donosimo kraći sažetak zaključaka, kao poslasticu ove fantazije u tri stavka.

1. To je ... »dokumentaran i vrlo koristan prilog u sagledavanju stanja i djelovanja monetarno-kreditnog sistema, te razmatranju i razrješavanju, kako deviznog, vanjsko-trgovinskog i kreditnog sistema u cjelini, tako i postojećih konkretnih sistemskih, ugovornih i drugih odnosa ... .«

Dakle, kao što je i vidljivo, ostajući doslejdni svojoj fantaziji, predstavnici zaboraviše spomenuti reeksportere i banke, središta osamostaljene financijske i političke moći, pa ostadoše u oblacima »sistema« koji su to objektivno omogućili. No, činjenica je da nijedan kreditni sistem, kao takav, nigdje nije kreditirao — već konkretni realizatori — koji su, uzgred rečeno, ovim predstavnicima kao nepoznati.

2. ...»valja ocijeniti i svrsishodnost održavanja neposrednih sastanaka i razgovora sa odnosnim poslovnim partnerima«. Izvrsno. Ovo je tek fantazija. Samo malo je nejasno čemu analize — kada se dogovor mogao preporučiti i bez toga. Ujedno, nije li to nagovaranje na pregovaranja između sluge i gospodara. Nema što: humanizam na zavidnoj razini fantazije.

★ ★

Premda je ovoj trostavčanoj fantaziji najmanje potreban pogovor — teško se oteti dojmu nedorečenosti bez njega. To zato, jer fantazija kao postojeći odnos pojedinih društvenih i političkih tijela spram realiteta — postaje gotovo jedini odnos i veza. Prema tome, i ova fantazija ima se smatrati tek dijelom svakidašnjice, čija prisutnost je čini sve nezamjetljivijom.

No, ipak — mišljenja sam da je najveća fantazija nenapisana i da čeka svoje objelodanjenje u sistematskim promjenama. Ukoliko griješim — bolje za druge.

Krunoslav ŠUTO

Poluprazno gledalište za tunel kroz Učku

Ako je, a vjerujemo čvrsto da jest uz autocestu od Splita do Zagreba, tunel kroz Učku pothvat nacionalnoga značenja — onda je slika koju je u subotu, 3. travnja ove godine, pružalo gledalište Hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu — nacionalna sramota: na svečanoj akademiji, posvećenoj akciji u Istri, u nazočnosti istaknutih političkih i kulturnih radnika Hrvatske — bilo je premnogo praznih mjesta, pogotovu u parteru kazališta.

Kad je predsjednik počasnoga odbora, Miko Tripalo, pri kraju svojih uvodnih riječi naglasio kako osim simbola koje rado ističemo i njima se dičimo, predstoji nešto puno važnije, odsudnije — a to je rad, zalaganje, konkretna akcija, nismo se mogli oteti dojmu da su te riječi bile upućene i svima onima koji su na svečanu akademiju pozvani, a nisu se odazvali.

Akcija nacionalnoga razmjera, kao što je tunel kroz Učku, kušnja je, prvenstveno, svima u Hrvatskoj: nitko izvan nas samih neće biti 'kriv', ako se ne odazovemo u onoj mjeri u kojoj ta akcija jest od presudne važnosti za gospodarsku i duhovnu integraciju Hrvatske. Oni koji na priredbu nisu došli — sigurno tako ne misle. Nije nam drago to ustvrditi, no ne možemo to shvatiti kao slučajnost, kao slučajan gest; moramo to shvatiti kao 'osobnu kartu', legitimaciju kako bismo rekli.

Odbor koji je pripremio ovu svečanu priredbu zasigurno je ulaznice podijelio — krivim osobama, a po kom je 'ključu' razaslao karte, nije nam poznato.

S. L.

Pečat iz Kranja

Neki šaljivčina zabrinuo se za ugled i utjecaj filma u našem društvu zbog toga što među nazočnima na Kongresu filmskih radnika Jugoslavije 20. i 21. ožujka 1971. u modernom hotelu »Creina« u Kranju nije bilo — starleta i političara! Mlađahne ljepotice izazovnih oblika i neprikrivenih ambicija, kakvih je ranije uvijek bilo oko svih filmskih zbivanja, okrenule su se vjerojatno zabavnoj glazbi ili televiziji kao znatno popularnijim područjima, gdje uspjeh može biti veći, brži i lakši. Što se političara tiče, oni su, čini se, film, kao i sve druge umjetnosti, napokon prestali smatrati žarištima sumnjive rabote, pa su ih stoga i izbrisali s popisa svojih svakidašnjih briga. Ostavljeni tako na miru s obje strane, filmski su radnici imali priliku odgovorno i zrelo rješavati svoje probleme bez pritiska političke sumnjičavosti ili pak jeftine popularnosti.

Autobiografski obračun

Pa ipak, ovaj je filmski skup pobudio veću pozornost javnosti nego što je to bilo za očekivati. Prvoga dana novinari su izvijestili da ni Upravni odbor, a kasnije ni sam Kongres nisu prihvatili referat dotadašnjeg predsjednika, istaknutog beogradskog redatelja Aleksandra Petrovića. Njegov je tekst ocijenjen kao subjektivni, čak i autobiografski obračun s kritičarima njegovih vlastitih filmova, dok su istodobno prešućeni ili zaobiđeni uspjesi i problemi drugih autora i nekih nacionalnih kinematografija, a filmska je situacija u cijeloj Jugoslaviji označena kao kritična samo zato što nagomilani problemi iz ranijih godina u srpskoj kinematografiji doista poprimaju značajke materijalne, a donekle i stvaralačke krize.

Prava je bura ipak nadošla tek drugog dana Kongresa, kad se pristupilo statutarnoj promjeni dotadašnjeg ustrojstva Saveza. U tom su času zbivanja u Kranju poprimila i šire značenje u okviru sadšnjih nimalo idiličnih procesa, u kojima progresivna nastojanja da se Jugoslavija dosljedno ustroji kao zajednica ravnopravnih i suverenih naroda, nailazile na čitavu skalu, oblikom obrazloženjem različitih, ali po smislu i žestini podjednako upornih i neurotičnih opiranja. Gotovo nijedan od jugoslavenskih saveza najrazličitijih struka (od književnika do nogometaša) nije bez otpora izmijenio svoju, do tada više ili manje centralistički postavljenu strukturu; ali slučaj s filmskim radnicima ipak je osebujan i stoga vrijedan da bude zapamćen. O čemu se zapravo radilo?

Pod krinkom pariteta

Prvi nacrt novoga Statuta predviđao je, doduše, paritet u svim organima Saveza, ali je ostavio mogućnost odlučivanja većinom glasova, a u pogledu članstva u Savezu bio je toliko nejasan da se moglo dogoditi da paritetno bude zastupljeno i po nekoliko društava filmskih radnika raznih struka iz jedne republike, što bi logično, pod krinkom pariteta, opet moglo dovesti do majorizacije. Kad je Društvo filmskih radnika Hrvatske ukazalo na ove nedosljednosti i opasnosti, svi su odbacili taj nacrt Statuta, ali je delegacija Srbije otišla i korak dalje: zanijekala je potrebu postojanja bilo kakve organizacije, koja bi okupljala društva filmskih radnika iz svih republika, nego se zalagala za povremene konferencije za razmjenu iskustava, ali bez stalnih organa i »bez pečata«, kako se to slikovito govorilo u Kranju. Ostalih pet društava iz pet republika nije moglo prihvatiti taj ekstremni stav. Lišeni organizacije koja ima svojstvo pravne osobe (i svoj pečat!), filmski bi radnici iz svih republika bili nemoćni bilo što djelotvorno poduzimati u svojim često zamršenim odnosima s još uvijek moćnim institucijama koje postoje i djeluju na »saveznoj razini«, kao što su vrlo utjecajno poslovno udruženje »Jugoslavija film«, Festival jugoslavenskog filma, Jugoslavenska radio-televizija, Jugoslavenska kinoteka, Žiri za inozemne festivale, i tako dalje... Razlozi »za pečat« zvuče, dakle, vrlo uvjerljivo, to više što pečat na četiri jezika, uz dosljedno provedeno načelo pariteta, bez ikakve mogućnosti majorizacije, ni po čemu nije u stanju ugroziti ravnopravnost i interese bilo koje nacionalne kinematografije!

Napokon je Savez pretvoren u Konferenciju filmskih radnika Jugoslavije, ali se Udruženje filmskih radnika Srbije, na žalost, odlučilo za otcjepljenje! Vrlo je neuvjerljiv prigovor »prenaglašenog institucionalizma« nove organizacije (kojoj se čak odriče jugoslavenski karakter), kad se zna da je »pečat iz Kranja« upravo radikalno raskrstilo s onakvim institucionalizmom, kakav je više od dvadeset godina gajio Savez sa sjedištem u Beogradu. Treba se nadati da će filmski radnici Srbije preispitati stav svoje delegacije u Kranju, koja je svoju separatističku odluku možda donijela brzopletno u povišenoj temperaturi živahnih suprotstavljanja, zanemarujući na čas dugoročne probitke suradnje i zajedničke akcije u rješavanju profesionalnih problema svih nacionalnih kinematografija u Jugoslaviji. Otpast će tako i mogući prigovori da njihov stav pokazuje kako unitarizam i separatizam ne moraju biti oprečenosti, nego su samo različiti oblici istog otpora ravnopravnim odnosima u samoupravnoj Jugoslaviji.

Ivo Škrabalo

ističemo

XIX sjednica

Već smo se, tijekom posljednjih godina, navikli da su sve sjednice najviših političkih foruma, čak i one najvažnije i najdelikatnije, pristupačne javnosti. Izravno i iscrpno obaviješten, svaki je građanin imao priliku donijeti svoj vlastiti sud o govornicima i zaključcima s takvih presudnih događaja kakvi su bili, na primjer, Brionski plenum ili Deseta sjednica. Otvorenost je postala važna značajka našeg političkog života.

Razumljivo je stoga da je posebnu pozornost privukla kratka vijest da je 6. travnja održana iza zatvorenih vrata XIX sjednica CK SK Hrvatske. Neizvjesnost, međutim, nije dugo trajala. Već sutradan objavljeno je službeno saopćenje iz kojeg se moglo shvatiti da su postojali ozbiljni razlozi ovog partijskog foruma za neuobičajen odnos prema javnosti.

U ozbiljnom tonu, ali mirno i sažeto, ovo saopćenje upoznaje javnost da je CK SKH »obaviješten o raspravi u Izvršnom birou Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije, održanoj 23. ožujka 1971. o nekim pitanjima neprijateljske djelatnosti protiv SFR Jugoslavije«, te odmah objašnjava — naglašavajući da je CK polazio od zaključaka Izvršnog biroa — da je riječ »o organiziranoj akciji za diskvalificiranje političkog rukovodstva SR Hrvatske putem širenja klevetničke tvrdnje o navodnoj povezanosti rukovodstva SR Hrvatske s ustaškom emigracijom«. Svakome tko ima političkog sluha jasno je da takva djelatnost ne datira od jučer i kakve pogibelji ona u sebi krije, ali rasprava u Izvršnom birou i u Centralnom komitetu svjedoči da je ta djelatnost poprimila takve dimenzije da zahtijeva odlučno suprotstavljanje, jer je »u neposrednoj vezi s pojačanim otporom unitarističkih, centralističkih i birokratskih snaga u zemlji koje su politički osuđene na IV brionskom plenumu i koje, osobito u posljednje vrijeme, organizirano djeluju s ciljem da se onemogući ili uspori daljnje jačanje samoupravnog socijalističkog kursa u Jugoslaviji.«

Saopćenje, dakle, mnogo toga nagovještava, ali malo toga otkriva. Da se ne radi ni o kakvom sijanju panike ili pretjeranom alarmiranju, nego se, upravo suprotno, nastoji smireno, ali i odlučno ukazati na ozbiljnost situacije koja nije još do kraja raščišćena, govori i onaj dio saopćenja koji je pobudio najveće zanimanje: »... činjenice nepobitno upućuju na povezanost i djelovanje neprijateljskih snaga svih boja iz inozemstva s unitarističkim i birokratskim snagama u zemlji, te na elemente međusobne podudarnosti u inicijativi.« S obzirom da su »dezinformacije upravljene na diskreditiranje političkog rukovodstva SR Hrvatske plasirane i preko nekih organa savezne uprave«, razumljivo je što Centralni komitet inzistira na »nužnosti da se istraga nastavi« s time »da se ona mora provesti temeljito i dosljedno do utvrđivanja odgovornosti«. Odlučnost izražena na XIX sjednici — koja je uz sudjelovanje 37 govornika potrajala do kasno u noć — osjeća se iz svake rečenice službenog saopćenja, pa tako i u onoj gdje se ističe kako »Centralni komitet SK Hrvatske smatra prijeko potrebnim da se na osnovi utvrđenih činjenica, a i onih koje će daljnja istraga utvrditi, izvuku potrebni zaključci o političkoj aktivnosti Saveza komunista Jugoslavije«.

Hrvatska je javnost iskazala puno povjerenje političkom vodstvu SKH koje dosljednom provedbom politike Desete sjednice to povjerenje i opravdava. Razotkrivanje neprijateljske djelatnosti na koju je ukazala XIX sjednica još je u toku, što opravdava škrtost saopćenja, ali i obvezuje na dosljednost u provedbi istrage. Svakome mora biti jasno da progresivni kurs u SFRJ politički pobjeđuje, ali to još nikako ne znači da baš zato njegovi poraženi — ali ne i nemoćni — protivnici neće u svom otporu pribjegavati nepolitičkim, pa i niskim sredstvima. Očito je da je CK SK Hrvatske na svojoj XIX sjednici izrazio odlučnost da se suoči bez straha i s takvim akcijama koje poprimaju karakter urote.

u susret ustavnim promjenama

Jozo Ivičević

KAKO JE TO BILO:

unitarizam: krinka za hegemoniju

Unitarna do 1941. godine, (sa začetkom složene države od 1939), od 1945. godine tek prividno savezna država, Jugoslavija je — pola stoljeća od osnutka i četvrt stoljeća poslije revolucije — ponovno u položaju u kome treba birati.

Koje su povijesne odrednice toga položaja?

Državno ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca, proglašeno 1. prosinca 1918, u svjetskome je sukobu 1914—1918. tek uvjetno ratni cilj Kraljevine Srbije: ponajprije i bezuvjetno, ratni je cilj Srbije da se dovrši oslobođenje i ujedinjenje srpskoga naroda. U već stoljetnu slijedu ratova što su u to ime vođeni (I i II srpski ustanak, ustanak i ratovi 1875—78, srpsko-bugarski rat, balkanski ratovi i, napokon, rat 1914—1918), nacionalno-oslobodilački plan poprima postupno, i sve izrazitije, imperijalno obilježje i teži stvaranju Velike Srbije priključenjem Makedonije, Kosova i sjeverne Albanije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, južne Dalmacije, te Srijema, Slavonije i tadašnje južne Ugarske.

Fikcija o jednom narodu

Državno ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca ulazi u taj plan kasno, i samo toliko, koliko bi se time zamisao Velike Srbije mogla ostvariti u opsegu većem od, makar i najslobodnije omeđenog, srpskog narodnog, povijesnog ili geopolitičko prostora. Centralističko ustrojstvo i monarhijski oblik vladavine, što ih Srbiji — naime njezinim vladajućim krugovima — u budućoj državi jamčili povlašten i gospodujući položaj, stoga su zahtjevi kojima Kraljevina Srbija uvjetuje državno ujedinjenje.

Na tome putu velikosrpski je hegemonizam prirodno bio upućen na ideologiju jugoslavenskog nacionalnog unitarizma: unitarno-centralističko ustrojstvo Jugoslavije moguće je bilo obrazložiti, ako je to uopće moguće, samo načelom narodnosti(»jedan narod, jedna država«), tj. podržavanjem fikcije o jednome (ilirskom, odnosno jugoslavenskom, odnosno srpsko-hrvatsko-slovenskom-makedonsko-crnogorsko-muslimanskom) narodu. U odnosu prema nacionalno-unitarističkoj jugoslavenskoj ideologiji, zbiva se stoga poslije 1918. godine dalekosežno preispitivanje stajališta: iako hrvatskog podrijetla i tradicije, ta ideologija gubi oslonac u hrvatskoj javnosti; kao moguću ideologiju hegemonizma i postupne asimilacije nesrpskih narodnosti prihvaća je, međutim, velikosrpski nacionalizam.

Budući država što je apsolutnu većinu svojih građana nacionalno diskriminirala, Kraljevina Jugoslavija (odnosno do 1929: Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca) samim se time odrekla demokracije: cijena je velikosrpskog hegemonizma slom parlamentarnog poretka, te vojna diktatura i samo prividno uspostavljanje ustavnosti oktroiranim ustavom iz 1931. godine.

U podređenom položaju održati i u državnome narodu asimilirati i Makedonce, i Crnogorce, i Muslimane, i Hrvate, i Slovence (suzbijajući pri tome i nacionalne manjine, albansku posebice) — bio je, međutim, zadatak odnosu snaga sasvim neprimjeren. U posljedici, unutrašnjim sukobima potresena, demoralizirana i neopravdana, Kraljevina Jugoslavija bila je trajno neotporna prema mogućoj izvanjskoj opasnosti: u travanjskome ratu 1941. to se bjelodano pokazalo.

Ali prije nego je nestala, posijala je razdor što će zaprijetiti uzajamnim uništenjem.

Unitarizam: krinka za hegemoniju

Socijalistička akcija, u ovome povijesnome krugu, imala je izgleda samo utoliko što je mogla i bila spremna odgovoriti na nacionalno pitanje.

Neposredno poslije državnoga ujedinjenja godine 1918. godine, KPJ, izjasnivši se unitaristički, propustila je priliku. Kad je pogreška uočena (1923—24) već je prekasno: u međuvremenu, nacionalni su se pokreti, pokrenuvši široke narodne slojeve, osobito u Hrvatskoj, bili već oblikovali.

Odvojena od nacionalnih pokreta KPJ definira vlastiti nacionalni program i taj je program poslije 1924. godine, u cjelini uzevši, radikalniji.

Ocijenivši da je unitaristička ideologija krinka velikosrpskog hegemonizma, KPJ (1924) zahtijeva da se dokine unitarno-centralistički poredak po ustavu iz 1921. godine i država, radi zaštite nacionalne jednakopravnosti, federativno preuredi.

Uskoro (od 1926) zaoštrava kritički sud: obrazloživši da je Jugoslavija velikosrpska tvorevina, da teži daljnjim imperijalnim osvajanjima, te da je stoga glavno izvorište nemira i nesigurnosti na Balkanu — KPJ izvodi krajnji zaključak: poziva se na pravo samoodređenja naroda i izjašnjava za nezavisnu slovensku, hrvatsku, crnogorsku i makedonsku državu; ujedno zahtijeva da se, primjenom načela narodnosti, Kosovo priključi Albaniji, a sjeverna Vojvodina Mađarskoj.

Stav da se nacionalno pitanje ne može riješiti u postojećoj državi, KPJ je ublažila (1935—36) pod dojmom opasnosti od susjednih fašističkih velevlasti. Uvjet je, međutim, da se Jugoslavija preuredi kao savezna država, o čemu bi suvereno odlučili nacionalni sabori: s toga stajališta KPJ je pojavu Banovine Hrvatske osudila kao polovično rješenje i čin kojim da je građansko vodstvo izdalo hrvatski narodni pokret.

Ovakav nacionalni program bitno je utjecao na zbivanja poslije sloma Jugoslavije 1941. godine: samo na takvoj je programatskoj osnovici bilo moguće da pokret otpora u razdoblju okupacije bude zajednički, da u njemu sudjeluje ne samo srpski narod, nego i narodi što su u predratnoj Jugoslaviji bili potlačeni: a od toga je zavisila mogućnost i toga pokreta i, u posljednjoj analizi, socijalističke revolucije.

U tim okolnostima obnovljena jugoslavenska zajednica, obnovljena je nužno kao zajednica suverenih i jednakopravnih naroda: poslije iskustva u predratnoj, centralističkoj državi i poslije njezina sloma, Jugoslavija zasnovana unitaristički, nije imala nikakvih izgleda da bude prihvaćena.

Ta osnovna načela na kojima je jugoslavenska zajednica u ratu obnovljena — suverenost i jednakopravnost naroda, pravo na samoodređenje — potvrđena su zatim u oba poslijeratna savezna ustava, ustavu FNRJ iz 1946 (što je dijelom izmijenjen ustavnim zakonom iz 1953) i ustavu SFRJ iz 1963. koji je danas na snazi, te u svim republičkim ustavima.

Mjerodavan uzor

Ali ta su načela u mnogome ipak obesnažena: uzrok je u državnome socijalizmu, koji je sovjetska teorija i praksa postupno oblikovala, a u biti kojega je besprimjeran monopol moći: monopol i vlasti, i vlasništva, i ideologije.

Sovjetski je uzor, pogotovo u Staljinovu razdoblju, bio mjerodavan u sveukupnom međunarodnom komunističkom pokretu; bio je stoga mjerodavan i u jugoslavenskom slučaju.

Hoteći socijalizam posredstvom savršenog državnog monopola u potpuno centraliziranoj državi, sve ostalo došlo je po sebi i neizbježno: birokratizacija i jačanje autoritativnih i totalitarnih obilježja — na političkom, društvenom i ideološkom području; oživljavanje unitarizma i hegemonizma — području međunacionalnih odnosa.

Sukob s Kominformom 1948. godine izazvao je kritičko preispitivanje sovjetskog primjera, ali je ta kritika po naravi stvari u isti mah i samokritika, izvanjski je sukob ujedno i unutrašnji.

Zamisao samoupravnog socijalizma što se, s ishodištem u 1948, pojavila kao ideološki protu-stav staljinizmu i alternativa socijalizma »s ljudskim likom« — potvrđivala se stoga u Jugoslaviji, i potvrđuje se, u dramatskom odmjeravanju sa snagama što je osporavaju.

U realnoj, nerijetko i u personalnoj uniji, pri tome su ujedinjeni birokratizirani slojevi državnoga i političkoga aparata, što su uz stari poredak povezani ideološkim dogmatizmom i društvenim položajem, i snage velikodržavnoga hegemonizma što se promjenama protive, ukoliko je u pitanju unitarno-centralističko ustrojstvo države; (od zamisli unitarno-centralističke države taktički prilagodljiviji dio tih hegemonističkih snaga danas će samo uvjetno odustati, ako se, naime, isti cilj može postići drugim, suvremenijim sredstvima: posredstvom jedinstvenoga tržišta, primjerice, nakon što je, državnom pomoću, financijsko-trgovačka prevlast na tom tržištu prethodno već osigurana; uz uvjet, dakle, da se stari odnosi sačuvaju u novim oblicima).

Nacionalni suverenitet: bezuvjetni zahtjev

Pritisak unitarističkih, birokratsko-konzervativnih i hegemonističkih snaga — kojih je najizloženiji dio osuđen na Brionskome plenumu CK SKJ 1966. godine — unutarnjim je odnosom snaga u Jugoslaviji bio posebno usmjeren protiv hrvatskog naroda: o tome uvjerljivo svjedoči pojava, da je pokret u prilog društvenoj reformi poprimio u Hrvatskoj razmjere i obilježja narodnog pokreta. »Hrvatski revolucionarni pokret i narod bio je vitalno i zbiljski zainteresiran za ovaj novi antietatistički kurs. Jer on je na vlastitoj koži, uostalom kao i drugi narodi, osjetio sve strahoge birokratskih, policijskih i centralističko-unitarističkih hegemonističkih sistema. A moglo bi se reći i više od drugih. Naime, sve vladajuće grupe ovih sistema veoma dobro su znale njegovo odsudno značenje u ekonomskom, političkom i kulturnom pogledu, te su polazile od dosta očigledne računice: slom hrvatskog emancipatorskog stremljenja i pokreta sam po sebi krši i one ostalih naroda« (Nerkez Smailagić).

Genocidan kao način denacionalziacije prema nesrpskim narodnostima, unitarizam za srpski narod nije manje zlokoban: prijeteći da ga osami, izazivajući revanšizam, izlažući Jugoslaviju izvanjskoj opasnosti, unitarizam srpskome narodu nudi za uzvrat isto što i drugim narodima: diktaturu šestojanuarskog ili birokratsko-staljinističkog tipa, ili obje ujedno.

I, nadasve, taj put nikamo ne vodi: uzrokujući u posljednjih pola stoljeća nesreće katastrofalnih razmjera, unitarizam je samo jedno postigao: da su se narodi u Jugoslaviji konačno oblikovali.

Da bi demokracija u Jugoslaviji uopće bila moguća — a to je u interesu svih naroda podjednako i svakoga bez obzira kojoj narodnosti pripada, da bi se međunacionalni odnosi oslobodili odnosa što nas vuku duboko ispod razine suvremenosti, i, napokon, da bi jugoslavenska zajednica mogla opstati — u vremenu kad je nacionalni suverenitet bezuvjetni zahtjev i posljednjeg naroda u posljednjoj koloniji Afrike — preostaje, nakon svega, jedan jedini put: da se — u skladu s načelima na kojima je zasnovana — Jugoslavija preuredi kao zajednica doista suverenih i potpuno jednakopravnih naroda.

U tome je mogući smisao predstojeće ustavne reforme i samo u onoj mjeri u kojoj tom cilju pridonese, značit će stvarni napredak.

MAGNUM CRIMEN

Petar Šegedin

Već duže vremena mislim kako bi se hrvatska kulturna javnost morala odužiti nizu svojih velikih ljudi kojih su se očevi ili djedovi doselili u našu zemlju, prigrlili je kao svoju, a oni, njihova djeca, ili unuci, postadoše stvaraoci kulturnih dobara koja su ne malo doprinijela onome što nas čini kulturnom nacijom. Asimilatorna moć našeg svijeta — u najširem smislu ove riječi — ukazuje se upravo u tim slučajevima prilično jaka. Nisam do danas uočio istraživače, koji bi nam objasnili razloge tome, ukazali na važnost tog procesa i odali potrebnu zahvalnost takvim obiteljima i priznanje tim ljudima. Što je, naime, to što je djelovalo na te ljude tako da nisu odbacili našu sredinu, da joj se nisu nametali niječući je, te se pridružili onima koji su nastojali pretvoriti je u koloniju zemalja odakle su došli — kako se često događa! — nego naprotiv: prihvatili su je kao svoju i posvetili joj sve svoje stvaralačke moći. Ni moja namjera nije da to učinim u ovom članču, želim samo upozoriti na ove činjenice. Da počnemo od XVIII stoljeća: Kavanjin, Ritter-Vitezović, Demeter, Miletić, Vraz, Šenoa, Šulek, Bukovac... Kao što se vidi: pjesnici, vizionari-političari, romanopisci, jezikoslovci, slikari... I ma kako se, možda, ne mogli složiti u ocjeni vrijednosti tih ljudi i njihovih djela, neosporno je da su oni obogatili naš kulturni kozmos i da su zaslužili svoje mjesto u Pantheonu hrvatske kulture — kada bi takav postojao. Ali, nažalost, te vrijednosti su rasute, kao što je sve naše rasuto i čeka da vlast pokaže razumijevanje za strukturiranje i hijerarhiranje naše kulture, da bi tako i biće narodno otkrilo jasno svoje lice.

I treba posebno istaknuti: ne samo, dakle, ljudi što ih je medij jezika našega zadržao, morao zadržati u našoj kulturi, nego, eto, na primjeru Vlaha Bukovca može se vidjeti kako i stvaraoci, koji su mogli živjeti i izvan naše sredine, u širokom svijetu, ipak su ostali vjerni njoj, zemlji našoj i služili joj iskreno, požrtvovano. Bukovac se predaje čitavim svojim bićem našem nacionalnom patosu. A značenje djela Rittera Vitezovića još nije ni osvijetljeno, pa ni ukazano nije reljefno na značenje tog napora za naše nacionalno biće. Šenoa je možda najprisutniji među nama.

Ali, s druge strane, očigledno je odlaženje, pa i bježanje naših kulturnih ljudi iz svoje zemlje, te njihovo uraštavanje u druge sredine. Pojava koja je prirodna i zapravo dopunja onu o kojoj smo gore govorili. U ime onog istog morala kojim primamo ljude iz drugih sredina i bivamo im zahvalni za njihove doprinose, moramo se ljudski odnositi i prema onim našim ljudima koji su stjecajem raznih okolnosti, napustili svoju domovinu i predali se drugim narodima i drugim kulturama. Kako naša sredina nije bila ni strukturirana, ni organizirana, u dugom nizu stoljeća, onako kao što su bile druge sredine i druge nacije, pa je stoga i naše stanje bilo neusporedivo teže nego ono drugih zemalja, onih na Zapadu, nije ni čudo što su mnogi naši ljudi odlazili i stvarali u drugim sredinama. Tragičnu sliku tih exodusa pruža nam već XIV stoljeće, ali ono ne prestaje do dana današnjega. Ni razlozi takva odlaženja i bježanja nisu dovoljno ispitani i prikazani u našoj kulturi. Čini mi se, naime, da stvar olako uzimaju oni koji misle da su stvari već jasne i očigledne. Nesumnjivo, u svemu tome igraju važnu ulogu mnogi društveni i psihološki razlozi. Svaki onaj koji dolazi u našu zemlju, kao i onaj koji iz nje izlazi, nosi svoju, više ili manje, značajnu biografiju; ona bi — kada bi bila jasno osvijetljena — mogla ukazati na mnoge značajne činjenice za nas.

I sve dotle dok takvi ljudi putuju i žive tamo gdje ih je sudbina njihova bacila, mislim da nitko nema pravo optuživati ih, ili predbacivati im bilo što. Sudbine ljudske su kao i karakteri ljudi, najvećim dijelom zagonetke.

Ali u najnovije vrijeme javljaju se i takvi kulturni i javni radnici, koji odlaze iz svoje vlastite sredine i ne zadovoljavaju se time što se predaju novoj sredini, nego se u njima budi neki čudan osjećaj agresivnosti prema sredini iz koje su izašli: ona je nečemu kriva, ne vlada se i nije se vladala onako kako bi trebalo! Čude se kako još netko od intelektualaca ostaje u njoj i biva njen; zatim im postaje neshvatljivo što se ta bivša njihova sredina usuđuje još i biti neka posebna sredina... Kao da ih je čitav narod morao slijediti na njihovu putu! Pa i bijesne vrlo često na svoje rođeno gnijezdo prljajući ga s visoka s izrazima punim prezira. Ljute se što je narod postao i zrcalo neko u kojemu se ogleda njihov lik, u kojemu se mora ogledati, velim mora, jer to ogledalo postoji i postojat će dok bude postojao i sam narod. Slika njihova, u tom ogledalu, onakva je kakva jest. O njoj ni govoriti nećemo, ali ona sigurno ne može biti po ukusu njihovu, osobito ne onda ako su napuštali narod u časovima njegove tragedije, kao što je bila ona između dva rata, za vrijeme rata, pa i u časovima ispaštanja poslijeratne »Velike krivnje«! Ti ljudi osjećaju tu svoju sliku, i da ih ona ne muči, ni vladali se ne bi tako kako se vladaju. Želeći se osloboditi ove svijesti, ovi karakteri nastoje svim silama da je zbrišu, da nestane, a kako je to nemoguće drukčije nego da i sam narod nestane, oni ne prezaju ni pred tim, pa željenu smrt svoga naroda, kao nacije, opravdavaju najvišim i najljudskijim ciljevima. Neka nestane, umre veličanstvenim sjajem pokopan, jer bi žrtvovan velikim ljudskim ciljevima, među inim ekonomskim i tehnokratskim zakonima, pa na toj trasi i čistoći njihove ekonomske i tehnokratske savjesti! Oni se neće ljutiti ako se tom njihovom nastojanju dade i ime: MAGNUM CRIMEN, jer oni ljube sve što je MAGNUM, a preziru sve što je PARVUM.

Osuda zločina

Dvojica mladića koji su, svaki sa po dva revolvera u rukama, u jutro 7. travnja sijali smrt u prsotorijama ambasade SFRJ u Stockholmu — i sami su bili odružje u tuđim rukama. Nema nikakve dvojbe da su atentatori — koji su u času hapšenja zlouptrebili hrvatsko ime — djelovali po nalogu onih koji beskrupulozno pribjegavaju teroru i zločinu kao metodi svoje političke borbe, koja po svom sadržaju i domašaju nije samo antisocijalistička i antijugoslavenska, nego je i antihrvatska.

Emigrantski ekstremisti koji već četvrt stoljeća propovijedaju hrvatsku »nezavisnost« ustaškog tipa (obilježenu u povijesti zločinima, komadanjem hrvatskog teritorija i služenjem tuđinu) posebno su pojačali svoju terorističku djelatnost zadnjih nekoliko godina. U najmanju je ruku simptomatično da se val terora podiže u vrijeme dubokih reformi što smjeraju da se SFRJ preuredi kao samoupravna socijalistička zajednica ravnopravnih naroda i narodnosti unutar koje i hrvatski narod izgrađuje svoju istinsku državnost — s očitom svrhom da kompromitira hrvatsko ime u svjetskoj i jugoslavenskoj javnosti. Onim snagama u zemlji što se grčevito suprotstavljaju progresivnim promjenama ekstremisti izvan zemlje pružaju dragocjenu pomoć — ali hrvatski narod ne želi imati veze ni s jednima ni s drugima.

Spontana, jedinstvena i oštra osuda zločina u Stockholmu koja je zadnjih dana nedvosmisleno izrečena diljem Hrvatske ujedno je i jasna poruka hrvatske javnosti svima onima koji zlorabe hrvatsko ime; svima koji ih u tome pomažu i štite; kao i svima onima koji čekaju ili potiču takve zloporabe da bi ih iskoristili za svoje niske i reakcionarne pobude.

Top-biseri

Jedan uvaženi hrvatski sociolog i publicist, mlad i perspektivan, uvjereni Hrvat i vatreni unitarist — ovih dana zadužio je naše općinstvo primjernom mudrošću: Država odumire, i prema tome — nacijama nije potrebna državnost!
No, nije nam jasno drži li se besmrtnikom, jer i čovjek je smrtan, bez obzira bio on sociologom ili ne. Ili: uslijed smrtnosti sociologa, oni su nepotrebni? Zgodno, zar ne? Barem ovakvi!

Evo kako država odumire: 1. siječnja 1970. godine država je brojila 9 414 namještenika, početkom ove godine 9 740, a potkraj ove godine predviđa se brojati 11 095 namještenika u državnoj upravi. Shodno ovakvome trendu, grupa je uvaženih znanstvenika predvidje!a najskorije odumiranje države uslijed vlastita zagušenja.

Aok je vjerovati informaciji Komisije Izvršnog vijeća Sabora za vanjsku migraciju, saznat ćemo da svaki inozemni radnik donese oko 700 američkih dolara u domovinu. Istodobno, naša društvena zajednica troši tek 6 dolara po privremeno uposlenom radniku u inozemstvu.
Za sada saznajemo iz najpouzdanijih izvora da je Komisija nezadavoljna, ali ne znamo čime.

Konačno smo rekorderi. Imamo najveću stopu nezaposlenih u svijetu, najveću stopu ekonomske emigracije, i konačno, najveću stopu godišnjeg upošljavanja od 3 posto. A takvo što je, bez lažne skromnosti, primjeran dijalektički razvoj.

Kako saznajemo iz dobro obaviještenih krugova — u »Ekonomskoj politici« još uvijek ništa nova. A i to mnogo znači.

Nacije za internu uporabu

Generalni komesar izložbe »Umjetnost na tlu Jugoslavije«, što je, uz psovke i uzdahe, otvorena prošlog mjeseca u Parizu, akademik prof. dr France Stelè, izrazio je, u emisiji TV Beograd (3. III 1971), svoju ushićenost velikim uspjehom: ta, naime, jugoslavenska izložba, po riječima dra Stelèa, nije priređena po kriteriju **interno** nacionalnom. Da ne bude nesporazuma, generalni je komesar dometnuo da je to prvi put kako se ovakva (jugoslavenska) izložba priređuje bez političkih spekulacija.

Pitanje: u koju vrst spekulacija treba ubrojiti »misli« da je narod — kao kulturno biće — naša **interna**, balkansko-provincijalna kategorija, a da je, tome nasuprot, **eksterno** ignoriranje kulturnih posebnosti naroda preduvjet kulturne afirmacije?

Gdje su novci?

Komunalna je banka i štedionica u Osijeku posebnom analizom utvrdila da su komitenti koje ona kreditira povećali svoju realizaciju od 1965. godine za 125%. Istodobno, smanjeni su im krediti Narodne banke Jugoslavije za 36%.

Postavljamo pitanje i tražimo odgovor: **gdje su novci?**

Tko je dobio novac koji je oduzet Osijeku i Slavoniji? I zašto im je oduzet onda, kada im je trebalo davati?

Popis »inozemaca«

Kad je početkom veljače godine 1971. Matica hrvatska predložila, da se popis stanovništva odgodi do izmjene Ustava, i da svaka republika obavi popis svog pučanstva koje je na privremenom radu u inozemstvu, bila je ponukana željom, da u što manjoj mjeri zadovolji zlobnike, koji vjeruju da je »statistika točan zbroj netočnih podataka«.

Savezni zavod za statistiku, i ne samo on, dokazao je i ovaj put, da upravo gori od želje da sabire i raščlanjuje podatke sumnjiva izvora. Kako drugačije shvatiti preporuku toga zavoda (vijest Tanjuga od 18. ožujka 1971.) da naši građani »inozemci« pošalju desetak podataka o sebi svojim rođacima u zemlju, a oni koji nemaju rođake da se jave u diplomatsko-konzularna pretstavništva i dadu podatke za popisivanje. Netko je već napisao: »statistika po susjedu«!

Tko je ovakvim nestručnim i površnim radom najviše oštećen? Svakako ona skupina naših građana koja je najbrojnija na radu u inozemstvu. A to su Hrvati. Iz SR Hrvatske je i najveći postotak obitelji na radu u inozemstvu. U preporuci Saveznog zavoda za statistiku ne kaže se tko će platiti izgubljene sate i putne troškove za obitelji, koje se žele popisati u diplomatsko-konzularnom pretstavništvu. A što je s onima koji nikad nisu posjetili konzularno pretstavništvo SFRJ, pa ga, možda, neće posjetiti ni ovom zgodom?

Popis je završen. Rezultate očekujemo s tjeskobom i gorčinom.

Budući da do reorganizacije naše državne zajednice dolazi i u vrijeme popisa stanovništva, normalno bi bilo, da je prijedlog o odgađanju popisa došao od Saveznog zavoda za statistiku ili društva statističara, a ne od Matice hrvatske.

Dojam je da je nekim snagama u našem društvu prije svega važno odgoditi decentralizaciju statističke službe u SFRJ. Kad popisivanje bude završeno, stotine službenika Saveznog zavoda radit će punih pet godina na obradbi (netočnih) podataka! Popis naših »inozemaca« nije pitanje regionalne pripadnosti, pa da se naši statističari mogu izvlačiti na račun političara. To je pitanje stručne i znanstvene savjesti.

Zvonimir Komarica

Zbog »renomea«!

Radna grupa Izvršnog vijeća Hrvatske za bankarstvo u jednom od svojih najnovijih dokumenata, s naslovom »O položaju saveznih banaka« utvrđuje ovo:

»Razmatrajući moguća rješenja transformacija ili reorganizacija bivših saveznih banaka u skladu s nastalim društveno-političkim promjenama, konstatirano je, da bi likvidacija ovih banaka značila gubitak za jugoslavensku privredu, a u tome i za SRH, s obzirom na stečeni renome i poslovnu tradiciju«.

Zar radna grupa zaista ne zna kolike je gubitke i štetu pretrpjela privreda SRH zbog »stjecanja renomea« bivših saveznih banaka? Da li radna grupa stvarno nije upoznata s eksploatatorskim i eksproprijatorskim metodama nastanka kapitala bivših saveznih banaka? O tome govori i posebna analiza Službe društvenog knjigovodstva Hrvatske.

Bilo bi zanimljivo saznati tko su članovi te radne grupe, i na temelju koje se, i kakve ekonomske analize, došlo do tvrdnje koja je u raskoraku sa cijelom političkom linijom hrvatskog rukovodstva?

Drugu Milutinu Baltiću, s ljubavlju

Ako postoji organizacija što bi se jednom napokon ipak morala zapitati o smislu svoga postojanja, to su svakako sindikati u Hrvatskoj.

Ali šef sindikata u Hrvatskoj, drug Milutin Baltić, imade drugoga posla: on se intenzivno bavi Maticom hrvatskom, i to tako da je u javnosti sustavno kleveće.

Drug Milutin Baltić, znade, međutim, ponešto i o radničkoj klasi: znade, primjerice, da je radnička klasa u Hrvatskoj internacionalistička na taj način da je nacionalni sindikati ne zanimaju. Što, doduše, nije točno, ali bi moglo biti: ne zaustavi li se njezino daljnje iseljavanje.

Drugu Milutinu Baltiću preporučili bismo da se, za promjenu, ubuduće pozabavi ne baš beznačajnim pitanjima hrvatskog radništva i svoje sindikalne organizacije.

A što se tiče Matice hrvatske, nema doista bojazni da bi napadaji Milutina Baltića mogli poljuljati njezin ugled u javnosti. Naprotiv.

Hrvatska bez krila

Nigdje X sjednica nije dala toliko nade, a istodobno nigdje procesi ne idu sporije kao u slučaju grane zračnog prometa, tj. zračnih vozara, koje u Zagrebu predstavlja naše poduzeće.

Dopustite kraći pregled: naše poduzeće krenulo je 1961. godine s programom razvoja zračne flote u suradnji s američkom avio-kompanijom Pan American. Taj program je glasio: **lanac hotela od Zagreba do Jadrana, mreža aerodroma, jaka zračna flota vezana na sistem linija PANAM, prodaja »paketnih usluga« putem 8.000 poslovnica PANAM u svijetu.** Niti jedan program nije bio napadnut s toliko žestine kao taj, i to na više razina, uključujući i određene snage u Zagrebu.

Kako je ukraden jedan program?

Pravila igre napadača bila su: napasti program, dati mu prizvuk nerealnosti i megalomanije itd. Parole napadača bile su: Francuska rivijera ima jedan aerodrom; Jugoslavija želi na Jadranu pet aerodroma; Skandinavija ima jednu avio-kompaniju SAS, mi želimo tri. Istina je da je Francuska rivijera tada imala pet aerodroma i da je SAS sam po sebi sistem već po imenu, te da sama Danska ima šest avio-kompanija.

Bitka je trajala do 1962. godine. Postupno smo se iscrpili i gubili snage, a borba za održanje tjerala nas je da prihvatimo bilo koji posao i čekamo bolje dane. Osnovno je bilo spasiti i razviti kadrovsku bazu.

Od programa je realizirano uklapanje »Esplanade« u sistem PANAM hotela i izgrađeni su aerodromi. Međutim, bolji dani za nas nisu došli do danas.

Mi smo svjesni fenomena, da za nas (meteorološkim rječnikom rečeno) »svako razvedravanje ustvari donosi loše vrijeme«. Međutim, nakon što su određene snage iz redova napadača našeg programa shvatile da im je akcija uspjela i da su odgovorni u SRH iz ovih ili onih razloga obustavili akciju, **pažljivo su razmotrili naše programe do kojih su na nepoznat ali pretpostavljiv način došli, i zatim snagom kapitala, državne administracije, pa i vojske, prešli u akciju da oni ostvare taj program.** JAT je od glavnog napadača turizma postao glavna turistička kompanija, te čak formirao svoju charter kompaniju AIR YUGOSLAVIA. GENERALEXPORT je formirao AVIOGENEX nakon formiranja mreže YUGOTOURS-a, a INTEREXPORT je u momentu krize ADRIA-AVIOPROMET-a istu pripojio, te je nastalo INEX-ADRIA AVIOPROMET. Akcije GENEX-a, INEX-a, PROGRES-a oko hotela i »grabljenje vrhnja« u turizmu opće su poznate.

Hrvatska: 65% zračnog prometa...

Dopustite današnju sliku zračnog prometa u Jugoslaviji. Danas se u Jugoslaviji preveze 1,400.000 putnika, na slijedećoj mlaznoj floti:

19 JET JAT — (DC-9 i Caravelle)
3 JET GENEX — (TU-134)
2 JET IAA — (2 DC-9)

SR Hrvatska u tim mjerama predstavlja 65% ukupnog zračnog prometa, koji obavljaju domaće i strane kompanije, međutim, u posve međunarodnom prometu 75%. Turistički, tzv. charter letovi, odnose se 93% na Hrvatsku.

Zagreb u toj slici predstavlja 35% čitavog prometa zemlje (domaćeg i međunarodnog), a 66% prometa na redovnim međunarodnim linijama.

Trendovi rastu i variraju, ali u korist SR Hrvatske i Zagreba. Međutim, u avionskim kapacitetima predstavljamo danas svega 3,5% avio-sjedišta, na 2 CV-440 Metropolitan, koji su nabavljeni tek 1969. godine od SWISSAIR-a.

...i 6% prihoda

Da vidimo što nam nudi srednjoročni plan grupacije zračnih vozara usvojen na razini Savezne privredne komore i već **aktiviran u 1970. godini s veoma pogodnim instrumentima. Za sada ne postoji namjera da se u duhu odluke Saveznog izvršnog vijeća plan korigira u korist oštećenih, prvenstveno SR Hrvatske.** Korekcije se neće vršiti, ako to zaista energično ne zatražimo.

Mjere srednjoročnog plana do 1975. godine su slijedeće:
4,000.000 putnika
49 mlaznih aviona.

Ostvarit će se ukupni prihod: od 1971. do
1975. godine 807.000,000.000 sd
a u 1975. godini 201.000.000.000 sd.
od čega je 80% devizni prihod, tj. 161.000,000.000 ili 3.291.000.000 po jednom avionu.

Znači da jedan moderni mlazni avion DC-9 djeluje u ukupnom prihodu kao veća tvornica i značajan izvoznik.

Prema navedenom, Hrvatska bi imala na 75% — 80% tržišta usluga, svega 6 posto flote i ostvarila 6 posto ukupnog prihoda, jer u tim veličinama je naše poduzeće »primljeno« u srednjoročni plan. Energično se zalažemo da se srednjoročni plan korigira na bazi tržišta i da se investicije u zračnu flotu usmjere na najpovoljniju lokaciju u odnosu na tržište.

Posao zračnih vozara je, pored navedenog, prvenstveno zanimljiv zbog izvoza i devizne mase. Obračuni među vozarima vrše se preko interne banke u Londonu, tj. preko tzv. »Clearing — house«, gdje se neprekidno okreće više milijuna US$, koji **znatno olakšavaju posao bankama, koje stoje iza zračnih vozara.**

Da izbjegnemo nesporazume, Izvršno vijeće je 1968. godine pokrenulo akciju, u vrijeme kada je drugarica Dabčević bila predsjednik, koja je zastala na bankama. Tada se još nije znalo za plan nabave DC-9. Mi tek danas vidimo pogrešku; međutim, još uvijek nije kasno, jer mjesta još uvijek ima. Jugoslavija čini svega 2,4 posto zračnog prometa Evrope.

Zahtjev: hrvatska zračna flota

Mi stoga predlažemo:

1. Da političke razine Zagreba, Osijeka, Rijeke, Splita u zajednici s Centralnim komitetom, Saborom i Izvršnim vijećem ustanove platformu za energični zahvat u stvaranje zračne flote u Hrvatskoj.

2. Da jedini kriterij bude tržište i znanstveno-ekonomski dokumenti s kojima obilno raspolažemo iz domaćih i inozemnih izvora.

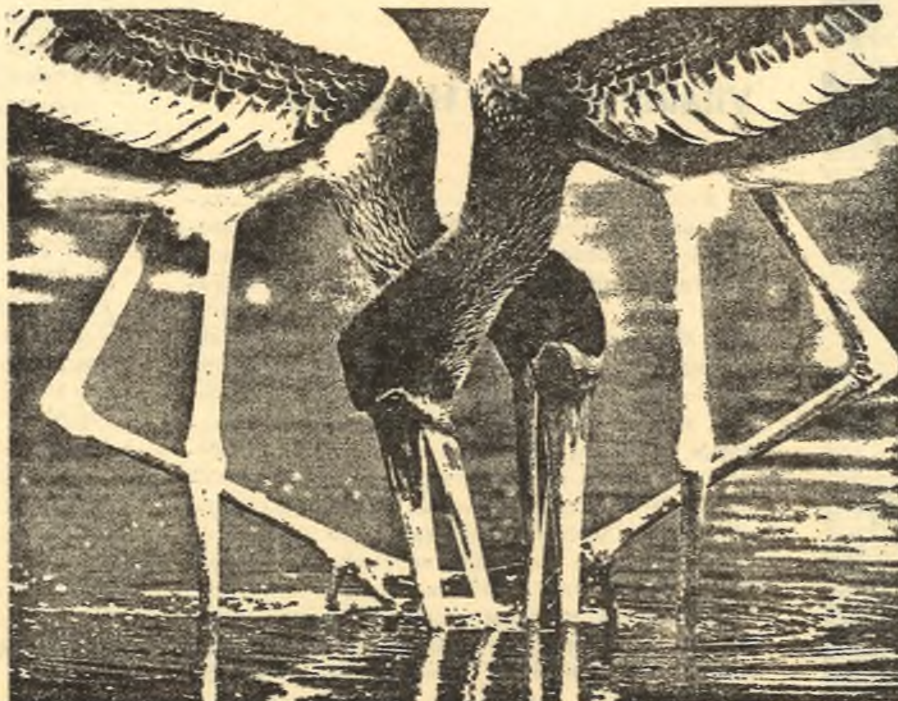
3. Da se formira radna grupa pri Izvršnom vijeću, koja će intenzivno raditi na prijedlozima i stavovima SR Hrvatske u skladu s predstojećim promjenama Federacije, koji se odnose na zračni promet i civilno zrakoplovstvo općenito. **Ovo se posebno odnosi na Saveznu upravu za civilnu zračnu plovidbu, koja drži u rukama znatnu investicionu i budžetsku masu izvan sistema društvenog upravljanja i vrši odlučujuću ulogu na razvoj zračnog prometa.**

4. Da predložena radna grupa **utvrdi akcioni program zračnog prometa vezanog za turizam na bazi suradnje stranog kapitala.**

Dopustite na kraju: mi radimo kao **zračni** prevoznik pošte u Jugoslaviji, u okvirima Zajednice JPTT. Tu nismo zadovoljni. Smatramo se iskorištenima, ne omogućava nam se razvoj, iako nosimo glavninu kvaliteta poštanskog prijevoza. **U vezi** s diskusijama o pošti tražimo da se nove poštanske cijene vežu za aktiviranje programa razvoja zračnog poštanskog prometa.

Poznata vam je novija situacija s pilotima i akcija prelaska u JAT. Mislim da su tu narušene sve norme dobrog ponašanja i elementi samoupravnog dogovaranja. **Činjenica je da su neki piloti, ustvari pravno gledajući naši, premda danas rade u JAT-u, jer se kod nas vode na godišnjem odmoru, bolovanju i sl. To je još jedan dokaz na kakvim temeljima počiva ekspanzija našeg tzv. »nacionalnog« prevozioca — JAT-a.**

Izlaganje **Slavijana Belamarića,** direktora »PAN ADRIE« u Zagrebu, na sastanku političkog aktiva grada Zagreba

Naši životni interesi

Marko Veselica

Dugo vremena je postojalo vrlo branjeno uvjerenje da ne možemo govoriti o hrvatskoj, makedonskoj, crnogorskoj ili nekoj drugoj gospodarskoj strukturi. Međutim, čim polazimo od toga da se radničke klase pojedinih nacija i republika pojavljuju kao autonomni gospodarsko-politički subjekti, onda je posve naravno da se one ne mogu kretati na nekom neutralnom jugoslavenskom globalnom gospodarskom prostoru. Da bi one mogle opstojati kao samostalne socijalno-gospodarske i političke kategorije, moraju imati kao pretpostavku svoju originalnu gospodarsku strukturu s koje će zauzimati svoje osnovne pozicije prema globalnom sistemu privređivanja u federaciji, kao i izgrađivati specifičnu strategiju i sustav privređivanja u nacionalnim i republičkim okvirima.

To drugim riječima znači da se nalazimo u procesu formiranja posebnog hrvatskog gospodarstva kao originalne cjeline sa čitavim nizom specifičnih tehničko-tehnoloških, gospodarskih, kvalifikacionih, izvozno-uvoznih i drugih karakteristika.

Kao najbolji dokaz da je npr. hrvatska struktura specifična u odnosu na nacionalne ekonomije drugih republika, kao i u odnosu na jugoslavenski global, jest činjenica da Hrvatska sudjeluje sa 40% u stvaranju jugoslavenskih deviza, a samo sa oko 28% u formiranju narodnog dohotka Jugoslavije, što znači da je ona eksportno najorijentiranija nacionalna ekonomija u okviru Jugoslavije.

Devize: 350 milijuna dolara

Pod pretpostavkom da se raščiste ekonomski odnosi i instrumenti na području deviznog i vanjsko-trgovinskog sistema, hrvatska gospodarska struktura još će se jače uklopiti u međunarodnu podjelu rada, iz čega će rezultirati visoki devizni priljev koji se ogleda u deviznom suficitu od 350 milijuna dolara.

Taj suficit je izvanredna polazna osnova za ekonomske manevre u razvojnoj politici Hrvatske i stvaranju adekvatne strukture hrvatske privrede. U tom smislu Hrvatskoj je interesantno da gradi specifičan sustav preferencija za izvoznu privredu i da s deviznim suficitom razvija neke propulzivne sektore. Takav devizni priljev Hrvatskoj omogućava da izvrši selekciju svoje proizvodne strukture i orijentaciju na one segmente koji joj u jugoslavenskoj i svjetskoj podjeli rada omogućavaju najveću stopu porasta produktivnosti rada i dohotka.

Ako Hrvatska hoće voditi autonomnu strategiju privrednog rasta i u tome izgrađivati sistem privređivanja, onda je npr. za Hrvatsku vrlo značajno da stvori svoju zračnu kompaniju koju ona sada nema, iako ostvaruje preko 70% međunarodnog zračnog prometa na svojim aerodromima i preko 60% ukupnog prometa.

Promet će i inače u strukturi hrvatskog gospodarstva imati jednu od odsudnih uloga da bi se mogle valorizirati geopolitičke i druge prednosti Hrvatske. Najpropulzivnija grana prometa jest zračni, koji će uskoro preuzeti ne samo značajni dio putničkog, nego i značajni dio robnog prometa. Budući da se Hrvatska misli razvijati u prvorazrednu turističku silu u Evropi, i kako ima idealne uvjete za plasman čitavog niza prehrambenih artikala koji imaju visoku prehrambenu vrijednost na evropskom tržištu, to je razvoj hrvatske zračne kompanije kao organizma, koji prirodno izrasta iz hrvatske gospodarske strukture i njezine strateške orijentacije neophodan, da bi se mogle ostvariti takve zamisli.

Vitalni interesi Hrvatske

Kompanija bi npr. već u prvim trenucima zaposlila oko 1000 eksperata na najpropulzivnijim točkama suvremenog znanstveno-tehničkog i poslovno-organizacijskog progresa. Ako postoje svi objektivni uvjeti za razvoj zračnog prometa, a nema vlastite organizacije za ostvarenje takvih strateških ciljeva, onda se ona, htjela ili ne, pretvara u objekt eksploatacije drugih organizacija i njihovih strategija, s jedne strane, i otvara se proces provincijalizacije hrvatskog gospodarstva na jednom izbočenom i vitalnom segmentu suvremenog privređivanja. Da bi se to moglo ostvariti, potrebno je načelno obračunati s teoretskim konceptima da je izgradnja hrvatske zračne kompanije nepotrebna s obzirom da već imamo JAT u Beogradu i da to ne bi bilo racionalno sa stajališta globalnih jugoslavenskih interesa. S druge strane, potrebno je da politički i upravljački čimbenik u Hrvatskoj, kako na razini republike, tako i na razini poslovnih banaka i ključnih gospodarskih punktova već jednom shvati što su vitalni interesi Hrvatske i kakve poslovne organizacione učinke objektivno možemo ostvarivati. Na temelju takvog shvaćanja potrebno je graditi specifičan savezni, a u ovom slučaju republički instrumentarij stimulacije takvih procesa i stvaranja prikladnih poslovno-financijskih, programskih i drugih konstrukcija za takve zahvate. Ovo je samo jedan primjer kako bi trebalo prilaziti stvaranju konkretnih organizama koji imaju strateško značenje za hrvatsko gospodarstvo.

Ovdje ćemo pokušati da na pitanju populacione politike i odlaska naših radnika u inozemstvo pokažemo specifičnosti nacionalnih interesa na tom području. Uslijed presporog procesa transformacije hrvatske industrije i ostalog proizvodnog sektora zbog centralističke blokade investicija i vlastite proizvodne i poslovne tromosti, otvorio se ubrzani proces odlaska golemog broja radnika svih razina kvalifikacija iz Hrvatske u druge zapadnoevropske zemlje.

Taj proces je donekle objektivno uvjetovan, jer Zapadna Evropa pruža atraktivnije uvjete nego što su u Hrvatskoj. Međutim, taj odlazak bio bi mnogo manji, kad bi stopa privrednog rasta s jedne strane i kvaliteta privređivanja s druge strane, bili na višoj razini. Brži privredni rast i veći efekti u privređivanju dali bi veće osobne dohotke koji bi imali dvostruko pozitivan učinak, jer bi zaustavili dio najkvalitetnijih radnika i s druge strane, visoki osobni dohoci stvorili bi potražnju za uslugama tercijarnog sektora, koji brže otvara nova radna mjesta, nego li što proces mehanizacije i modernizacije proizvodnog sektora oslobađa radnike.

U tome su potrebni značajni napori predstavničkih i izvršnih organa Sabora, kao i značajni udari po primitivnim radnim organizacijama i njihovim ekipama, koje zbog svoga neznanja i neodgovornosti rasipaju nacionalno bogatstvo i blokiraju objektivno mogući proces društveno-ekonomske transformacije.

Hitno riješiti pitanje prometnica

S druge strane, činjenica da iz Hrvatske odlazi 50% jugoslavenske emigracije, a da Hrvatska formira 21,5% stanovništva, dovodi nas do toga da Hrvatska mora imati specifičnu gospodarsko-političku strategiju, kako bi ove procese dovela u normalne okvire. Zato treba razraditi nacionalnu i republičku strategiju u odnosu na hrvatsku emigraciju. U okviru Sabora i Izvršnog vijeća potrebno je formirati operativni organizam koji će se baviti tim pitanjima i predlagati zakone i mjere za razrješavanje. Istodobno je potrebno na znanstvenom planu osposobiti pojedince i institute koji će se dugoročno baviti tim pitanjem i stvarati solidnu znanstvenu podlogu, koja će služiti političkim i predstavničkim organima da donose političke i sistemske odluke za to područje.

Tu je potrebno npr. razraditi specifičan devizni, bankovno-kreditni i carinski stimulativniji instrumentarij, što je jedan od preduvjeta za povratak naših radnika i za njihovo uključivanje u proces transformacije suvremenog hrvatskog gospodarstva.

Također je potrebno razraditi strategiju, taktiku i instrumentarij odnosa prema osobnom radu i tu problematiku, kao specifično pitanje razvoja Hrvatske i povratka naših radnika izvana s njihovim kapitalom i stečenim znanjem, uključiti u globalni gospodarski proces.

Istodobno je npr. potrebno voditi preciznu evidenciju i pronaći prikladnije postupke prema fakultetski obrazovanim radnicima i istraživačima, usmjeravajući ih na preuzimanje uloge u razvoju hrvatskog gospodarstva na onim točkama koje su zahvaćene znanstveno tehničkom revolucijom (petrokemija, elektronika, motorna industrija, poljodjelsko-prehrambeni kompleks itd.).

Posebno pitanje koje treba riješiti, ako hoćemo imati moderno hrvatsko gospodarstvo i visoki regionalni optimum, jest prometna valorizacija Hrvatske, a osobito povezivanje sjeverne i južne Hrvatske, tj. kontinentalnog i primorskog kraja.

Ne može se stvoriti integralna politička i gospodarska svijest i funkcionalnost bez prometno-tehničkih pretpostavki u modernom gospodarstvu, jer je promet krvotok razvijene privrede. Zato je potrebno razraditi sve načelne pretpostavke znanstvene i sistemsko-financijske osnove za izgradnju prometnoga kompleksa, i s tih pozicija neutralizirati negativne regionalne tendencije i autarhične zahvate, jer oni ruše ili usporavaju svaki razvitak.

AUTOCESTA
SPLIT–ZAGREB

POVIJESNA PREKRETNICA

Autoput Split—Zagreb najveći je pothvat u hrvatskoj gospodarskoj povijesti. Nije mu bilo premca ni po ciljevima koji se njime trebaju ostvariti, ni po materijalnim žrtvama koje iziskuje.

Politički sabor Dalmacije smatra ga »povijesnom prekretnicom koja ruši pregrade između dalmatinske i panonske Hrvatske, čiju je odvojenost od davnine nametao tuđinac«.

Premda značenje ove prometnice postaje svakoga dana sve jasnije, borba za nju i njezino ostvarenje bit će još duga i teška, ako se ne pretvori u nacionalnu obvezu i dug svakog stanovnika Hrvatske, i ako se davanje najvećeg mogućeg obola za njezinu izgradnju ne postavi i kao pitanje časti svakog Hrvata i Hrvatice.

Nije još dostatno naglašeno da nije riječ o nekom splitskom ili dalmatinskom problemu, već o prometnici koja će konačno **integrirati sve dijelove Hrvatske**: koja će položiti temelje za stvarnu pomorsku i jadransku orijentaciju Hrvatske i povezati središnje i južne dijelove Jadrana ne samo sa Zagrebom i istočnim dijelovima Hrvatske, nego konačno i s Europom sve od Baltika.

Od Zagreba do Rijeke stiže se za 3,5 do 4 sata, a isto toliko treba od Osijeka do Zagreba. Tijekom protekle godine Rijeka je sa Zagrebom bila povezana sa 34 autobusne linije, a Osijek sa Zagrebom sa 14. Put do Splita autobusom traje 12 sati i zbog toga se tijekom čitave godine na nekoliko pravaca ostvaruje sa Zagrebom svega 6 veza. A to je isto što i ništa. Split i Dalmacija stvarno su odsječeni.

Od roditelja je najteže tražiti da se opredijele koje im je dijete draže, kojem će prije dati kruh u ruke. No, obično se moraju opredijeliti za ono koje prvo stasa. Ta ono će i prvo moći pomoći ostaloj nejakoj djeci. Kao što se roditelju srce kida kad se treba opredijeliti za jedno dijete na štetu drugoga, tako je i nama svima sada najteže opredijeliti se između podizanja našeg glasa za Osijek, Rijeku ili Split, za Slavoniju, Istru ili Dalmaciju.

No, kao što nam neko dijete stasa za školu prije, neko kasnije, tako je prva krenula Istra s tunelom kroz Učku, a za njom Splićani s autoputom Zagreb—Split.

Kao znanstvenik koji djeluje u području prometa, došao sam do spoznaje da u ovom trenutku za Hrvatsku i Jugoslaviju nema važnijeg objekta u području prometa, izgradnji kojeg bi trebalo pristupiti upravo na taj način da ga se pretvori u pitanje časti svakog stanovnika Hrvatske.

Možda, kao dokaz moje objektivnosti, može poslužiti i činjenica da sam rođeni Slavonac, i da su u njoj rođena i moja djeca i da sam dokazivao i dokazujem da je Slavonija od svih dijelova Hrvatske danas u najtežem položaju, i da tome mnogo pridonosi i njezina prometna izoliranost.

Ipak, u stvaranju prioriteta u sadašnjem trenutku, moramo dati prednost ovom autoputu, jer će se upravo njime integrirati svi dijelovi Hrvatske i stvoriti najpovoljniji uvjeti i za najbržu gospodarsku integraciju Slavonije i Dalmacije. Ovim će se autoputom ostvariti najbolja i najdjelotvornija veza ta dva dijela Hrvatske.

Autoput Zagreb—Split može uspjeti samo kao opća hrvatska akcija. Ali već tijekom njezine realizacije mora se pristupiti i drugim pothvatima. Žalosno bi bilo, kad bi se naše snage iscrpile sudjelovanjem u njegovoj izgradnji.

S punom vjerom u stvaralačke sposobnosti i snagu hrvatskog naroda treba krenuti u ostvarenje autoputa Split—Zagreb i tunela Učka kao općenacionalne zadatke. Ali samo kao prve među onima koji će slijediti, jer moramo biti svjesni toga da će konačno ujedinjeni Hrvati na zajedničkim akcijama postati spremni i sposobni odmah ulaziti u nove pothvate i ne samo da time pojedini dijelovi vraćaju dano, već da daju još mnogo više. Neka tunelom Učka i autputom Split—Zagreb otpočne ujedinjenje i gospodarski procvat svih dijelova Hrvatske.

Hrvoje Šošić

Za preporod hrvatskog sela

Agrarno je pitanje jedno od najtežih socijalnih pitanja u nas: seljaštvo — tj. polovina svega stanovništva Hrvatske — uistinu živi izvan društva!

Mi smo danas otočno, gradsko društvo: između gradova kao da nema ničega!

Podrijetlo je ovoj pojavi u poimanju da je seljaštvo u svojoj biti reakcionarna, svakome napretku protivna masa, koju, stoga, u socijalizam valja natjerati sredstvima — izravne ili neizravne — državne prisile: do konačnog uništenja seljačkog gospodarstva, njegovom kolektivizacijom.

Neposredan smo utjecaj staljinizma u »seljačkom pitanju« preboljeli još pedesetih godina, ali je ono i nadalje ostalo otvorenim, a seljaštvo u svakom pogledu (politički, gospodarski, kulturno, psihološki) uistinu iz društva isključeno.

Ne može, stoga, biti istinske društvene i gospodarske reforme, i, posebno, ne može se zaustaviti polagano nestajanje i raseljavanje hrvatskog naroda, ne može se izvršiti djelo nacionalne obnove — ne zaustavi li se rasulo hrvatskog sela.

U Hrvatskoj je agrarno pitanje težak problem već više od stotinu godina. Istina, ono se javlja uvijek u drugom obliku i zato je teško ocijeniti kad je ono bilo koliko teško, odnosno kada je bilo teže.

U Hrvatskoj još uvijek polovina stanovništva, ili još i više, živi od poljodjelstva i radi u poljoprivredi. Kad bi se primijenile najsuvremenije metode proizvodnje poznate u svijetu, u hrvatskoj bi se poljoprivredi pokazalo da su, prema sadašnjoj razini proizvodnje, najmanje 2/3 zaposlenih — višak. Višak zbog toga, jer bi se današnje količine proizvoda mogle stvoriti sa svega 1/3 zaposlenih, a možda još i manje.

Znamo da ni industriji nije potreban veći broj nekvalificiranih radnika, a da takvu potrebu ne pokazuju ni ostala područja gospodarstva, barem za slijedećih nekoliko godina.

Promijeniti odnos u cjelini!

Takvo stanje posve jasno govori da se mora ne samo riješiti agrarno pitanje, nego i promijeniti odnos prema hrvatskom selu u cjelini.

Poslijeratnim agrarnim reformama nekoliko se puta pokušalo na različite načine riješiti problem poljodjelstva i sela. Posljednja reforma, usmjerena na stvaranje krupnih poljoprivredno-industrijskih gospodarstava, koja su trebala preobraziti naše poljodjelstvo i selo, zaustavljena je na pola puta. Presahli su izvori novca potrebni za takvu preobrazbu.

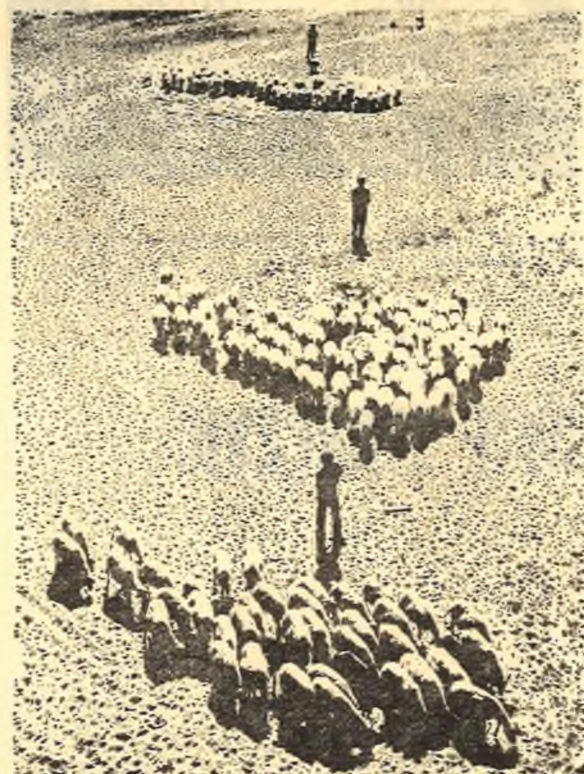
U Hrvatskoj se stvaranju velikih poljoprivrednih gospodarstava prišlo dosljednije i rigoroznije nego bilo gdje drugdje. Od sedam najvećih poduzeća u Hrvatskoj (industrija i rudarstvo, poljodjelstvo, šumarstvo, građevinarstvo i promet) četiri djeluju u poljoprivredi i zauzimaju 21, 22, 26. i 28. mjesto po ukupnom prihodu u Jugoslaviji (IPK Osijek, »Agrokombinat« Zagreb, PIK »Belje« i PIK »Sljeme«). A kakvo je stanje tih najvećih hrvatskih privrednih i poljoprivrednih organizacija? IPK Osijek imao je prošle godine oko 8 milijardi st. dinara gubitaka za koje mu njegova »Poljobanka« ne da kredite. »Belje« i »Sljeme« su u fazi sanacije, a »Agrokombinatu« Zagreb financijski kapital odnosi nekoliko puta više novca od njegove čiste akumulacije. Svi ovi poljoprivredni giganti plaćaju bankama zelenaške kamate i odlučuju o sve manjem dijelu svoje reprodukcije.

Prepušteni na milost i nemilost

Takav se odnos banaka prema ovim našim poljoprivredno-prehrambenim gospodarstvima, koja su trebala preobraziti naše selo, prelama na leđima i džepovima naših individualnih poljoprivrednika. Poljoprivredna dobra ne plaćaju im isporučene proizvode, tako da seljaci kreditiraju društveni sektor, umjesto da bude obratno. Jasno je da će posljedice biti teške. Kooperacija između socijalističkih gospodarstava stagnira ili se pak smanjuje, umjesto da se naglo proširuje. Smanjuju se investicije u poljodjelstvo, smanjuje se utrošak umjetnih gnojiva, a stvarno sudjelovanje i pomoć stručnjaka poljoprivrednicima je sve manja.

Društveni sektor poljoprivrede purepušten je u Hrvatskoj u cjelini na milost i nemilost bankama, veletrgovini i reeksporterima i zato nije u stanju da učini ono što bi trebao, tj. da pomogne privatnim proizvođačima i dade toliko obećavani doprinos razvitku hrvatskog sela.

Tako stanovnicima hrvatskog sela preostaje samo jedan izlaz: **inozemstvo.** Jer za bilo kakvu

gospodarsku aktivnost na selu nema novca, nema banaka koje bi tu aktivnost razvijale, nema vanjsko-trgovinskih i trgovinskih poduzeća koja bi se brinula o prodaji poljodjelskih proizvoda, a u najvećem broju sela nema ni zadruga, jer su one ušle u sastav poljoprivrednih dobara, koja sada poljodjelcima (često puta i više mjeseci) zadržavaju njihov novac dok im plate dug za otkupljene proizvode.

Poreznom politikom i poreznim sustavom odnosi se društvenom i privatnom sektoru poljoprivrede više novca, nego što se može ostvariti niskim cijenama poljodjelskih proizvoda. Šakre cijena između industrijskih i poljooprivrednih proizvoda stalno se otvaraju na štetu poljoprivrede.

Potrebna je nova agrarna reforma i izmjena odnosa prema hrvatskom selu.

H. Š.

Uvozna politika i dalmatinska salata

Ovih dana je održan skup poljodjelaca u Privrednoj komori Dalmacije u Splitu na kojem su proizvođači povrtlarskih kultura prosvjedovali protiv uvoza salate, kupusa i drugih poljodjelskih proizvoda, dok se na području Dalmacije zaorava na stotine vagona prvorazredne salate i drugog povrća. Bit će dobro, da ovakovu politiku naše savezne uprave, koja ravna vanjskom trgovinom razmotrimo u sklopu aktualnih pitanja našeg trenutka, kao što je iseljavanje, nerazvijenost, deficit vanjske trgovine, zapošljavanje, stabilizacija cijena i standard.

Doprinosi li savezna uprava svojom uvoznom politikom bar jednom rješenju spomenutih pitanja, koja se nalaze u središtu rasprava svih političkih i državnih tijela u ovom trenutku? Odgovor je: ne!

Deficit u platnoj bilanci koji nam zadaje tako mnogo glavobolje, bio bi znatno manji, kad se ne bi uvozilo nepotrebne prehrambene proizvode, jer bismo stimuliranjem domaćeg proizvoditelja postigli ne samo dobru opskrbljenost domaćeg tržišta svježim povrćem, nego bismo mogli i izvoziti znatne količine južnog povrća, što je zbog dobre kvalitete cijenjeno na bogatom industrijskom zapadnom tržištu koje nam se nalazi pred vratima.

Razvijeno povrtlarstvo i vinogradarstvo za koje je priobalno područje veoma pogodno, a koje po svojoj naravi ne može biti mehanizirano, pružilo bi mogućnost za zapošljavanje velikom broju naših ljudi, što sada čame u hladnim barakama na periferiji zapadno evropskih gradova.

Stipe Vuković

Nadgrobni spomenik A. Starčevića u Šestinama kraj Zagreba

ANTE STARČEVIĆ

Većinom nepoznati, jer su tiskani i rijetko, i prije mnogo godina, otkrivaju nam se tekstovi hrvatskih javnih, kulturnih i političkih ličnosti ne samo kao dokumenti, već jednom i zauvijek nestale prošlosti, prošlosti o kojoj samo svjedoče poput svjedoka svoga vremena, nego i mislima koje su malo ili gotovo ništa izgubile od one razine, na kojoj želimo osluškivati vrijeme u kome živimo.

Pismo dra Antuna Starčevića, upućeno oporbenome listu »Sloboda«, jedno je od svjedočanstava koje je preživjelo trenutak u kome je nastalo. Baš kao pismo, posljedak trenutka, pisano za taj časak, a ne za bilo koji drugi, nameće nam se svojim mislima; pročitajte ga! Uostalom, htjeli mi to ili ne, ne bi li se ono moglo napisati i danas?

Veleštovani g. uredniče!

Prosim vas da slijedeće retke priopćite u »Slobodi«:

Za moj imendan i za šezdesetgodišnjicu, koju navrših, primio sam odličnih darova, vrućih čestitaka i srdačnih pouzdanica od mnogih, i osobno i u društvima, i u pismima i u brzojavkama.

Ta osobita priklonost živo me se prima, i na koliko ide mojoj osebi, zaslužuje moju svesrdnu zahvalnost, koju svim onim čestitarima ovime iskreno izražuje; a na koliko se tiče misli, koju s njima i ostalim sinovima Hrvatske po mogućnosti zastupam, ona mi priklonost zadaje osobito veselje i povećava, ako je moguće, vjeru i nadu na uspjeh dobre stvari.

Meni zapadaju samo oni dobrohotni i premili izrazi, kojima se hvali moja šezdesetgodišnjica; jer doista, moja je možda najveća vrlina, da sam znao i htio, u teškim okolnostima boreć se, prilično čil, ovu starost dočekati.

Izraz »prvaka« stranke prava«, koji mi se daje, bez dvojbe, razumijeva se tako, da sam među jednakim drugovima možda najstariji u godinama i u javnu poslovanju. Zato mi godi i ova čast; a u svemu ostalom, nas svaki jest i ima biti prvak na svojemu mjestu, u svojoj radnji.

Žao mi je, da se uznose i uzveličaju moje zasluge za Hrvata, da lakoumno hvale i lakoumno kude; u prvom slučaju povjeravaju se preko mjere i gube samostalnost, u drugom su nepravedni, u obima samo se škode.

Ziva čovjeka, koji se bavi javnim poslovima, ne valja slaviti, nego je dosta ne grditi ga, na koliko nije kriv. Samo po njegovoj smrti moći je o njegovim djelima obračun načiniti. Svatko, radeć za općenito dobro koliko može, samo svoje državstvo izvršuje; ako za to treba ili prima hvale, on je nečist sebičnjak, ili što je još gorega, ili doista slabić, i može škodljiv, pogibeljan biti narodu, koji se na njega zanaša. Naša je povijest puna takovih primjera. Ne bilo ih u buduće!

Nije dosta, drugih dobra djela samo priznavat i odobravat, nego ih treba i nasljedovati. Cime je ovo teže, time je veća zasluga. Lahko je gotovu stečevinu uživat i razmicat, a mučno je do nje doći.

Mi smo Hrvati u ovom stanju. Dakle okanimo se međusebnih hvala, ostavimo ih budućim pokoljenjima, koja će ih nepristranije ocjenjivati, a mi se dajmo na radnju, koja neka raste u razmjerju zapreka, što ih ima svladati: gdje koji nas može, perom, riječju, naukom, odgojivanjem, gdje treba, stradanjem, žrtvom, nastojmo izraditi što će i mlađi između nas i naša pokoljenja uživati, pa će nas za blagodati pravedno slaviti.

U tom tražimo, i samo u tom i u našoj duševnosti možemo naći pravo i trajno nadarje. Svako drugo samo je opsjena, nedostojna i nas i svetinje, o kojoj radimo.

Ovim najtoplijim riječima sudim da sam najdostojnije zahvalio svim prijateljima znancima i drugovima u radnji za Hrvatsku, svima koji su me se i na ovaj imendan dobrohotno sjetili.

Na Sušaku, 15. lipnja 1883.

A. Starčević

HRVATSKI POGLEDI O UREĐENJU JUŽNOSLAVENSKE ZAJEDNICE (I)

Franjo Tuđman

Značenje povijesnih usporedbi

U doba kad se (od početka 1971) ponovno vode žive političke i znanstvene rasprave o preustrojstvu jugoslavenske federacije, korisno je podsjetiti se na stanovišta što su ih predstavnici hrvatskog naroda zastupali u prošlosti.

Bez obzira na sve razlike, uvjetovane različitim društveno-političkim — unutarnjim i međunarodnim — okolnostima, u tim stanovištima jamačno postoji stanovita istovjetnost, čak i onda kad su stubokom, a ne samo prividno veoma oprečna, bilo zbog dubljih — svjetonazorskih i klasnih, ili manjih — programsko-stranačkih — razlika.

Danas, kad je povijesni razvitak nedvojbeno, još jednom, postavio na dnevni red nužnost osiguranja državne samobitnosti hrvatskog i svih ostalih naroda južnoslavenske zajednice, ne samo u interesu samoupravnog i suverenog razvitka pojedinih naroda, nego i u interesu opstojnosti same zajednice, osvrt na povijesne rasprave, može biti višestruko zanimljiv i svrhovit. Značenje povijesnog iskustva i u tom slučaju očito nije u pukoj usporedbi već prije svega u tome što nam ono vjerodostnojšću povijesne zbilje pokazuje dokle smo došli u tim raspravama i gdje se nalazimo u oživotvorenju njihovih ideja ili, drugim riječima, koliko smo u teoriji i u stvarnosti napredovali ili nazadovali, da bismo mogli izvući zaključke o valjanostima i o manjkavostima programskih nacrta protagonista povijesnih zbivanja iz prijašnjih razdoblja, a pogotovu o propuštenim prilikama da se njihovom provedbom uštede muke kasnijih razdora i još tegobnijih napora. Te nas usporedbe isto tako vode i do spoznaja što više ne bi smjele dopuštati pogreške prošlosti na putu oživotvorenja povijesnog i narodnog prava hrvatskog, kao i svakog drugog naroda, da voljom svoje suverene državnosti odlučuje o svojoj povijesnoj sudbini, te o načinu svog uključivanja u širu južnoslavensku, pa i u europsku i svjetsku zajednicu naroda.

Samo je po sebi razumljivo, da u osvrtu za ovu prigodu nije moguće dati iscrpan prikaz hrvatskih pogleda na državnopravno uređenje južnoslavenske zajednice, pa će stoga biti riječ samo o onim prijedlozima što su imali, ako ne najveći utjecaj na rješavanje tog pitanja, a ono najveće značenje kao izraz stvarnih interesa hrvatskog naroda.

Između austroslavizma, jugoslavenstva i samostalnosti (1914–1918)

Hrvatski pogledi o uređenju državno-pravnih odnošaja u južnoslavenskoj zajednici, od ujedinjenja 1918. pa na dalje, ne mogu se dobro razumijeti bez poznavanja državno-pravnog položaja hrvatskih zemalja u Austro-Ugarskoj i hrvatskih stanovišta o putovima osiguranja budućnosti Hrvatske na prekretnici prvog svjetskog rata.

Koncepcije hrvatskih političkih stranaka iz toga doba o rješenju hrvatskog i južnoslavenskog pitanja zavisile su u prvom redu o ishodu rata. Onaj dio hrvatskih političara koji je pretpostavljao pobjedu Središnjih sila (Njemačke i Austro-Ugarske) išao je za preustrojstvom Habsburške Monarhije u konfederaciju nezavisnih naroda, vezanih jedino dinastijom, a tim da se južni Slaveni ujedine na temelju hrvatskog državnog prava. Onaj pak dio koji je računao s mogućnošću razbijanja Monarhije, radio je od samog početka rata, u okviru Jugoslavenskog odbora, ili u zemlji, na ostvarenju maksimalnog programa ujedinjenja Hrvatske i svih južnoslavenskih zemalja u Monarhiji sa Srbijom i Crnom Gorom, a po mogućnosti i s Bugarskom. Kod onog dijela hrvatske (i slovenske) građanske klase što je zastupao ideju južnoslavenskog ujedinjenja, radilo se ili o romantičarskim iluzijama o narodnom jedinstvu, ili o hegemonističkim tendencijama tj. o

nadi da će u novoj južnoslavenskoj državi moći ostvariti svoju prevlast, računajući na veću razvijenost, i na svoj primat u jugoslavenskoj ideji.

Supilov memorandum: posebna hrvatska država

S obzirom na to da je držanje Pašićeve vlade pružalo nepobitne dokaze da se ona dosljedno ne zalaže za ostvarenje programa Jugoslavenskog odbora o ujedinjenju svih južnoslavenskih naroda na ravnopravnim odnosima, već da joj je do toga da oživotvori svoj »kompenzacijski« plan tražeći Slavoniju i Dalmaciju, pa i cijelu Hrvatsku kao naknadu za ustupke u Makedoniji, Supilo je tražio da se sa srpskom vladom ta pitanja raščiste. Kad se i osobno uvjerio da s Pašićem ne može biti iskrenog dogovora koji bi zadovoljio hrvatsku stranu, jer je vlada Kraljevine Srbije i nadalje pokazivala osvajačke namjere prema hrvatskim zemljama, Supilo je zaključio da u interesu budućnosti hrvatskog naroda, treba raditi na osnivanju posebne hrvatske države. U proljeće 1916. predaje on ministru vanjskih poslova Velike Britanije, Sir Edwardu Greyu, svoj memorandum u kojem nastoji pridobiti Englesku za svoju osnovu: da se stvori posebna srpska i posebna hrvatska država dokle god se Srbija ne »transformira« tako, da postane voljna i sposobna prihvatiti jugoslavenski program. Budući da se Supilo, sa svojom spomenicom Greyu, zapravo razišao s Jugoslavenskim odborom koji nije bio voljan ići na raskid sa srpskom vladom, on je i formalno (5. lipnja 1916) istupio iz Odbora, obrazloživši svoj korak neslaganjem s kratkovidnom politikom Jugoslavenskog odbora što je prijetila da Hrvatsku izruči velikosrpskom ekspanzionizmu.

Iako je zastupao načelo južnoslavenskog državnog jedinstva, Supilu je glavni problem ujedinjenja u zajedničku državu bio slijedeći: kako sačuvati opstanak i nacionalnu samobitnost hrvatskog naroda, kako unaprijed osigurati da Hrvatska bude Srbiji ravnopravan čimbenik. Kad se uvjerio da Srbija ne pruža jamstva, a ni volje za ujedinjenje na ravnopravnoj osnovi, onda je Supilo zauzeo odlučan stav da se pred savezničke sile iznese hrvatsko pitanje, u svoj njegovoj »nacionalnoj, državnoj i političkoj zamašitosti«, radi stvaranja posebne hrvatske države, što bi moglo utjecati i na Srbiju da kasnije pristane na južnoslavensko ujedinjenje, na demokratskom načelu. Bojeći se da takvo zaoštravanje ne oteža južnoslavensku stvar pred savezničkim silama i ne dovede do raskida s Pašićem i sa srpskom vladom, Odbor je odbio Supilove zahtjeve. Povlačenje Supila koji je svojom sposobnošću u borbi protiv tajnog Londonskog ugovora (kojeg je prvi bio otkrio) a za pravedno rješenje jugoslavenskog pitanja bio stekao poštovanje najistaknutijih političara i državnika savezničkih zemalja (ministra E. Greya, premijera H. H. Asquitha i dr.), te prijateljstvo veoma utjecajnih ljudi W. Steeda, S. Watsona, G. Fenera, T. G. Massaryka, značilo je zapravo raskol u redovima hrvatske emigracije, a njegova skora smrt (23. IX 1917) i težak udarac za one malobrojne političare u emigraciji što su trijezno gledali na probleme ujedinjenja Hrvatske sa Srbijom i na stvaranje zajedničke južnoslavenske države. Trumbićevi se nazori u biti nisu mnogi razlikovali od Supilovih, ali je on povijesnom zadaćom hrvatske politike smatrao otcjepljenje hrvatskih zemalja od Austro-Ugarske i spas od talijanskih pretenzija ujedinjenjem u južnoslavensku državu. Držao je da će se tako osigurati krov nad glavom i vjerovao da će se borba za unutarnje uređenje te države poslije rata uspješno privesti kraju. Stoga je Trumbić ustrajao na politici ujedinjenja pod svaku cijenu, unatoč svim bojaznima koje je i kod njega bilo držanje srpske vlade zbog kojega je Supilo 1916. godine došao do zaključka da bi bilo pogrešno unaprijed žrtvovati hrvatske interese, predviđajući da će se odnosi kasnije još teže urediti na načelima demokracije i ravnopravnosti.

(nastavit će se)

OBLJETNICE

IVAN PERKOVAC

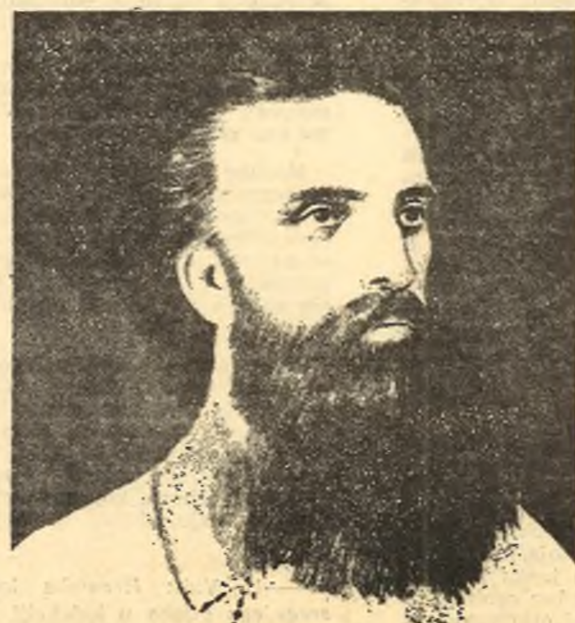
Prvi broj Hrvatskog tjednika, koga upravo imate u rukama, nosi datum 16. travnja 1971. godine; na isti dan, prije stotinu godina, preminuo je u Samoboru, kraj Zagreba, istaknuti hrvatski političar i novinar, Ivan Perkovac. Rođen 23. svibnja 1826. u Harmici kod Brdovca, kao mladić doživljava hrvatsku dramu godine 1848.; završivši srednjoškolsku naobrazbu u Kanjiži i u Zagrebu, u devetnaestoj godini dovršava studij filozofije, a potom se, kao novinar, aktivno javlja u »Narodnim novinama« i »Slavenskom jugu«. U doba Bachova aposultizma povlači se, kao i većina prvaka preporodnoga naraštaja, »u literaturu«: tajnikom je Matice Ilirske (25. XI 1851 — 2. II 1853.) i urednikom jedinoga hrvatskog književnoga lista tog vremena, »Nevena«. Obnova ustavnoga života i osnovnih građanskih sloboda, od 1860. godine — ne dočekuje ga nespremna. Urednik je, pa kasnije i vlasnik »Pozora«, utjecajnog opozicionog lista, zastupnik u Hrvatskom saboru i član kraljevinskoga odbora koji je, godine 1866, trebao riješiti državno-pravne odnose Hrvatske i Ugarske. Mađaronska vlada Levina Raucha obustavlja »Pozor« (1867), pa Ivan Perkovac i Josip Miškatović uz pomoć Strossmayera, pokreću u Beču »Novi Pozor«.

Oktroiranje Hrvatsko-ugarske nagodbe, godine 1868, ponovno će Perkovca potjerati iz javnog, političkog života. Posvećuje se narodnoj prosjveti i lijepoj književnosti i, godine 1869. pokreće »Vijenac«, jedan od najutjecajnijih književnih listova u Hrvata u cijelom XIX stoljeću.

Netko od nas ima, možda, u svojoj knjižnici starija izdanja njegovih crtica »Iz bojnoga odsjeka« (uspomena na 1848. godinu) i pripovijetku »Stankovačka učiteljica«.

I kao književnik, a pogotovu kao novinar-urednik i organizator »književnog života«, Ivan Perkovac je umro prerano, a da bismo mogli suditi o tomu ne bi li njegovo ime još snažnije bilo nazočno u političkoj i kulturnoj povijesti Hrvatske prošloga stoljeća.

S. L.

MISLI

O NAMA

Hrvatsko je obćinstvo možđeno i otvoreno, i samo ako hoće, lahko može pametno biti; neće li, nitko mu ne može pomoći, i neka se ono na nipoga ne tuži za svoje stanje.

(Dr Ante Starčević)

* * *

Mi smo Hrvati u Hrvatskoj, od svih nehrvatskih elemenata, najnesolidarniji i najslabije organizirani. I Cigani su, čini mi se, složniji od nas.

(Antun Gustav Matoš)

* * *

Kad budemo dobri Hrvati, mi ćemo eo ipso postati i dobri Slaveni, čija smo čest. Naša snaga i narodna svijest bit će snaga Slavenstva, jer smo njegove obitelji. Ali, ako budemo lutali i ševrdali, sad tamo sad amo, nećemo nigda biti ništa, nego će se svijet nama rugati, a povjesničari nas prikazivati kao unicum ovoga svijeta, kao narod koji u svojim najtežim časovima nije drugo smišljao nego kako bi se lakše odrekao svoga imena.

(Frano Supilo)

* * *

Svi su stanovnici u Hrvatskoj jedna cjelina, JEDNA DRŽAVA, bez razlike vjere i jezika. Zato oni Nijemci, Mađari i Židovi koji su se u Hrvatskoj rodili treba da Hrvatsku priznaju kao svoju domovinu i da joj barem ne škode, ako im njihovo srce ne da da je ljube. Oni nisu više u Hrvatskoj tuđinci, jer su postali HRVATSKI DRŽAVLJANI. Ali im zato ne smijemo reći da su Hrvati ili da MORAJU biti Hrvati, kako zahtijevaju Mađari od svakoga koji se rodi u Ugarskoj da bude Mađar.

Ni od Srba, koji su u Hrvatskoj, ne smijemo tražiti da se zovu Hrvati, ali imamo pravo i dužnost tražiti od njih da Hrvatsku, koja je naša zejdnička domovina, ljube kao i mi.

(Stjepan Radić)

Ambrozije Boza Šarčević (1820–1899)

Stopedesetgodišnjica rođenja velikog narodnog tribuna, i stogodišnjica narodnog preporoda bačkih Hrvata povijesno se skladno dopunjuju i prožimaju, jer su ovi pojmovi — Boza Šarčević i nacionalni pokret neraskidivo vezani i čine organski dio moderne prošlosti bunjevačkog puka između Dunava i Tise.

I preporod i Šarčević su neotuđivi dio svijetlih stranica povijesti Subotice i njezinih naprednih tradicija u slobodarskoj borbi za građansku emancipaciju i političku ravnopravnost, za narodnu prosvjetu i svjetovnu kulturu, te u vrlo složenom vremenu, kada su preporodne težnje hrvatskog naroda bile uvijek stavljene pod političke i državne sumnje, kao i njegovi preporodni ideolozi, organizatori i neumorni začetnici: Ivan Antunović, Ambozije Šarčević, Blaž Modrošić i Kalor Milodanović. Povijesnu sliku o tome dočaravaju nam i pružaju mnogobrojna autentična svjedočanstva koja su objavljena u preporodnom tisku u razdoblju od 1870—1876. godine, kada su praktično obustavljeni na dulje vrijeme svi hrvatski listovi u Ugarskoj.

U tom vrlo burnom i dinamičnom sedmogodišnjem publicističkom radu i BOZA ŠARČEVIĆ je znatno angažiran, kao iskreni pobornik i borac za nacionalnu ravnopravnost. On je sedamdesetih godina bio najpismeniji građanin u Subotici. Zbog nerazvijenosti kulturnih ustanova, bio je jedan od neumornih prosvjetitelja, usprkos službenim organima prosvjetnih vlasti. Bio je pasionirani leksikograf i bez odgovarajuće lingvističke kulture, a bio je i vrstan političar-narodnjak, i bez narodne stranke u mjestu djelovanja. Bozino tribunstvo bez legalne političke organizacije bilo je po mnogo čemu specifično i originalno. Ptopuno je moguće rasvijetliti i dokazati Bozinu privrženost narodu, neokaljano političko poštenje, nesebičnu dosljednost u odnosima među nacijama: u snošljivom rješavanju jezičnih, školskih i prosvjetnih problema, u poletnom tiskanju knjiga svjetovnoga sadržaja i razvijanju kulturnog i političkog života u prvoj značajnijoj hrvatskoj ustanovi, »Pučkom kasinu«, osnovanom 1878. godine.

I, kada je pisao otvoreno pismo Lajošu Močariju godine 1886., energično je prosvjedovao protiv žalosnog stanja u kom se nalazio njegov puk:

»ŽALOSNA SLIKA, ALI ISTINI POTPUNO ODGOVARA. OSIM PROSVIČENOG G. IVE ANTUNOVIĆA VELIKOG PREPOZITA I DVOJICE MAMUŽIĆA NE POZNAJEM KAPUTLIJU, REVENDAŠA ILI ODLIČNOG ČOVIKA, KOJI BI SMIO PLEMENSKO OSIĆANJE PREMA BUNJEVAČKOM PUKU IZJAVITI. NEMA U CILOJ NAŠOJ MILOJ DOMOVINI, PLEMENITI GOSPODINE, NIKOGA, KOJI BI BRANIO OVAJ DOBRI PUK; HOTIMIČNO NE ĆE DA GA RAZUMIJU, SVAKI GA OSTAVLJA, ZATAJI. — JA TO NE MOGU!...«

Ovakvi jasni i sudbinski politički stavovi Boze Šarčevića sami po sebi govore o građanskoj smjelosti da se iznese cijela istina pred javnost, svjedoči o humanoj i moralnoj podlozi svih Bozinih stvaralačkih pothvata koji su pokrenuli jedan narod iz mraka zaostalosti i neznanja, iz ekonomskog propadanja i potpunog odnarođavanja.

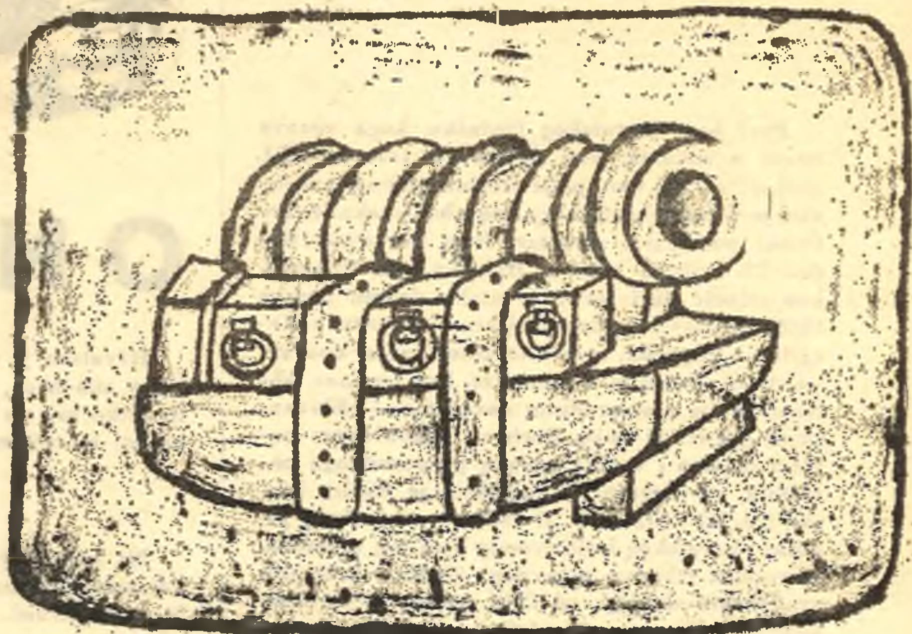
Treba reći, istini za volju, da je bilo i teških dana, kada Boza nije mogao izlaziti na »megdan«, jer su objektivne prepreke često nadmašivale njegove skromne političke snage i fizičke mogućnosti. U tom smislu nepotrebno je posebno isticati razloge prijevremenog istiskivanja Šarčevića iz njegova redovnog zvanja, ili razloge vrlo čestih uvredljivih napada, kako je, tobože, »ograničena uma«, iako su svi njegovi protivnici dobro znali da je Šarčević od svih građana Subotice najdalekosežnije vidio budućnost grada; i to ne samo kao vizionar, već prije svega kao uporni praktičar, pokretač šarolikog kotača napretka širokim trasama ravnopravnoga razvoja svih nacionalnih kultura što ovaj grad u srcu Panonske nizine njeguje kao svoju najpozitivniju stvaralačku tradiciju.

Geza Kikić

Crteži: HRVOJE ŠERCAR

DUH OPORBE U HRVATSKOJ

Zablude su — na putu do istine — prepreke što ih je potrebno prevladati, kad ih već ne možemo izbjeći.

Jedna je od zabluda o hrvatskoj književnosti: da hrvatski duh valja tražiti isključivo u djelima pisaca koji najuspješnije izmiču stranim utjecajima. Polazište je takvog suda neispravno, jer se duh ne iskazuje jedino onim što stvaralački kazuje i predočava, već također bitnim svojstvima svega što upija u sebe i njeguje, razvija dalje kao svoje. Narodna je mudrost i tu nepogrešiva: »S kim si, takav si«. Time se ukazuje na sugestivnost uzora, ali možda još više na značajnost spontanog izbora. O duhovnom obzoru određenih ljudi ili društvenih skupina i nacionalnih cjelina možemo prosuđivati na temelju izvornosti djela što ih stvaraju, ali i po sastojcima ostvarenja na kojima zaustavljaju svoju najdublju pozornost. Motiviran *izbor* je značajan kao djelomični *izraz*. Inače bi nam čitava razdoblja umjetnosti vrlo malo govorila o duhovnim preokupacijama svoih nedovoljno originalnih autora.

Što otkrivamo u našim srednjovjekovnim tekstovima, u tim ostacima ostataka najstarije poznate književnosti? Što svjedoče o našim pretcima fragmenti proze i pjesama predodređenih uglavnom otprije poznatim biblijskim motivima i potpuno prožetih kršćanskom simbolikom?

Varirajući srednjovjekovne idejne univerzalije — govore li išta o nama, o posebnom hrvatskom individualitetu kakav se pojavljivao stoljeća prije i potvrđivao stoljeća i stoljeća kasnije?

Inzistirajući na značajnosti izbora, a ne samo izraza, naći ćemo podrobnom raščlambom dublju motivaciju stanovitih pozajmica; tada zapravo počinje tegobni put otkrivanja konzistentnih krhotina hrvatskoga duha kao neponovljivoga sastojka hrvatske književnosti.

Angažirani idealizam

Zadržat ću se na dva karakteristična primjera, u kojima nalazim bitno važne sastavnice hrvatskoga duha u hrvatskoj književnosti. Jedna je općeljudska, a druga nacionalno uvjetovana; prva upućuje na zaključak o idealističkoj orijentiranosti hrvatskoga duha, a druga svjedoči o njegovoj zbiljskoj angažiranosti u borbi za goli opstanak. Idealizam i vjerno samozatajno služenje idealima je hrvatski s t a v, ingredijent kolektivnog svjetonazora, dok je s u p r o t s t a v l j a n j e okolnim opasnostima postalo sudbinom hrvatskoga naroda. Prava hrvatska pozicija jest — opozicija; stoga hrvatski buntovnik oponira pomalo svima, a na kraju najviše sebi, kao što nas uvjerava svim svojim duhovnim fazama i preobrazbama, na putu od ekspanzionizma do hermetizma, život i djelo jednog uzornog (i tipičnog u isti mah!) Hrvata kakav bijaše Ante Starčević.

Ima jedna pjesma, na početku hrvatske poezije. Naslov joj je — *Svit se konča!* Ne znamo mnogo o njenom postanku, niti možemo danas pouzdano odrediti stupanj njezine izvornosti. Zapisana je u Pariškom glagoljskom kodeksu (Slave 11) iz XIV. stoljeća. Pjesma se temom uklapa u srednjoeuropski krug satiričkog prikazivanja svećeničkih nepodopština, ali kroz nju progovara toliko toga hrvatskog da je vrijedi posebno pozorno razglobiti. Jezik je u njoj hrvatski, ali i duh, obuzet vizijom ideala u ime kojih obračunava sa stvarnošću. U ime više istine otvoreno i izravno iznosi istinu o ljudima što bi trebali težiti dobroti, a u stvari »k bezakonju srce svoje prikloniše/ svomu telu, a ne Bogu ugodiše«. Zadojen idealima kojima ostaje vjeran usprkos kušnjama, duh iz kojeg proizlazi ova pjesma i koja ga neizravno obznanjuje prvi put u izražajnom tekstu, bez sumnje je onaj isti, u biti idealistički duh, koji se tako nagonski priklanja arkadijskoj paradigmi u književnosti, osjećajući se svoj na svome u petrarkizmu kao i u romantizmu do te mjere, da će npr. idealizacija nužno zasjeniti sve druge moguće pristupe ženi u hrvatskoj ljubavnoj poeziji — preko romantičnog sentimentalizma Stanka Vraza i eklektične modernosti Tina Ujevića do neotrubadurstva Luka Paljetka.

Ista čista svojstva taj duh pokazuje u sferi religioznih kontemplacija kao i u društveno-političkim akcijama, potvrđujući se uvijek iznova kao ekstatičan, a ne pragmatičan. Među Hrvatima se uvijek našlo podosta vjerskih fanatika i još mnogo više — političkih zanesenjaka, koji su višim ciljevima bili spremni žrtvovati sve, pa i sebe, prinoseći na oltar ponekad i svoje hrvatstvo. Ima nešto iskonski prakršćansko — poistovjetiti se s drugima, stopiti se sa svima, podrediti se autoritetu, vrhunaravnom. Otuda i odrođivanje Hrvata u tuđini, fenomen na koji je panično upozorio Filip Grabovac, pjevajući u XVII st. o naravi i ćudi hrvatskoj. Grabovac je zabrinut zbog onih što neslošni, bez samosvijesti, služe tuđinu kao bratu, koji najprije licemjerno iskorišćuje njihovu naivnost i nesebičnost, a zatim ih cinički »ne miluje, neg već kara, žive peče, mrtve para«. Grabovac je došao do takvog iskustva promatrajući napose Hrvate u tuđinskoj vojsci, koji za drugog vojuju kao da sebe brane. A i kad su branili sebe, Hrvati stajahu na braniku kršćanske Europe, udomljujući bjegunce pred Turcima, ali sami ne napuštajući olako djedovska ognjišta. (Upravo zbog toga nas današnja enorma emigracija mora navesti na ozbiljne i dalekosežne zaključke!)

Vječno u borbi i oporbi

Tako smo, međutim, došli do druge komponente: vječne borbe i oporbe hrvatske. Evo je, već u prastaroj pjesmi *Spasi, Marije, tvojih vernih.* Molitva je to, obraćanje Bogomajci, ali ujedno potresno svjedočanstvo o hrvatskom čovjeku koji se po tko zna koji put suočava s prijetnjom genocida. Stručnjaci drže da je pjesma »vjerojatno nastala u drugoj polovici XV. stoljeća kao jedna od rijetkih izvornih pjesama srednjeg vijeka, i to s vrlo aktuelnom tematikom, kad je strah od Turaka pritisnuo hrvatske duše na dugoj fronti, naročito na potezu Split-Šibenik-Zadar-Krbava.«[1] Bez obzira na kršćansko uvjerenje, da ga turskim zulumima Bog kažnjava za grijehe, hrvatski je duh otkrio ovom molitvom koliko je vezan za jednom odabrani autoritet i koliko je lakovjeran, očekujući da ga spasi djevica Marija, uzdajući se, dakle, u čudo. I kasnije, mnogo kasnije, tipični hrvatski zanesenjaci — Zrinski i Frankopani — ući će u brlog lukavog neprijatelja uvjereni u premoć apstraktnih razloga nad konkretnim odnosom snaga.

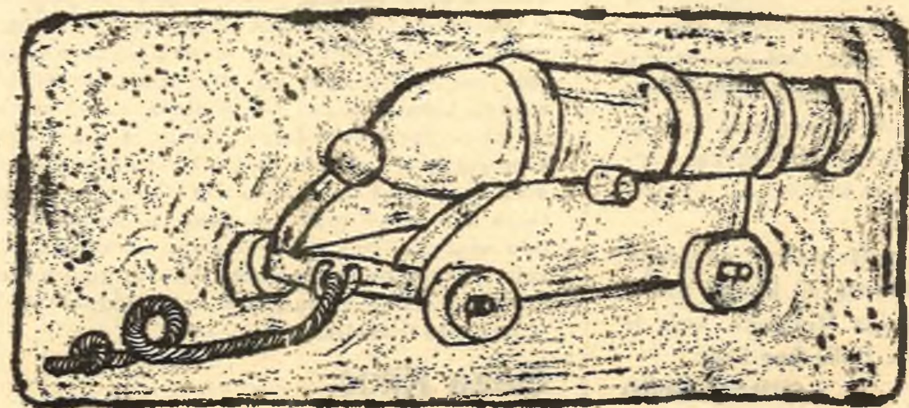
Hrvati teško mogu shvatiti osnovnu političku pouku povijesti, da je prošlost zauvijek prošla, pa se papir starih povelja s bistro sročenim činjenicama i pravima ne može djelotvorno oduprijeti naoružanoj demagogiji, koja mutnoćom ideja prikriva providno jasnu koristoljubivost. Nema politike bez egoizma, a hrvatski duh što ga otkrivamo u književnosti, odnosno kako ga oblikuju i razobličuju pojedini hrvatski pisci, odviše je samozatajan, pripravan na žrtvu. Nerijetko je pred iscerenim imperijalizmom što buja do paroksizma stajao hrvatski mirotvorac blage ćudi, snošljiv do mazohizma — izlažući nezainteresiranima uistinu velike ideje i zamisli, kako da se postojeći svijet preuredi da bi postao bolji. Hrvatska je povijest niz monotonih varijacija arhetipne bajke o crvenkapici i vuku. Otud male legije Hrvata reformatora, rebela i revolucionera, kojima pred očima uvijek svjetlomrcahu uzvišeni ideali ljudske pravde, uzornog uređenja crkve, premošćivanja jaza između Istoka i Zapada, pomirbe zapadnih i istočnih kršćana, zatim iznimne misije Sveslavenstva i jugoslavenstva, i sl. U dugome vjekovnom nizu od Matije Gupca i Matije Ivanića do Eugena Kvaternika, do Josipa Broza Tita; od Križanića i Gaja do Strossmayera i današnjih »čegevarista«.

S vukovima bi trebalo vukovati

Na liniji spomenute karakteristične molitve Mariji nalazimo također Marulićevu *Molitvu suprotiva Turkom*, ali Marulić je ne samo određeniji, nego i realniji, upozoravajući na Juditu kao simbol otpora koji ne čeka čudo, ne preza ni pred najneljudskijim oblikom borbe. S vukovima treba vukovati — poručuje Marulić svojom *Juditom* onima koji ga mogu razumjeti.

Marulić i latinisti zaustavljaju nas na univerzalnim premisama hrvatskoga duha, mobilnog i adaptabilnog, neosvajačkog u odnosu prema slabijima, adaptivnog ali sklonog posvajanju, prigrljivanju i zaštićivanju ugroženih, bez obzira čak na vlastiti osjećaj ugroženosti.

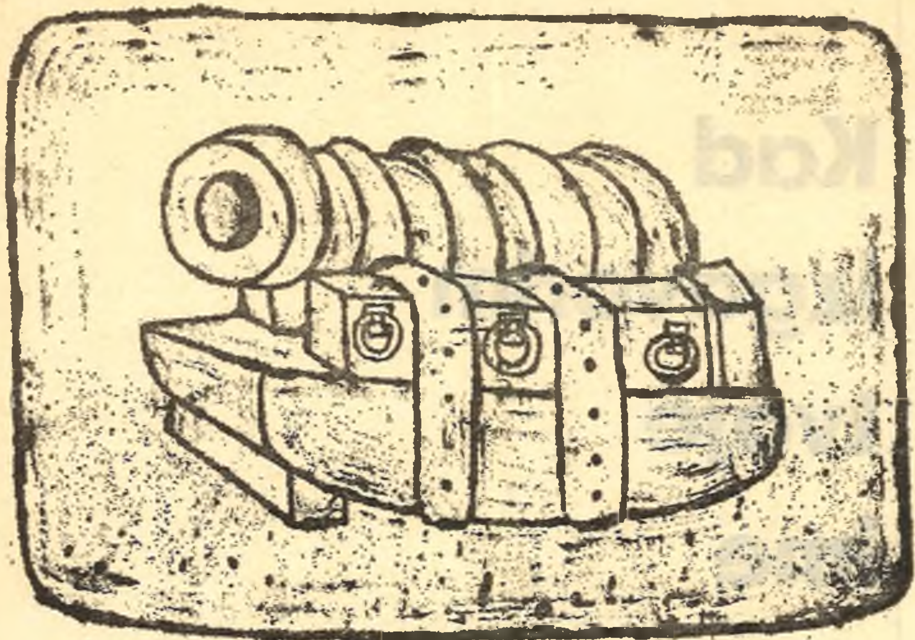
Izbor motiva i općeljudsko iskustvo ne oduzima ništa Kranjčevićevu *Mojsiju* od njegova nacionalnog momenta. Kranjčević ukazuje na predominantni hrvatski kompleks — imati ideale, i osjećati potrebu da ih se očuva neokaljane! Jehova, kojega se riječ razliježe na kraju, obraća se čovječanstvu,

———1) Vidi: *Hrvatska književnost srednjega vijeka* u kolekciji »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, str. 382.

I IDEALIZMA KNJIŽEVNOSTI

Vlatko Pavletić

ali svjedoči o imanentnoj tipičnoj hrvatskoj opsesiji:

A gromom grunu riječ Jehove:
»I tebi baš što goriš plamenom
Od ideala silnih, vječitih,
Ta sjajna vatra crna bit će smrt.
Mrijeti ti ćeš, kada počneš sam
U ideale svoje sumnjati.«

Dok su drugi mijenjali ideale i ideologije ne mijenjajući svoju pohlepu za tuđim, dotle se hrvatski duh potpuno predavao određenim idejama i doktrinama, izgarajući u borbi za njih, ali i nestajući, nakon eventualnog poraza, s njima. Fenomen Držićeva zajvereništva ispunja nas i danas još jezom, zbog toga što je tako tipično hrvatski: etički motiviran, pravodoljubivošću inspiriran, a politički tako nespretan, naivan, lakovjeran, tražeći razumijevanje i pomoć u tuđini. To je vjerojatno bio jedan od dobro poznatih trenutaka prelijevanja preko ruba strpljivosti, koji prlježno bilježi hrvatska povjesnica, jer posebno teško snose nevolje oni što ih predugo i pretiho podnose. Hrvatska je pobuna, nakon toga, vrisak do neba, apsolutno spontana i često neorganizirana. Poznat je, ali sasvim nepreporučljiv hrvatski recept — kvaternikovski glavom kroza zid. Ali što da radi očajnik?!

Nepoznati autor u XVIII. st. pjevaše, u *Duvanjskom arzuhalu*, potresno o realijama:

Bre pomagaj od Boga,
Nije nigdi nikoga,
Nikom nije ovoga,
Što je nama, gospodo.

Stjeraše nas u Duvno
Kano konje u guvno,
Neka znate ufano: Pogibosmo, gospodo.

Teška je ovo krajina
I krvava haljina,
Ali nas je malina.
Neka znate, gospodo.

Iskonski duh nezadovoljstva

Prkos, bijes, očaj — to su najčešći orijentiri na putu do odgonetke tajne hrvatskoga duha. Žestina je često njegov osnovni tonus, psovka najneposrednija kompenzacija, kao u nekim spisima Ante Sarčevića, kao u *Meri* A. G. Matoša, kao u *Ištipanoj hartiji* Janka Polića Kamova, u izazovnim stihovima Gorana Babića.

Miroslav Krleža je femonem svoje vrste. Izniman svojim dimenzijama, u svemu je baštinik iskonskog duha nezadovoljstva kao bitne odrednice hrvatskoga duha (ne samo u književnosti). Krleža je sabrao i razvio u sebi najhrvatskije i najuniverzalnije premise, koje se nikad nisu međusobno isključivale, nego naprotiv — poticale i obostrano podupirale.

Koji su to konstitucionalni elementi? Svi su već uočeni, spomenuti, ali u Krležinom slučaju zaoštreni su do usijanja, i sintetizirani.

Prvo, korjenitost, prema formuli i l i — i l i, koju Hrvati nisu izmislili, ali su je prigrlili kao svoju.

Drugo, težnja za globalnom reformom kao inspiracija za revoluciju.

Treće, vjernost idejama i idealima mladosti.

Četvrto, nepomirljivi kriticizam, koji ne štedi nikoga a najmanje sebe.

Peto, ikonaklastičnost, od koje stradaju prije svega bogovi domaćeg ognjišta, a zatim, redom, i ostala božanstva. Ničeanstvo je kongruentno s hrvatskim duhom i onda kad ga neposredno ne stimulira.

Šesto, žeđ za istinom i pravdom, za punom istinom i klasnom pravdom.

Sedmo, terencijevsko osjećanje da ništa ljudsko ne smije biti strano, dakle, potreba za ljudskom mjerom.

Osmo proizlazi iz šestog i sedmog: zbog nepotkupljive istinoljubivosti nastaje svojevrsni revizionizam, ali ne onaj koji izdaje ideale, već koji prvi uočava otklon i hrabro napada ono što ga nadilazi — naime, izdaju ili zaborav ideala. Uz to, nezadovoljnost realizmom, proizašla iz praiskonskog sna o Arkadiji, dakle svojevrsnim idealizmom. Jest, Krleža je još jedan veliki hrvatski buntovnik i idealist istodobno!

Otuda mu, *deveto*, toliko povjerenja u snagu svojih uvjerenja.

I *deseto*, na kraju, vraćanje ishodištu.

Krleža je tipični, i složeni, ali i granični slučaj. Nitko drugi više nije u sebi sažeo sve bitne komponente hrvatskoga duha kao on. Idući prema najnovijim piscima, zateći ćemo korozivnost Ranka Marinkovića, polemičnost i satiričnost Stanislava Šimića, etički i nacionalni hipersenzibilitet Petra Šegedina, nepotkupljivi i sverazorni kriticizam Slobodana Novaka, ekstatičnos i uvjerenost u prodoronst svojih ideja, pogleda i mišljenja Vlade Gotovca, obuzetost Antuna Šoljana nekom novom Arkadijom i njegova zaokupljenost prijetnjom postupne izdaje ideala, averzija prema idolatriji kod Tomislava Ladana, neodoljivi funkcionalizam Igora Zidića, leksički hipersenzibilitet Joze Laušića i Joze Vrkića, itd.

U svakome ponešto, ali u Krleži gotovo sve glavno od posebnoga duha što se utvrđuje i afirmira kao hrvatski u hrvatskoj književnosti od početaka do naših dana.

Težnja za idealnim

Rezimirajući, rekao bih da je ipak najpretežniji sastojak hrvatskoga duha — kritičnost uperena u svijet, u s v e, i uvrnuta u vlastitu srž, u i s h o d i š t e s v e g a.

Ona izvire iz dubokog ponora sasvim određenih nezadovoljstava s postojećim i iz neodređene ideje rođene u praiskonskom snu o mogućnosti da se dosegne idealno, da se utvrdi apsolutno, da se restituiraju nekad postojeća, ali u tijeku vremena izgubljena mjerila istine i pravde. »Mi volimo samo ono što nemamo, što nam se otima. Zato ćemo možda ljubiti i Hrvatsku u času kad nam je otmu...« napisano je A. G. Matoš 1910.

Hrvatski se duh poziva na prošlost u borbi za budućnost, nemajući pružljivosti i prizemne vitalnosti potrebne za što bolje situiranje u sadašnjosti.

Vjerni idealima, ustrajni u vlastitim uvjerenjima i na svoju štetu dosljedni u dogovorima i ugovorima, Hrvati su — u etičkom, a ne filozofskom određenju — fundamentalno idealisti. Zbog toga ih lako zateče na spavanju vjerolomni partner; zbog toga gube tako mnogo vremena da se izvuku iz kolotečine stanovitih zabluda u koju se sve više zaglibljuju; zbog toga su im konstitucionalni strani pragmatizam u filozofiji i bizantinizam u politici.

Stremeći idealnom, Hrvati nerijetko gube uporište u realnom. Teže za maksimalnim i apsolutnim, pa često promašuju minimalno ili zanemaruju relativno, upadajući u duga razdoblja malodušnosti, obilježena sverazornom kritičnošću, koja češće dovodi u pitanje sebe, nego ono što je kao takvu uvjetuje. A. G. Matoš je gorko određen:

»Ima kod nas ljudi, što negiraju našu književnost, jer nemamo Dantea i Sofokla; naš Sabor, jer nemamo Gambette i sveopćeg prava glasa; našu povijest, jer nije historija poput rimske; našu savremenost, jer je lošija čak od bugarske savremenosti.«

Što gore nama – to gore za naše neprijatelje

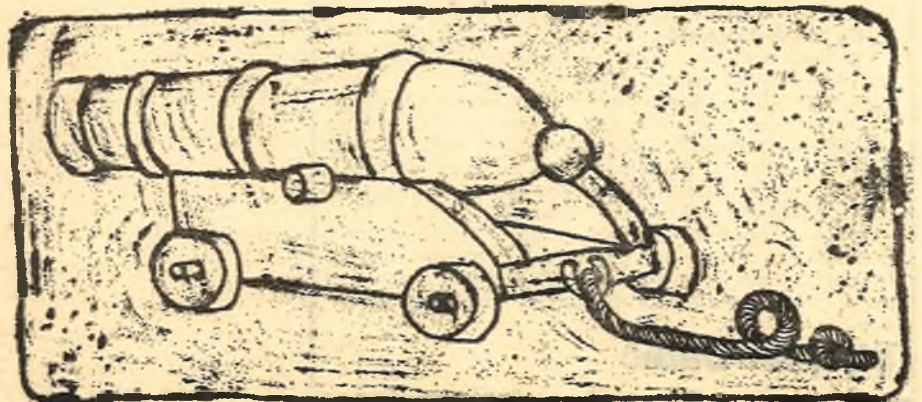
Okrenuti nemogućem i uzdajući se u čudo, snagu otpora za nove borbe Hrvati neprestano obnavljaju u sebi samima, ma koliko se bitke činile bezizglednima. Dapače, samo u kalvariji, u tijeku teškog puta prema cilju, u bezizlaznim situacijama, nalaze uvijek iznova put do svoga autentičnog bića. Hrvatima je neprijatelj mnogo opasniji ako je lukav, nego ako je okrutan. Tegobe zbijaju, čeliče, uzdižu hrvatski duh, dok ga iluzija o lakoći pobjede potpuno razoružava.

Specifičan slijed historijskih nedaća i istaknuti položaj na iznimno važnom geografsko-strateškom području, uz to primamljivo lijepom i bogatom prirodnim prednostima, ukorijenili su kao osnovni stav u Hrvata — protustav, suprotstavljanje. Jedino nedostižni majstori u obrambenoj taktici, Hrvati su vrlo skupo plaćali povremene šire strateške zamisli, postajući u pravilu žrtve vlastitog ekspanzionizma, koji bi drugi vrlo brzo i umješno prekalkulirali u svoju korist.

Što su Hrvati izdržali pod takvim strašnim pritiscima, kojima bi teško odoljeli i znatno veći narodi, zahvaljuju prije svega svojim neprijateljima, kojih su uvijek imali mnogo više nego prijatelja.

Idući do kraja, utvrdit ćemo istinitost Grabovčeve teze da su najteže udarce podnosili upravo od tobožnjih prijatelja, od najbližih kojima su nudili i davali sve od sebe, gotovo sve svoje, pa i sebe same.

Srećom, zlo se može prikrivati, ali ne uspijeva trajno suspregnuti svoju volju za apsolutnom dominacijom, pa pojačavanim pritiscima uvijek ponovno nailazi na sve ogorčeniji otpor u presudnim povijesnim trenutcima. Iskustvo kojim se nadahnjivao neprijatelj — sažeto u krilatici »Što bolje za mene, to gore za Hrvatsku« — proizvodilo je suprotan učinak, jer su ga Hrvati prihvaćali i skladu s imanentnom istinom o opstojnosti hrvatskoga duha: *Što gore meni, to gore za moga neprijatelja.*

JEZIK NAŠ HRVATSKI

Kad spominjemo hrvatski jezik, ne govorimo to posve mirno, bez uzbuđenja, jer trenuci javnih potiskivanja veoma su bliski, a ožiljci nedavnih borbi sasvim su svježi. Ali smirenje je pred nama. Činjenica da svoj jezik nazivamo svojim imenom bit će nam uskoro tako obična kao što nam je danas obično kad proljeću kažemo proljeće, a zvijezdi — zvijezda. Ako osjećaj i ne bude isti, razlika će biti zbog sadržaja riječi, a ne zbog toga što je jedna od njih progonjena. Ipak ono što je bilo nikada u potpunosti zaboraviti ne valja, jer pouka je bila snažna, i politička i znanstvena.

Prihvaćajući hrvatskosrpski (srpskohrvatski) kao naziv svoga jezika nalazili smo u tome neko znanstveno opravdanje koje polazi od očite činjenice: sporazumijevamo se bez prevodilaca. Smetnuli smo pri tome s uma nekoliko drugih činjenica. Zaboravili smo da razumljivost samo po sebi nije mjerilo da li je jezik dvaju naroda jedan ili nije. Pa čak i kad bi bio jedan, nismo smjeli zaboraviti činjenicu da i tada svaki narod ima pravo svoj jezik zvati svojim narodnim imenom.

Bez obzira u kakvu lingvističkom odnosu hrvatski književni jezik bio s književnim jezicima drugih slavenskih naroda (isti jer ima isti dijasistem, varijantski jer sve nije isto), jedno danas postaje očito: stoljetnim razvojem, djelovanjem istih htijenja i istih normativnih zahvata hrvatski književni jezik oblikovao je svoj posebni lik, kakvoga više nema ni jedan jezik na svijetu. Nema na svijetu jezika koji bi povezano, dakle strukturalno imao kao normalan ovaj niz oznaka: **cvijet — Uskrs — uho i općina — barbarin — kemija — aluminij — operni — apelirati — kontrolirati — poduzeće — suradnik — obrana — proturječiti — cesta — kruh — kazalište — odvjetnik — tajnik — dalekozor — kolodvor ...** Te osobine, koje su samo predstavnice stotine drugih nespomenutih, čine tako čvrstu cjelinu da društvena sila, koja jezik čini jezikom, ne dopušta pojedincu da se bez očitog izdvajanja služi drugačijim izborom. Ne može Hrvat Hrvatu u Hrvatskoj čestitati Srećnu Novu godinu.a da to bude primljeno kao normalna čestitka.

Sve smo to dakle pokušali zaboraviti misleći da složenim nazivom rješavamo stoljetni problem. Iskustvo nas je poučilo: problem se tako ne rješava. Čak i više: hoteći riješiti jedan problem, uvalili smo se u mnoštvo novih.

Kad svoj jezik zovemo hrvatskosrpskim ili srpskohrvatskim znači da smo time dobili pravo normirati književni jezik drugome narodu i da drugom narodu dajemo pravo da ga normira nama, a to, iskustvo je jasno pokazalo, ne ide bez bola i nasilja, i ne pojačava bratstvo, nego širi razdor.

Kad pripadnici obaju književnih jezika nazivaju svoj jezik hrvatskosprskim/srpskohrvatskim, tada u načelu kazuju da im je svejedno općina ili opština, kemija ili hemija, lipanj ili jun, a kako im u stvarnosti nije niti im može biti svejedno, počinje tiho trvenje i lukavo ili otvoreno nametanje. Kad svoj jezik zovemo hrvatskosprskim/srpskohrvatskim, tada kažemo da njime govori četrnaest milijuna Jugoslavena (od ukupno osamnaest), a to je onda dobra podloga za neravnopravnost i manjine u većini i manjine izvan većine. Službeni jezik u Armiji lijep je primjer za to. Mislim da bi se malo tko usudio proglasiti da je u Armiji službeni jezik samo sprski (hrvatski. slovenski, makedonski). ali nije potrebna nikakva hrabrost da se kaže »srpskohrvatski odnosno hrvatskorpsk«, jer to je jezik pretežne većine. A kad se tome doda tobožnja potreba jedinstvenoga komandnoga jezika (kao da drugačijih mogućnosti ni drugačijih iskustava nema!), tada se činilo kao da je najprirodnija stvar na svijetu što je u Armiji bio službeni jezik samo jednoga naroda. Nazivom »srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski« majorizacija je bila tako uspješno zamaskirana da je trebalo velike pronicljivosti kojom će se doprijeti do prave stvarnosti i dugoga iskustva da se uvidi štetnost takva postupka. Tako se dogodilo da je i hrvatski jezik, koji je i sam bio tlačen, u očima nekih figurirao kao tlačitelj jer je tlačio **srpskohrvatski**.

Iz toga možemo izvući naoko paradoksalnu pouku: jedinstveni naziv jedinstvo razbija, ne samo među Hrvatima i Srbima nego među svima narodima naše zajednice. Jer ravnopravni možemo biti svaki sa svojim jezikom ili ravnopravnosti nema, a bez nje ni jedinstva. Danas kad je to tako aktualno valja se sjetiti Lenjinovih riječi: potrebno je da se razgraničimo kako bismo se ujedinili.

Stoga se možemo nadati da je prikrivanju, nesporazumima i lutanjima došao kraj. Mislim da su Hrvati jednom za svagda naučili i odlučili da svoj jezik trebaju uvijek zvati svojim. hrvatskim imenom.

Stjepan Babić

Željko Sabol

Kad izgovorim tvoje ime

Kad izgovorim tvoje ime: Hrvatska
preda mnom je lice onog koji se podrijetla svoga odrekao
pa ostaje sâm na putu, zatravljen pred ponorima
ne sjeća se svojih mrtvih, onih što su sve iskusili
nevjeru i omču, kajanje i prijetnju
i slijedi slijepo sunce što se zorom diže
nad tvoje gluhe uvale nad tvoje prazne kolijevke
nikada u tvome srcu nije bilo toliko nesreće
nikada u tvome tijelu
nije bilo toliko metaka
nikada u tvojim sinovima nije bilo manje ljubavi
za prah iz koga iznikosmo i koji će nas jednom natrag pozvati

Kad izgovorim tvoje ime: Hrvatska
tu čudnu riječ što stoljećima sam je samo sricao
i pođem bosonog kroz tvoje šume, hridi, šikarje
kuće bez ljudi posjede bez gospodara
sakrivat ću se kao uhoda
i mahovinu naći da me ne bi korak odao
pred došljacima koji sretni u pijanstvu
ne žele ništa znati ništa čuti ništa vidjeti
i kada trijezni budu ne će se zapitati
odakle teku tvoje rijeke i u koji se ocean slijevaju
još samo jednom javit ću se glasom
i znati da je prošao moj vijek

Kad izgovorim tvoje ime: Hrvatska
i mjesto bajke preda mnom se prostre pustinja
strah i varka, ili smijeh u vječnom zaboravu
napustit ću gradove i živjeti gdje nema ljudske stope
domahujući konjanicima koji silaze sa vrha planine
govor njihov, sastavljen od zapovijesti, ne mogu razumjeti
mi ostajemo oči u oči i uvijek ćemo tako ostati
jer molitva i kletva jednako su teške
a vrijeme prije sna i vrijeme kad se gube prijatelji
već je tako blizu da me topot taj zaglušuje
ja sadih stabla a oni nose crne sjekire
i traže mjesta na kojima je bila zapisana
istina o zemlji gdje ni cvijeće više rasti ne može

Kad izgovorim tvoje ime: Hrvatska
grane se uznemire i zmija pojavi iz mojih njedara
(za ujed pravi čas) svi tragovi su već u prašini
a gorka kap na ovoj usni dovoljna je da me omami
ja te prizivam, i otkrivam u nedaćama
koje me okružuju, pretvarajući čitav svijet u sjenu
tvoga lika, sazdanog od kamena i soli
hladnoća je već tolika da se naše ruke jedva pokre-
u očima bez sjaja naziremo strane svijeta
a ja ne znam kamo da se vratim
jer što je jučer bilo sutra više nema važnosti
na ovom otoku gdje u nekom zaklonu nas čeka
posljednji dio zakopanog blaga: sretna Hrvatska

Libar Marka Marulića

Marul u ediciji »Pet stoljeća hrvatske književnosti«

Može se ustvrditi da je MARKO MARULIĆ primjereno zastupljen u uglednoj i zasigurno epohalnoj knjižici, u kojoj se na stanovit način vrši suvremeno vrednovanje naše mnogostoljetne literarne predaje.

U prvom od dvaju svezaka posvećenih hrvatskim latinistima (priređivači: VELJKO GORTAN i VLADIMIR VRATOVIĆ) an zauzimlje istaknuto mjesto, a njegovo je stvarateljstvo na hrvatskom jeziku predstavio IVAN SLAMNIG zasebnom knjigom.

Premda je Marulić jedan od temeljnih, stožernih osobnosti nacionalne književnosti, mi se još ne možemo pohvaliti nikakovim, akamoli kritičkim izdanjem njegovih sabranih djela (sačuvanih i pronađenih!), pa ti izbori istodobno predstavljaju i naš najveći domet u predočava-istodobno predstavljaju i naš najveći domet u predočavanju tvorca »Judite« hrvatskome kulturnom općinstvu

Da bi se sagledala stvarna pretega toga dometa, valja imati na pameti da dosta Marulovih hrvatskih pjesama nije doživjelo ponovno tiskanje nakon objavljivanja u prvoj knjizi »Starih pisaca hrvatskih« (1869 g.), a da su u međuvremenu otkrivene vjerodostojne inačice pojedinih ostvarenja, te i neka — do tada — nepoznata, koja su bila priopćena samo u časopisima i znanstvenim publikacijama. Uz to je Kukuljević u spomenuto akademijino izdanje uvrstio i stanovit broj stihova autorstvo kojih je sporno, a za neke je već utvrđeno da ne pripadaju Maruliću. Glede latinskog dijela opusa stanje bijaše još nepovoljnije, jer je malo toga u nas uopće objelodanjeno, još manje prevedeno. Čini se čak pomalo čudnovatim što nisu ni jednom tiskani u piščevoj domovini »De institutione bene beateque vivendi« (UPUĆIVANJE U ČESTIT I SVET ŽIVOT) i »Evangelistarium«, knjige koje su doživjele upravo svjetsku slavu. Druga je izdana jedanaest, a prava, uključivši tu i prijevode (na talijanski, njemački, francuski, češki, portugiški, a možda je prevedena i na španjolski), preko četrdeset puta. Ni sačuvane latinske pjesme nismo cjelovito objavili, dok je u izdanju rukopisnoga spjeva »DAVIDIAS« (1954. g.) bilo znatnih propusta.

Pravu predodžbu o Marulu kao latinskom stihotvorcu i nemamo, jer je o tome nedostatno i manje više uzgredice pisano, a velebni ep (6765 heksametara) o Davidu, koji je tako reći nedavno otkriven, nitko nije sustavnije proučio.

Pored toga zacijelo ima mnogo istine u onoj Prokulijanovoj izreci (iz pohvalnoga govora gradu Splitu, publiciranog 1567. u Mlecima) da bismo imali »kršćanskoga i splitskog Vergila« da VEĆI DIO MARULIĆEVIH PJESAMA NIJE PROPAO za pohare kuge 1527. No, po ugledu koji je uživao kao latinski pjesnik u XVI i XVII stoljeću, po umjetničkim vrijednostima koje danas prepoznajemo, Marul je, nema dvojbe, bio jedan od najvećih predstavnika humanističke poezije. Giuseppe Praga, koji je pred rat objavio rukovet njegovih latinskih stihova, drži da je on »izvanredni majstor jezika« i veoma visoko ocjenjuje njegovo pjesništvo na tom jeziku. Nikola Šop, vrsni prepjevatelj i znalac klasične lirike, ima slično mišljenje (»Nepoznati Marulić«, REPUBLIKA, 1954).

Unatoč tome u golemu odjeku diljem cijele Europe spomenutih nabožnih Marulićevih knjiga, tek neznatni dio te baštine pretočen je u hrvatski jezik, što je još teže objasniti kada znamo da Hrvati posjeduju brojne i veoma uspješne prijevode iz antičke književnosti, a da i ne govorimo o dugoj i plodnoj tradiciji našeg latiniteta. Zapravo od proznih djela prevedena su samo dva (manje popularna) religiozna spisa: »Quinquaginta parabolae« (PEDESET PRIČICA, M. Pavelić, 1924. g.) i »De humilitate et gloria Christi« (PONIŽENI I UZVIŠENI ISUS, K. Šegvić, 1893). Nije prevedena (niti igda pretiskana), primjerice, poslanica Adrijanu VI u kojoj Marulić pozivlje papu da poteče upomoć Hrvatskoj izloženoj turskim pustošenjima, a ni isto tako domoljubno nadahnuta polemička rasprava »Kritika onih koji tvrde da je sv. Jeronim bio Talijan«.

Ne računajući dva prijevoda iz početka XVIII stoljeća (Andrije Vitaljića i Ivana Dražića) dijaloške pjesme »Carmen de doctrina Domini nostri . . .« i nekoliko manjih pokušaja, vezanih za proslavu četiristote obljetnice »Judite« (naprimjer I. Trnskoga), jedini ozbiljniji napor u prepjevanju Marulićeve latinske poezije učinio je Nikola Šop (ZBORNIK MARKA MARULIĆA, JAZU, 1950).

U takvim uvjetima posao priređivača, dakako, nije bio baš lak.

Slamnig se odlučio za integralnu »Juditu« i »Suzanu«, priključivši im još desetak pjesmotvora. Među njima susrećemo i šaljive (u biti zabavno-poučne) »Anka satira«, »Poklad i Korizma«, »Spovid koludric« kojih svježinu i živost u izrazu Slamnig s pravom ističe. I te pjesme opovrgavaju mišljenja, koja su imala dosta zastupnika, o izrazito ascetskom, isposničkom, neprestance svetački ozbiljnom Marulićevom liku. Uz neophodno popratno gradivo Slamnig je prezentirao i vlastitu PROZNU verziju prvoga pjevanja »Judite« u SUVREMENOM jeziku, što je svakako zanimljivo. Međutim, taj praecedens mogao bi potaknuti načelno i u nas novo pitanje, da li je potrebito na takav način suvremenom čitatelju približavati ostvarenja starih pjesnika.

Inače, na Slamnigov izbor i obavljenu zadaću nema zamjerke, osim što mu se potkrala jedna pogreška: uvrstio je, povodeći se za Kukuljevićem, pjesmu »O GLORIOSA DOMINA« KOJU JE NAPISAO, kako je bjelodano iz dvostiha pridodanog na kraju rukopisa te pjesme, FRANE BOGAVČIĆ, na što je skrenuo pozornost Franjo Fancev već 1933. u »Radu« 245.

U želji da se što vjernije prikaže Marulićeva latinska književna djelatnost predstavljena su sva područja te djelatnosti (religiozno-edukativna, povijesno-rodoljubna djela, pjesništvo) s usporednim hrvatskim prijevodom. Ulomkom iz verzije hrvatske redakcije LJETOPISA POPA DUKLJANINA, te prvoga pjevanja Danteove BOŽANSTVENE KOMEDIJE ilustriran je i Marulov prevodilački rad.

Uz taj karakterističan i dobro sačinjen probir rado bismo vidjeli i neku od PEDESET PRIČA (to više što se mogao koristiti Pavelićev korektan prijevod), koje su nam danas svojom anegdotalnošću i slikovitošću u pripovijedanju pristupačnije od drugih Marulićevih sličnih djela, te neki fragment iz RAZGOVORA O SLAVI HERKULOVOJ poradi tipičnoga razrješavanja dilema između humanističkih i moralističkih opredjeljenja. Nadali smo se također susresti i nešto iz Natalisove biografije, jer bi tako bila i jače naglašena nazočnost splitskoga kruga u našem humanizmu.

Što se tiče hrvatskih prijevoda latinskih tekstova, uvršteni su neki postojeći (Šopovi poezije i Marulićeva pisma Šižgoriću), dok je za ovu zgodu V. Gortan preveo »Pjesmu o pouci Gospodina našega . . .« i dijelove pisma Adrijanu VI, a Hrvatin Jurišić više mjesta iz »Upućivanja u čestit i svet život« i »Davidijade«. Škoda je što vjerojatno nije bilo moguće osigurati prepjeve iz potonjega djela u heksametru, iako je Jurišićeva transpozicija tečna. Ne znam zbog česa se u tu svrhu nije poseglo za Šopovim prepjevom epizode »Saulova kob« (REPUBLIKA, 1954).

U Gortanovu kraćem članku o Maruliću ima nekoliko manjih netočnosti. Marulić je imao dvije sestre, a ne jednu, kako je navedeno. (Osim Bire, koja se redovito spominje, Cvito Fisković u REPUBLICI iz 1950. upozoruje da je postojala i Andrijana.) Po T. Jakiću (RIJEČKA REVIJA, 1953), odnosno D. Beriću (IZ KNJIŽEVNE PROŠLOSTI DALMACIJE, Split, 1956) »De institutione . . .« i »Evangelistarium« doživjeli su više izdanja, nego li ih Gortan bilježi. Nekim lapsusom djelo »De humilitate et gloria Christi« pretvoreno je u »De HUMANITATE et gloria Christi« i u skladu s tim preveden njegov naziv: »O Kristovoj čovječnosti i slavi«.

Na kraju ovih bilježaka nameće se zaključak: naša kultura nije još dostojno ispunila dug prema OCU HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI, kako se veliki humanist od proslave iz 1901. često nazivlje. Stoga bi bez suvišnih odlaganja trebalo poraditi na pisanju MONOGRAFIJE o Maruliću, na izdavanju njegovih, ako ne SABRANIH, ONDA BAREM IZABRANIH djela i na PREPJEVU »DAVIDIJADE«, najznamenitijega ploda hrvatskoga latinističkog pjesništva.

Ono što je učinjeno u okviru »Pet stoljeća hrvatske književnosti« u tom je pogledu važan doprinos i poticaj.

Mirko Tomasović

Nakon četiri desetljeća

Pepeo Frana Mažuranića

Vijest da je iz Berlina donesen u domovinu pepeo hrvatskog književnika Vladimira Frana Mažuranića (rođen godine 1859. u Novom Vinodolskom), velikog našeg lutalice i svjetskog putnika, danas mnogima neće značiti više od obične informacije, ali će zacijelo pobuditi živ i srdačan osjećaj poštovanja, pa i dosta sjetnih razmišljanja, u onih malobrojnih znalaca i štovatelja Franova opsegom nevelikog, ali izvornom svježinom kazivanja i jednostavnom životnom mudrošću bogatog književnog djela. To djelo (knjižica »Lišće« 1887. i »Od zore do mraka«, 1927.) još uvijek, i u naše dane nemirnog, prevrtljivog moderniteta i pomodnosti, čuva za svakoga u sebi jedru životnost, čvrstu krepost one naše davne, gotovo zaboravljene, nepatvorene domaće ljudskosti, sjetnu vedrinu oporog, slobodarski ponosnog dostojanstva.

Prije nešto više od dvije godine (1968) bilo je baš proteklo 40 godina od Franove smrti (umro je 20. kolovoza 1928. u Berlinu), i ta je obljetnica kao mnoge druge obljetnice u nas prošla gotovo bez spomena u javnosti. Dični naš Fran Mažuranić nekako je tiho potisnut u zaborav. Njegovo je djelo slabo pristupačno širem krugu čitalaca, napose suvremenoj mladeži, premda bi danas baš njoj kratke njegove književne crtice, pjesme u prozi, autobiografski i putopisni zapisi, mogli dosta toga reći. Ako ništa drugo, pokazali bi joj stalnu napetost čežnje za domovinom i mučni osjećaj izgubljenosti koji svuda prate našeg čovjeka u tuđini.

Fran Mažuranić nije stvorio ništa tako veliko kao što je pjesan »Smrt Smail-age Čengića« strica mu Ivana, niti tako izvanredno poput, u svijetu glasovite, knjige bajki »Priče iz davnine« rođake mu Ivane Brlić-Mažuranić, ali njegov misaono-čuvstveni svijet, jezgrovito čvrst i jasan književni izraz, imaju vlastitu izvornu i osebujnu draž. Prozno-lirski zapisi Frana Mažuranića pripadaju među dragocjene rijetkosti hrvatske književnosti.

Biti žestok, nemiran po naravi, uz to vrlo ponosan i odvažan, pustolovna duha, gosparski sklon da se sve stavi na kocku, pa još k tome pjesnik, oporbenjak i buntovnik protiv svake tiranije, ljubeći nadasve slobodu i stoga teško podnoseći sudbinu potlačene Hrvatske, i uza sve to biti po zvanju časnik u vojsci carske Austrije, to je značilo neminovno se sukobiti prije ili poslije s prisilama i zabranama društvenog poretka. Otpušten iz vojske »zbog povrede časničkog dostojanstva«, Fran Mažuranić započinje godine 1900. svoj životni put prognanika, lutalice i svjetskog putnika. Bio je po svim kontinentima svijeta osim u Australiji. Umro je samotnikom u tuđini.

Još za života Frane Mažuranića stvarala se i stvorila o njemu legenda. A poslije će se oko njegova imena stvoriti svojevrstan mit. Katkada legenda i mit govore isto toliko, ako ne i više, o čovjeku i njegovoj zbilji, kao i same činjenice. Nisu pogriješili kada su Frana Mažuranića nazvali našim vječnim putnikom i lutalicom Ahasverom — Ukletim Holandezom i simbolom Hrvatstva (I. G. Kovačić) — našim Peer Gyntom (K. Mesarić).

Prije svega, on je rijetka pojava krajnjeg nekonformista u hrvatskoj inteligenciji, koja je zbog svoga slobodarski buntovničkog duha iskorijenjena, donekle već u domovini. Takvi prkosni zanesenjaci, čuvajući slobodu savjesti, intelektualno i moralno dostojanstvo, ne mogu se prilagoditi našim vječno skučenim životnim prilikama. Uzaludno traženje smisla u tuđini samo je posljedica mnogih životnih tegoba, osjećaja zakinutosti i izgubljenosti koji se razvio već u domovini.

Danas nam se nameće još jedno tjeskobno pitanje: nije li Fran Mažuranić svojim životom iskorjenjenika upravo fatalno postao mitskim simbolom prognaničke sudbine dijela hrvatskog puka, koji poput njega gubeći stalno domovinu, nuždom golog opstanka traži mjesto pod suncem u tuđini? Pepeo Frana Mažuranića podsjetit će nas neminovno na ugašeni žar mnogih hrvatskih energija, nepovratno izgubljenih po svom stranama svijeta.

Ivo Dekanović

»Još Hrvatska...«
(Šandoru Đalskome)

Djetešce se u sobi igra, a otac novine čita. Lijevom rukom podupro glavu, zahvativši kosu kao da će je čupati. Desnicu grčevito stiska.

Teško diše, a usne mu ogorčeno dršću: — Izdaše nas! — Prodaše nas! — stenje.

Pa zgužva novine te ih baci u kut. I zamisli se.

Sinčić njegov uze zgužvane novine, natakne ih na štap i stane stupati po sobi — kao pod barjakom — tepajući:

»Još Hrvatska nij propala dok mi živimo . . .«

Otac se prene, digne dijete k sebi te ga poljubi.

»Da, anđele moj! Još Hrvatska nije propala — al propada . . . propada! . . .«

STUDENTSKI POKRET U HRVATSKOJ

vjesnik političkog proljeća

Priredio:
Franjo Zdenko

slijed najvažnijih događaja na sveučilištu

Poslije X sjednice CK SKH: napokon s riječi na djelo

20. XII 1970. V konferencija Saveza studenata Hrvatske. Raspravljalo se i o kandidatima za studentskog prorektora. Podržan je Damir Grubiša sa 90 glasova, a Ivan Zvonimir Čičak dobio je 12 glasova. Tijekom večeri, uoči Skupštine Sveučilišta na kojoj se bira uz rektora i 3 prorektora, od kojih je jedan student, televizija objavljuje intervju samo sa Grubišom.

21. XII Skupština Sveučilišta. Prilikom nominacije za studentskog prorektora, Grubiša dobiva apsolutnu većinu: 195 glasova, a Čičak 57. Na upit predsjedavajućeg prihvaća li kandidaturu, Čičak je održao govor u kojemu je, između ostalog, rekao: »kao student kojeg predlažu studenti, a ne Savez studenata, ja se studentima želim zahvaliti na podršci«. Čičak je završio govor usklikom »dosta političkih manipulacija u ovom društvu«, što je bilo pozdravljeno dugotrajnim pljeskom. U konačnom glasanju, od ukupno 328 glasova Damir Grubiša je dobio 166, a Ivan Zvonimir Čičak 174 glasa. Time je Čičak izabran za prvog studenta-prorektora. Zahvaljujući na iskazanom povjerenju Čičak je rekao: »Ja bih zamolio Emu Derossi, koja je član Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, da u moje osobno ime drugarici Savki Dabčević i Centralnom Komitetu prenese punu podršku svim njegovim stavovima koji su u interesu ovog našeg naroda«.

22. XII Predsjedništvo Saveza studenata Zagreba izdaje saopćenje, u kojem izražava nezadovoljstvo i neslaganje s izborom Čička, obrazlažući to time što novoizabrani »studentski« prorektor ne prihvaća programsku i akcionu orijentaciju Saveza studenata, i zaključuje da I. Z. Čičak ne može biti prorektor ovoga Sveučilišta, niti može bilo gdje predstavljati studente Zagreba.

23. XII Skupom na Fakultetu politčkih nauka u Zagrebu na kojem se odbacuje izbor Čička i zborom na Elektrotehničkom fakultetu na kojem su studenti tražili opširnije informacije i o događajima i o osobi prorektora, počeli su brojni skupovi i zborovi studenata u Zagrebu, Splitu, Zadru, Rijeci i Osijeku. Karakteristična je za te skupove spontana diferencijacija stavova studenata od stavova što ih zastupaju predstavnici studetskih organizacija po fakultetima.

23. XII I. Z. Čičak upućuje pismo uredništvu »Vjesnika« u povodu prenošenja saopćenja Saveza studenata Zagreba. Čičak demantira optužbe da je »ekstremni nacionalist«, kao i ostale dezinformacije u vezi s njegovom osobom. (Pismo nije objavljeno). Čičak je uputio drugo pismo »Vjesniku« kao i otvoreno pismo javnosti 4. I 1971.

19. I 1971. Službena obavijest Rektorata Sveučilišta u Zagrebu. U toj obavijesti, pozivajući da se poštuju »demokratske odluke«, rektor uisti nu priznaje izbor I. Z. Čička zakonitim. Osuđuje ujedno »kampanju s neželjenim konfrontacijama«, koja da je pokrenuta poslije izbora studenta-prorektora i poziva na politički razbor.

28. I 1971. Zasjeda Sveučilišni komitet SKH i donosi ovaj zaključak: »Izborom Ivana Zvonimira Čička za studenta-prorektora Sveučilišta objektivno se pokušava diskreditirati jedna progresivna ideja s obzirom na to da izabrani »studentski« prorektor ne polazi s programatske orijentacije Saveza studenata zbog čega je istupio iz Saveza studenata ... Sveučilišni komitet podržava stav Saveza studenata da studente, odnosno Sveučilište, ne može predstavljati osoba koja ni po svojim radnim rezultatima ni po političkim stavovima nije podobna da sudjeluje u provođenju reforme Sveučilišta i progresivnim društvenim kretanjima uopće«.

8. I Vjerojatno najburniji dan na Zagrebačkom sveučilištu, sudeći po broju skupova i zborova tsudenata na fakultetima i u studentskim domovima. Najburniji i najmasovniji zbor — oko 1000 prisutnih — održan je u domu »Nine Marakovića«, na kojem su se izredali i profilirali protagonisti jedne i druge struje. Prisutna je bila i Ema Derossi-Bjelajac, član CK SKH, i u svom govoru izjavila da »SKH« stoji iza programske i političke orijentacije studentskog rukovodstva Zagreba i Hrvatske, pa se to rukovodstvo ne može dovoditi pod znak pitanja«. Zbor je aklamirao i predložio kao kandidata novog predsjednika SSZ Dražena Budišu, i izglasao podršku I. Z. Čičku. Od tisuću prisutnih samo je 12 bilo protiv Čička.

Ovaj je zbor prekretnica, i zborovi što su poslije toga uslijedili na fakultetima i u studentskim domovima, mahom se izjašnjavaju za I. Z. Čička, a protiv Predsjedništva saveza studenata Zagreba i Hrvatske. Zahtijeva se ujedno d Dražen Budiša bude izabran za predsjednika SSZ.

16. I Predsjednik saveza studenata Zagreba i Hrvatske, Slobdan Lang predao je rektoru pismeno svoju ostavku, u smislu svojih ranijih prijedloga; naime predlaže da on i Čičak podnesu ostavku zbog prevladavanja i umirivanja situacije. Kako to nije učinio i I. Z. Čičak, do ostavke nije došlo.

9. I Izjava dra Tomislava J. Šagi Bunića, dekana Katoličkog bogoslovskog fakulteta i dra Josipa Turčinovića, predstojnika Instituta za teološku kulturu laika. Autori izjave kažu da ne mogu »ovo sadašnje postupanje prema I. Z. Čičku ne osjetiti kao svojevrsno harangiranje protiv našega fakulteta zato što Čičak ujedno i kod nas studira« i zaključuju da »izvlačenje starih optužbi protiv novih ljudi pruža samo šansu onim snagama u hrvatskom narodu koje — kako se iz svega mora zaključiti — još nisu umrle«

19. I Prošireni satanak Sveučilišnog komiteta. Nikola Ban, sekretar Sveučilišnog komiteta SKH Zagrebačkog sveučilišta izjavljuje: »Smatramo da izabrani student-prorektor ne može biti prorektor Sveučilišta i podržavamo široko izraženo nepovjerenje u Zagrebu i drugim visokoškolskim centrima u SR Hrvatskoj«.

27. I »VUS« objavljuje članak »Anatomija slučaja Čičak«, u kome se oštro kritizira vodstvo studentske organizacije, i kaže da je »shvatljiva reakcija studentske mase na dobro plaćene rukovodioce svoje organizacije koja kao da postoji samo zbog toga da nekolicini rukovodilaca osigura međunarodne susrete, putovanja u inozemstvo i sl.«. Na kraju se članka kaže da je »zatraženo ne baš legalnim načinom de legalno izabrani prorektor napusti funkciju koju je izborom osvojio«, kao i to da se »o njegovom odlasku može govoriti samo na skupštini koja ga je izabrala i da je to moguće izvesti u smirenoj atmosferi i demokratskom procedurom«.

6. II Slobodan Lang zamolio je predsjedništvo da prihvati njegov zahtjev, da bude razriješen dužnosti predsjednika SSZ s obrazloženjem da je izabran za Predsjednika SSH. Za vršitelja dužnosti predsjednika do iduće Skupštine SSZ izabran je Damjan Lapaine.

27. III Zbor studenata Pravnog, Filozofskog, Ekonomskog, Građevinskog i Medicinskog fakulteta zajedno sa zavičajnim klubovima studenata Kosova, Đakovštine, Hercegovine i Imotskog. Na tom zboru studentski pokret u Hrvatskoj je postigao autonomnu političku samosvijest. Vidi se to po radikalnim zaključcima, smjenjivanju Predsjedništva SS Zagreba i SS Hrvatske, isključenju »kompromitiranih u proteklim događajima« iz političkih foruma i organizacija, primanju novih članova u SK, smjenjivanju redakcije »Studentskog lista«, vraćanju Studentskog centra u okvire Sveučilišta, kadrovskim izmjenama u njegovu rukovodstvu.

1. I – 2. IV Konferencija SK Sveučilišta zasjeda dva dana ne zaključivši rad ni do danas. Sudjelujući u radu Konferencije sekretar IK CK SKH Pero Pirker uputio je u svom govoru oštru kritiku Savezu komunista na Sveučilištu i podržao studentski pokret riječima: »Svaka partijska organizacija, nesposobna da dođe na čelo sveučilišnog političkog pokreta, neminovno će doći u sukob s političkom klimom pokreta, doći će u situaciju u kojoj se našlo sadašnje studentsko rukovodstvo«.

4. IV XXV godišnja skupština Saveza studenata Zagreba (najavljena za 28. siječnja, otkazana, ponovno najavljena, i još jednom otkazana). Nakon kraće prepirke s I. Borasom, koji je predlagao da skupštini predsjeda predsjedništvo koje je 27. III predsjedavalo »zboru«, v. d. predsjednik D. Lapaine je pozvao redare da uklone s govornice Borasa. Redari su došli i uklonili Lapainea. Predsjedništvo zbora zauzelo je mjesto radnog predsjedništva Skupštine i obavilo taj posao na opće zadovoljstvo prisutnih delegata, oko tisuću prisutnih studenata, kao i gostiju među kojima su bili (i podravili Skupštinu) Ivan Supek, rektor, Šime Djodan, predstavnik Matice hrvatske, Drago Božić, Predsjednik SSRNH, Ivan Šibl, predsjednik Saveza boraca Hrvatske i drugi. Izabrano je novo predsjedništvo SSZ od 19 članova, a za predsjednika je izabran Dražen Budiša. Studentski pokret stao je na čelo Saveza studenata Zagreba, najjače studentske organizacije u Hrvatskoj.

s kim smo se sukobili u studentskom pokretu?

Urednici i suradnici HRVATSKOG TJEDNIKA razgovarali su 7. IV 1971 u Matici hrvatskoj s predstavnicima pokreta zagrebačkih sveučilišta.

Objavljujemo izvod iz izlaganja DRAŽENA BUDIŠE predsjednika SSZ. Ostali dio razgovora objavit ćemo u slijedećem broju.

»Prije sam govorio o tome kako se načela izborena na globalnom planu nisu ostvarila na Sveučilištu. Htio bih nadodati da bi bilo pogrešno — a takva tendencija postoji — Desetu sjednicu usko shvaćati. Jedina komunistička interpretacija Desete sjednice mogla bi se sažeti u ovoj rečenici: svođenje cjelokupnih društvenih struktura, od gospodarske do kulturne, na čovjeka samog. I utoliko je nužno pred nas morala iskrsnuti ideja nacionalnog preporoda. Jer mi smo plaćali ceh jednoj tezi koja je davno formulirana — u Komunističkoj partiji Jugoslavije formulirao ju je još Sima Markovič — o čistom klasnom programu. Protiv takvog poimanja morali smo ustati i rehabilitirati istinske vrijednosti nacionalnog što su bile zapostavljene. Naišli smo na otpor koji je tipičan za takvo skučeno »marksističko« stajalište.

Ovo što mi danas hoćemo stoljetna je težnja hrvatskog naroda: da bude suveren na svom nacionalnom prostoru i da njegovu sudbinu ne kroji nitko sa strane. To je jedno.

Drugo: mi imamo pola milijuna ljudi u inozemstvu, imamo (poput Genexa i Inexa) takve nakupine financijskog kapitala koje nas eksploatiraju, zatim Zagreb, u kojem je kapitalni marginalni koeficijent jedan, iako ima još uvijek strojni park devetnaestog stoljeća, te zbog nedostatka investicija nema sredstava da zadovolji biološke potrebe kojih pedeset-šezdeset tisuća svojih radnika.

Protiv takve gospodarske situacije — a u idejnom vakuumu u kojem se suzbijala svaka slobodarska misao, pogotovu ona koja je pokušavala rehabilitirati smisao nacionalnog — mi studenti, sudionici ovog studentskog pokreta, koji osjećamo problem klasnog ne samo stoga što smo većinom radničkog i seljačkog podrijetla (to još nije zasiguran kriterij proleterske opredijeljenosti ali je ipak indikativan) — morali smo ustati.

S kim smo se sukobili?

Najprije s onima koji drže da deklariranje nije dostatan politički angažman. I nema sumnje da je to tako. Ali, također, nema sumnje, ako se kojem narodu brani i deklariranje, godinama i godinama, pa i stoljećima, da se taj narod mora i deklarirati: u situaciji smo, poslije tisuću godina svoje povijesti, da moramo ponoviti i dokazivati da smo Hrvati.

Nadalje, imali smo protivnike u onima koji drže da je pretpostavka avangardnog političkog čina učenost. I jer je nekim našim istupima nedostajao znanstveni ili filozofski pristup — govorili smo spontano i ponekad nespretno — u njihovim očima bili smo, samim tim, diskvalificirani. Po mojem sudu to je pokvarena elitistička etika.

Bili smo u sukobu i s onima koji smatraju da se politička akcija studenata ni u kom slučaju ne može odvijati pozivanjem na načela oficijelne politike, jer da studentski pokret mora prekoračiti sve službeno. Prije pet-šest godina imali bi pravo. Tada je i radikalizam praksisovskog tipa bio progresivan. Ali ako politički program službenog vodstva predstavlja okosnicu oko koje se može sabirati revolucionarni pokret — a to je danas slučaj u Hrvatskoj — podrška tom programu ne može nas diskvalificirati.

I, dakako, imali smo sukoba, i ti su sukobi bili najteži. s onima koji drže da se nitko drugi ne smije pojaviti na području političke akcije: ono kao da pripada njima samim tim što im je službeno dodijeljeno.«

O FILOZOFSKOJ BAŠTINI HRVATA

Za »Hrvatski tjednik« govori Vladimir Filipović

Razgovor vodio

Zlatko Posavac

Uskoro će biti punih stotinu godina — premda je tradicija filozofske nastave u Zagrebu starija — od kako se neprekidno svakog ponedjeljka od 17—19 sati na Filozofskom fakultetu zagrebačkog sveučilišta mogu slušati predavanja iz povijesti filozofije. Prof. dr Vladimir Filipović nastavio je tu tradiciju, preuzimajući je od svog prethodnika dra Alberta Bazale (1877—1947). Kao vrstan predavač i poznavalac struke, čovjek široke kulture i živa evropskog duha, a uz to i poznavatelj povijesti hrvatske filozofije, dr Vladimir Filipović djeluje na zagrebačkom sveučilištu već nekoliko desetljeća, a sada rukovodi istraživanjem hrvatske filozofijske baštine. Dugogodišnji je odbornik a tijekom dvije godine bio je i potpredsjednik MH. Jedan je od pokretača akcije osnutka i ujedno prvi predsjednik Hrvatskog filozofskog društva. Nije do sada postao članom JAZU. Bio je urednikom niza izdanja filozofskih knjiga; npr. »Filozofske hrestomatije« Matice hrvatske u 12 knjiga, od kojih je sam autor triju.

— Po prvi put se u Hrvatskoj priprema antologija tekstova starih hrvatskih filozofa latinista. Riječ je o jednom relativno vrlo bogatom, a do sada — u nas i u svijetu — premalo poznatom aspektu hrvatske kulturne povijesti. U čemu vidite važnost, značaj i značenje antologije što je sada zajedno sa suradnicima pripremate za tisak?

— Značenje je ove antologije daleko dublje nego što bi se po samom naslovu moglo pomisliti. Radi se zapravo o tome da u jednom zbrojnom prikazu izložimo u latinskom izvorniku i hrvatskom prijevodu odlomke iz spisa naših filozofa-latinista, kojih su djela zabilježena u mnogim enciklopedijama i filozofskim rječnicima evropske filozofske prošlosti. Kako su im, uz latinska djela, imena također polatinjena, to mnogi i ne znaju da su to sinovi hrvatskoga naroda; a mnogi narodi, i znajući to, ipak ih sebi prisvajaju. Tako ćemo tom antologijom izvadaka iz tih vrijednih filozofskih djela pokazati ulogu misli naših mislilaca u jednom važnom razdoblju europskog kulturnog preporoda, i ujedno otkriti osobine našega duha, koji je stvaralački utjecao na otvaranje novih horizonata u tadašnjoj kulturnoj revoluciji Europe.

Drugo je, za nas ne manje značenje u tome, što ćemo tako svijetu reći, da su to naši djedovi, da su to sinovi našega naroda. To će biti javna legitimacija, dokument naše prisutnosti i stvaralaštva u europskoj kulturi. Od sada se neće moći nigdje prešućivati njihova narodnost.

— Molimo Vas, da za naše čitatelje ukratko izložite kako je zamišljena spomenuta hrestomatija, odnosno antologija?

— Uz pitanje koncepcije nadovezuje se, kao prvenstveno pitanje geneze. Kad je, prije 4 godine, osnovan Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu, njemu smo kao jedan od osnovnih zadataka postavili i to, da istraži hrvatsku filozofsku baštinu, a u vezi s time da objelodani djela naših starih mislilaca. Prvenstveno smo pomišljali na izdanja naših latinista, kao što to čine i drugi kulturni narodi, koji se ponose takvom svojom baštinom. Latiniste-pjesnike i povjesničare objavljuje JAZU. Nedavno su, u zajedničkom izdanju »Matice Hrvatske« i »Zore« izašle dvije knjige naših latinista, u kojima se nalazi pogdjekoji naš, filozof, pa sam tako pomislio da bismo možda u toj seriji JAZU mogli uvrstiti i ova naša filozofska izdanja. Duhovni je otac i začetnik te serije latinista u Akademiji Miroslav Krleža. Otišao sam stoga k njemu da bih ga zamolio za potporu u tom nastojanju. Kad sam mu izložio kako je riječ otprilike o nizu od dvadeset filozofskih djela odmah je prihvatio ideju, ali me i sažalno pogledao, misleći pri tom na ostvarenje zamisli, za koju će vjerojatno trebati najmanje četvrt stoljeća. »Ni vi, profesore, ni ja«, reče Krleža, »nećemo tu realizaciju doživjeti. Učinimo barem nešto u prvi mah. Izdajmo jednu antologiju, a ona neka bude zadatak i putokaz za daljnja ostvarenja«. Krleža je, eto, iznio ideju ovoga našeg sadašnjeg izdanja na kojemu radimo. Akademija je tada, preko svoga urednika biblioteke niza hrvatskih latinista, profesora Veljka Gortana, spomenutu zamisao uvrstila u svoj plan. Profesor Gortan je ujedno preuzeo najvažniji redakcijski posao: dotjerivanje i moderniziranje svih izabranih tekstova.

U antologiji će biti zastupljeno 25 naših filozofa latinista kraćim, ali najznačajnim odlomcima iz njihovih djela. Većinu tih odlomaka izabrao je naš najpoznatiji stručnjak na tom području prof. dr Kruno Krstić. Uz izabrane odlomke latinista bit će sasvim ukratko za informaciju — otprilike na jednoj stranici — dane i njihove biografije. Dakako, i opet na oba jezika.

— Kada je moguće očekivati izlaženje knjiga iz tiska? Uskoro? Ili . . .?

— Rukopis će do ljeta biti predan JAZU, a budući da je i ona uvrstila te dvije knjige u svoja ovogodišnja izdanja, to se uzdam da ćemo knjige koncem ove ili najkasnije početkom slijedeće godine imati u našim knjižarama.

— Na koji način, kako i u kojem smjeru bi po Vašemu mišljenju, bilo potrebno nastaviti proučavanje hrvatske filozofske baštine; institucionalno i znanstveno?

— Proučavanje hrvatske filozofske baštine nastavlja se vrlo ekstenzivno, te je Institut za filozofiju sklopio već do sada blizu dvadeset ugovora s našim najpoznatijim stručnjacima za izradbu pojedinih monografija iz toga područja. Institut je upravo u traženju nakladnika koji bi te studije tiskao. Čini se da će to najprije biti »Liber«; samo još nismo konkretizirali ugovor s njima.

U vezi s tom našom djelatnošću, a što će sigurno zanimati našu kulturnu javnost, napominjem još i to, da se prevodi Boškovićeva **Philosophiae naturalis Theoria.** Iza briljantne monografije o Boškoviću, koju je napisao naš najbolji poznavalac Boškovića prof. Željko Marković, no i poslije činjenice da su u ovom stoljeću objavljena dva izdanja engleskog prijevoda toga djela, priprema se eto i hrvatski prijevod.

— Kakve su teškoće s kojima se sukobljuje Institut za filozofiju pri svom radu, odnosno u svom opstanku?

— Institut za filozofiju nalazi se u oskudnim prilikama. On do danas nema uopće ni jedne sobe za svoj rad. Kako je to sveučilišni Institut, to se nadamo da će se sveučilište ipak jednom pobrinuti za njegov smještaj. Inače, moramo reći da naš Republički fond za znanstveni rad nije do sada pokazao gotovo nikakav smisao za naše zadatke i predložene teme, pa da nije bilo Saveznog fonda, koji je djelomično financirao savezni plan »Historija filozofije naroda Jugoslavije« u kome smo i mi sudjelovali ne bismo uopće mogli u današnjem sastavu ni opstojati. U nadi smo da će se ta znanstvena politika Fonda promijeniti i uskladiti sa svojim osnovnim zadatkom.

— Postoje li nade da će uskoro biti napisana povijest hrvatske filozofije, kao pregled barem, ali objavljena kao knjiga s potrebnom opremom (»aparatom« i dodacima)? Činjenicu, da još uvijek nemamo takve knjige, smatramo velikim i neoprostivim nedostatkom hrvatske kulture. Budući da ste i sam pisac zapaženih poglavlja iz povijesti hrvatske filozofije, posebno renesansne, Vaše je mišljenje utoliko mjerodavnije.

— Uskoro će biti napisana, u većini do danas neistražena, povijest hrvatske filozofije, no ovim radovima Instituta koji upravo obrađuje tu temu, obavještava se i naša šira javnost, a pogotovu naši studenti. Kad obradimo najznačajnija razdoblja toga razvitka, pokušat ćemo dati i jedan sintetični pregled na koji smo se i obvezali tijekom polovice desetljeća.

— Urednik ste i drugog izdanja »Filozofijskog rječnika«, koji će s obzirom na opseg, no i neke nedostatke prvoga, biti dvostruko veći i potpuniji. U kolikoj će mjri biti u tom rječniku riješeni problemi normativnosti za hrvatsku filozofijsku terminologiju (ili »znanstveno nazivlje«, kako bi rekao Šulek), s obzirom da takav rječnik postaje normativnim — jer je jedini! — samom svojom nazočnošću? Smijem li, naime, unaprijed primijetiti, čini mi se, da bi oslanjanje pri izradbi rječnika samo na tekstove maretićevske, postmaretićevske, a posebno i isključivo »novosadske« jezikoslovne orijentacije, bilo nedopustivim osiromašenjem izvora?

— Ovaj prvi hrvatski filozofijski rječnik, dakako imade i intenciju normiranja naše filozofijske terminologije, iako mu to nije jedini zadatak. Postoji posebna komisija u »Matici hrvatskoj« koja radi na tom zadatku, što nije ni lagan ni tako brzo rješiv. A nije zbog toga, jer tu tematiku ne rješavaju terminološki normativisti, nego stvaralački pisci. O kakvoj »novosadskoj« terminologiji nema ni govora, jer je to bio pravopisni, a ne terminološki sporazum. Što se pak tiče naše već malo arhaičke predmaretićevske terminologije, nju ne može oživljavati rječnik. Rječnik tumači aktualnu terminologiju, a ne propisuje termine. Noožive li naši suvremeni filozofski pisci u svojim raspravama i neke stare termine, i njihovo će se tumačenje pojaviti u budućim izdanjima rječnika.

— Što je s izradbom kompletne hrvatske bibliografije svih djela, većih i manjih (knjiga, rukopisa, rasprava, članaka, kritika i polemika, te pojedinačnih osobnih ostavština) s područja filozofije, tj. svih njezinih disciplina, a možda i graničnih područja?

— Na tom području nadopunjat ćemo samo ono što je već učinio Leksikografski zavod. To je također jedan od aktualnih zadataka našega Instituta.

— Poznato je da u kulturnom svijetu svi narodi, pa i oni s daleko kraćom i manje bogatom filozofijskom baštinom (koju Hrvati mogu pratiti barem od renesanse), pomno njeguju i proučavaju sve što im je u toj grani duhovne djelatnosti vlastita tradicija. Nije li čudno da na Zagrebačkom sveučilištu, koje je nadavno slavilo svoju 300-godišnjicu, a koje je Hrvatima ujedno i nacionalna institucija, nema na Filozofskom fakultetu, dakle na jednom od najstarijih, čak ni jednogodišnjeg kolegija ili tečaja iz povijesti hrvatske filozofije? U načelu je, dakle, moguće da nam naraštaji studenata, diplomirajući postaju »kvalificirani stručnjaci« za filozofiju, a da ostanu potpuni ignoranti hrvatske filozofije?!

— Na to sam pitanje, držim, već djelomično odgovorio. Oduvijek sam sugerirao svojim studentima da pišu seminarske, magistarske i doktorske radnje iz područja naše filozofske baštine. Katkada je taj poticaj uslijedio pozitivnim rezultatom. Poteškoće leže uglavnom u tome, što naši sadanji naraštaji rijetko poznaju klasične jezike, a velik je dio naše filozofske baštine pisan latinskim jezikom. Da se Institut ne nalazi i tako sramotno oskudnim financijskim prilikama, namjestili bismo u njemu nekoliko latinista. Česi, na primjer, koji imadu oskudniju baštinu od nas, imaju, kako mi reče profesor Svoboda, oko 20 latinista u akademijinom filozofskom institutu, koji su na tom radu zaposleni. Zadaci su veliki, a materijalni uvjeti slabi. Što da vam drugo kažem! Ipak valja reći da će se i mogućnosti ostvarivati kada jednom zadaci budu jasno određeni. Da nije Akademija poslije rata posve izbrisala iz naslova, a onda i iz zadataka svoga prvoga odjela, riječ »filozofija«, moguće bi se nešto od toga bilo do danas i ostvarilo. Institucije su kod takva rada važnije nego inicijative pojedinaca. Sada je rad ipak intenzivno započeo.

Lica Oskara Hermana

UZ RETROSPEKTIVNU IZLOŽBU U UMJETNIČKOM PAVILJONU

Sedamnaest godina nakon retrospektive u Muzeju za umjetnost i obrt Oskar Herman priređuje novu retrospektivnu izložbu. U međuvremenu, posve razumljivo, njegovo se djelo znatno uvećalo. Štoviše (s obzirom na brojne nedaće što su ne samo priječile pun stvaralački zamah nego i znatno prorijedile ranija ostvarenja,) možemo reći da se u posljednjem desetljeću i pol barem udvostručilo. Međutim, mnogo je značajnije što je u najnovijem razdoblju ovaj slikar ne samo nastavio djelovati nego i ostvarivati posve nove vrijednosti. Pri tome nije porekao vlastita ishodišta i negdašnja uporišta, ali ih je stavio na znatnu kušnju te, u konačnom zbroju, potvrdio.

Gledajući na Hermanovo djelo unatrag (od najnovijih prema najstarijim slikama kako to uostalom i prilika nameće) vidjet ćemo ga neuobičajeno cjelovita. Jer radovi naslikani posljednjih godina, ma kako bili izdvojeni i različiti od prijašnjih, u posebnom su odnosu prema slikama njegove mladosti i zrelosti — naime, kao da se tek u njima do kraja rastvorilo sve ono što je nekoć bilo zapretano, kao da je njima ostvareno i ispunjeno ono što se ranije u klici naslućivalo.

Ako su, dakle, novije Hermanove slike istodobno i nadopuna i rekapitulacija čitavog prijeđenog puta, to osobito vrijedi za veliki broj crteža i slika s motivom ljudskog lica. Dugo već vremena za starog slikara nema snažnijeg izazova od neuhvatljivih odnosa očiju, usnice i nosa, godinama već po brazdama pejzaža i po naborima čela goneta i nudi krajnji smisao linija i oblika. Tražeći »pravo lice« stvari, sasvim paradoksalno, gotovo svu je svoju pažnju priklonio krhkim i promjenjivim licima žena i dječaka, rjeđe odraslih muškaraca. Ali ono što Herman u njima nalazi, suprotno očekivanju, nikad nisu prolazni dojmovi ili jedva zamjetljiva raspoloženja, nego tragovi dubljeg zajedništva.

Rečeno je, s pravom, da Hermanova lica nikad nisu portreti, i doista, ona to nikad nisu ni nastojala biti. Još od davnih dana minhenske Akademije, nedvojbeno mučnim satovima crtanja po živom modelu, Herman se branio stanovitom nespretnošću. Ona frivolna sličnost s predloškom, što je tako lako postižu toliki zanatlije, malo je mogla značiti slikaru koji je nakanio ne zaustavljati se na epidermi. Ni danas nema kod njega puke vještine, dopadljivog poigravanja s objektom — slikanje je svagda neizvjesno kao i svako izvorno traženje.

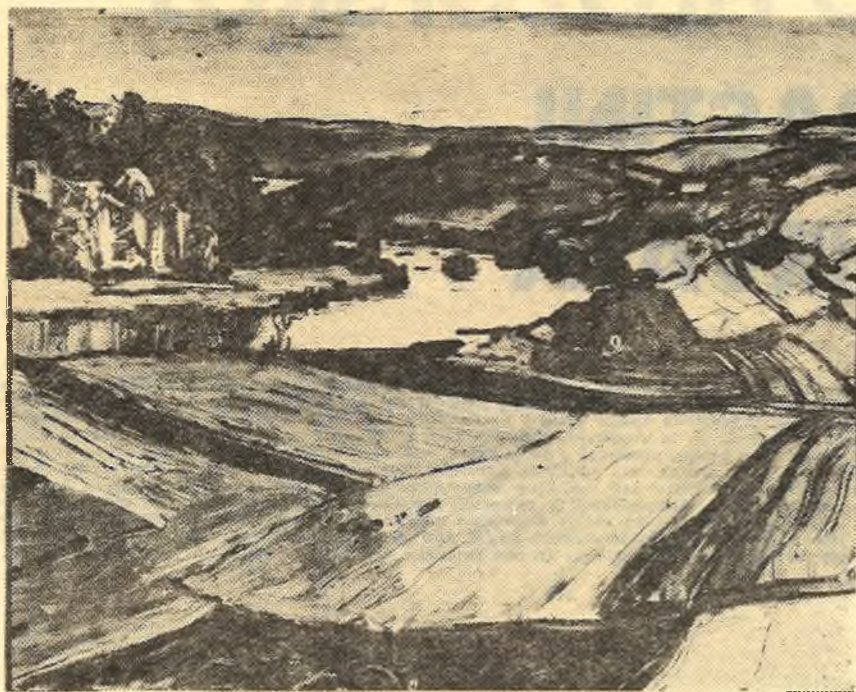
Ta lica što ih iz života ne poznajemo, a ipak prepoznajemo, naviru, ponovit ćemo, iz umjetnikova dubljeg pamćenja. Ali ništa manje izravno dolaze i iz samog Slikarstva, iz njegove slojevite povijesti što pritišće slikara nizom oblika i tehničkih postupaka. Nakon golemog niza drugih, Herman čedno, ali i samosvjesno pristupa da za sebe ispita njihovu valjanost. Premda slika »napamet«, neprekidno u temeljima osjećamo vrlo dugo, osobno i uopće iskustvo što na svoj način upravlja njegovim radom. Kad u već nabačenom obrisu glave nazre mogućnost drugačijeg pokreta, Herman neposredno i slobodno, ništa ne uklanjajući, preko vlastitih poteza jednakom odlučnošću vuče nove. Isto tako suvereno prihvaća sve deformacije i nepravilnosti što se znadu javiti pri žustroj izvedbi crteža, ponešto ih prilagođuje, te njima postiže posebnu izražajnost. Takvoj stvaralačkoj slobodi i sama tvar uzvraća svim svojim moćima.

Naslikana lica žive snagom slikareve geste, žestinom i izravnošću pigmenta. Herman stoga ni ne pokušava pribiližiti ih doslovnijem životu, ne opisuje, kloni se lokalnih boja, sve češće odustaje od tonskog građenja. Pa ipak, te slikareve maske i oklopi, ovoji i ljuske što ih ljudskim licima nazivamo, znakovi su punije stvarnosti, i njihove pokrete i grimase, odnose i stavove odmah prevodimo na jezik postojanja. Svatko će shvatiti da je samoća osnovno određenje (njihove, naše) egzistencije, da se uzvišeno i groteskno smjenjuju bez prelaza, da je veliki spušteni očni kapak neka nepatetična, ali ne manje bolna, stigma.

Sintetična umjetnost, kakva je već godinama Hermanova, ne dade se objasniti nikakvim stilskim kategorijama. Ako je još uvijek najpribližnije određujemo kao ekspresionističku, to ne znači da odmjeravamo zakašnjenja ili upućujemo na neposredne uzore. Podudarajući se s poviješću (posebno još s poviješću modernog hrvatskog slikarstva), niti se mogla, niti trebala usklađivati s poviješću stilskih mijena.

TONKO MAROEVIĆ

Ljubo Babić

Ljubo Babić: **Mrežnica (1931)**

Sentimentalni portret

Osamdeseta obljetnica života Ljube Babića, u lipnju mjesecu 1970. godine, bila je, nažalost, gotovo posve zasjenjena kratkim pamćenjem njegovih suvremenika. Već više od pet desetljeća Babićevo je djelo u službi hrvatske kulture; za svo to vrijeme on je dokazivao da »umjetnost u svojoj biti, kao zbroj pojedinih izraza, jest čist i nepatvoren simbol narodne sviesti, narodne individualnosti.«

Ta je misao djelatna okosnica Babićeva života: do nje je došao ispitujući, pretežno, djela hrvatske pučke umjetosti, djela u kojima je anonimna ruka pojedinca otkrivala duboku, iskonsku kolektivnu individualnost naroda; od nje je poslije polazio ocjenjujući djela modernih umjetnika: pojedinaca među pojedincima. Ako se ta Babićeva formula pokazivala nejednako prikladnom za prosudbu svih vrednota i svakog individualnog doprinosa umjetnosti — istina je i to da je bila dostatno široka da se na njoj zasnuje trijezna i korisna — još i sad jedina! — povijest hrvatske likovne umjetnosti novijega doba; povijest naše umjetnosti XIX i XX stoljeća; razdoblja individualizacije i individualizma. Naum je Babićev bio valjan i dostatan da se snimi tloris naše kuće u velikoj kući narodâ. Možemo zažaliti što je neki kamen u tome zdanju ostao neviđen, što se neka vrijednost, u obuhvatnoj slici, učinila manjom nego što je doista bila, ali se moramo radovati što je Babićeva **Umjetnost kod Hrvata** bila prostran i siguran dom u kojemu se cjelina nije izgubila; u kojemu se narod nije učinio manjim no što je doista bio.

Vrijeme, razumije se, domeće i oduzima: bilo je potrebe da se preinače neke njegove tvrdnje, da se opovrgne riječ strasti i pristranosti, ali je bilo prilike da se osvjedočimo o trajnosti većine njegovih ocjena. Ako mu danas u nečemu i proturječimo ne zaboravljamo da proturječimo i vremenu u kojemu se bio zatekao i koje nije mogao po volji birati; da proturječimo i prilikama koje su, nerijetko, i njemu proturječile.

Jedva bi nam cio dan dostajao da nabrojimo sve što je za hrvatsku umjetnost i kulturu učinio od godine 1914. kada je, u Zagrebu, otvorio privatnu slikarsku školu. Pola stoljeća ustrajao je u poslu pedagoga odgojivši velik broj vrsnih slikara: svakako više — i značajnijih — nego itko drugi u nas: od Juneka do Hegedušića, od Joba do Motike, od Šimunovića do Dulčića...

Godine 1918/1919, kao prvi kustos Moderne galerije Hrvatskog društva umjetnosti, sabravši i izloživši — po prvi put — opus Josipa Račića pokušao je odrediti duhovnu osnovicu hrvatske moderne umjetnosti da bi, u isto doba, 1919. godine, započeo — kao jedan od osnivača **Društva za podizanje radiona i domova mladim umjetnicima** — borbu za njezinu materijalnu osnovicu.

Kao slikar i organizator imao je udjela u stvaranju i djelovanju gotovo svih važnijih hrvatskih umjetničkih grupacija između početka I i početka II svjetskoga rata: **Hrvatskog proljetnog salona** (1916), **Grupe nezavisnih umjetnika** (1923), **Grupe trojice** (1929), **Grupe hrvatskih umjetnika** (1939); i u svakoj je od tih zajednica njegov artistički ulog bio jedan od najbitnijih i najtrajnijih.

U pedesetak je godina scenografskog rada stvorio desetine inscenacija: u tome ga poslu u nas nitko još nije nadmašio. Babićeva najbolja rješenja — posebice ona u Gavellinim režijama — ne samo da su ostavila duboka traga u povijesti hrvatskoga glumišta nego su na polju umješnika predstavljala djela umjetnika.

Kao pisac Ljubo je Babić vjerojatno najsvestraniji hrvatski likovni kritik: proučavatelj pučke tradicije, iskalac »narodnog karaktera« (**Boja i sklad**, 1943); povjesnik naše moderne umjetnosti (**Hrvatski slikari od impresionizma do danas**, 1929); **Umjetnost kod Hrvata**, 1934. i 1943; **Hrvatska grafika u XIX stoljeću**, 1936); teoretik »nacionalnog izraza« (**O našem izrazu**, 1929); kritičar i kroničar hrvatskog likovnog života; pisac niza knjiga i tekstova povijesno-kritičke i esejističke naravi o umjetnosti drugih naroda i prošlih razdoblja (od pretpovijesnih tvorevina do ovovjekog astratizma); pribrojimo tome, naposljetku, i mnogobrojne spise pedagoga, zapamćenja, »putositnice« i drugo.

Cijeli taj opus svjedoči o izuzetnoj kulturi i snažnome temperamentu ali nada sve — i čini se da to nije na odmet ponavljati — o silini volje da se djelo pojedinca dogodi u kući otaca, a jer je ona u svijetu a ne izvan njega, da se dogodi i sa svijetom. Opsegom golemo i značenjem veliko djelo Ljube Babića nudi nam, opkoljenima hrvatskim povijesnim iskustvom, svoju formulu opstanka:

— na periferiji europskog kulturnoga prostora obrana je duhovnih vrednota naroda, dramatičnije nego drugdje, obrana samog naroda. Obrana kontinuiteta nije toliko obrana tradicionalnih normi i formi koliko je obrana zakonomjerosti (uvjetovanosti) promjena; nije toliko apologija reda koliko je pohvala opstanka; a Babićev je rad ustrajno negiranje zenitističkog pseudoerosa (što ne znači da honoriramo svaki njegov negativni sud);

— narodna je kultura bitan činilac kulture naroda, a početak je osvješćivanja u postignuću svijesti o sebi a ne o drugome: a cijelo je njegovo djelo ustrajna borba protiv kolonijalnih hozentregera na tijelu bez hlaća i gaća;

— jasnoća je izričaja proporcionalna njegovoj oštrini: a Babić je često, da parafraziramo Ujevićevu glosu o Matošu, tukući Hrvate bio borac Hrvatske. Ali neka to bude i sa svim pozitivnim odrednicama Matoševe ljubavi bez pardona. I na kraju:

— samo onaj koji radi za dvojicu obavlja svoj posao.

Skromno naše priznanje ide danas čovjeku koji je, još 1920, s negodovanjem zapisao: »I opet se ne smiješ zvati onako kako se zoveš«, a gotovo 50 godina potom, u trenutku klevetničke hajke protiv hrvatske inteligencije, birajući između visokog činovnika moći i visokog ideala slobodoumne Hrvatske — bez kolebanja izabrao ovo drugo. Potpis kojim je ovjerio svoj izbor bio je i onda, a i danas je, u našim očima, cijela rečenica: **Zovi se, opet i uvijek, samo onako kako se zoveš.**

Igor Zidić

Oskar Herman: **Dvije žene**

Oskar Herman: **Glava**

Dubrovački razgovori o hrvatskome kazalištu

Obnova našega glumišta

Potkraj veljače kazalište »Marin Držić« u Dubrovniku pozvalo je na razgovor upravitelje hrvatskih kazališta i stanovit broj kazališnih i javnih radnika. Svrha skupa bila je da se potraže putovi ostvarenja nečeg čega dosad nije bilo: kohezije hrvatskog kazališnog djelovanja i djelotvornog sudjelovanja hrvatskog kazališta u hrvatskoj nacionalnoj kulturi.

Dilema se jasno ocrtavala već nakon prvih izlaganja: da li staleško povezivanje kazališta koja djeluju na jednom republičkom teritoriju ili okupljanje kazališta i kazališnih radnika koji pripadaju jednoj nacionalnoj kulturi. Potpuna afirmacija ovog drugog shvaćanja zacijelo je najveći uspjeh dubrovačkog sastanka i zalog da se porazna situacija, u kojoj se hrvatsko kazalište nalazilo tijekom zadnjeg desetlijeća, može promijeniti i prevladati. Sve ono što se na dubrovačkim razgovorima iskazalo kao moguća hrvatska kazališna akcija polazilo je ponajčešće od kritike dosadašnjeg stanja, od spoznaje nazadovanja ili odsutnosti hrvatskog kazališta. Jer, postalo je jasno da afirmacija hrvatskog kazališta ovisi prvenstveno o snazi njegove prisutnosti u ovom trenutku našeg nacionalnog samoupravnog konstituiranja. Da bi odgovorilo takvoj zadaći, hrvatsko se kazalište samo mora nacionalno konstituirati. A taj je proces tek u začetku, još nedostatan i spor.

ŠTO GOVORE POKAZATELJI?

Pogledajmo načas neke od pokazatelja nacionalne nekonstituiranosti hrvatskog kazališta.

Na Sterijinom pozorju 1967, kojem sam bio selektorom, imamo ovakvu situaciju: 11 srpskih kazališta prijavljuje 12 predstava, svih dvanaest građenih na tekstovima srpskih autora, 4 slovenska kazališta prijavljuju 5 predstava, svih pet građenih na tekstovima slovenskih autora, 4 hrvatska kazališta prijavljuju 3 predstave građene na tekstovima srpskih autora, a samo jednu na tekstu hrvatskog autora. Od tada se situacija izmijenila nabolje, ali samo reltivno: ove godine u selekcionom postupku Sterijinog pozorja imamo 5 hrvatskih kazališta sa 6 tekstova hrvatskih autora, ali je najnoviji od tih tekstova Marinkovićeva **Glorija**, nastala 1955, dok svi ostali spadaju u našu modernu klasiku. Istodobno, i tu će naše samozadovoljstvo drastično splasnuti; 16 srpskih kazališta prijavljuje 36 predstava, u velikoj većini građenih na suvremenim djelima srpskih autora.

Samo iz ovih podataka proizlaze barem dvije stvari: da hrvatsko kazalište još nije uspjelo uspostaviti stvaralački odnos sa suvremenom hrvatskom književnosti — je li zato više kriva književnost ili kazalište ovdje je suvišno raspravljati — i drugo, da je hrvatsko kazalište fizički, kvantitativno osiromašeno, da broj kazališta koja danas djeluju u Hrvatskoj nije razmjeran vrijednosti hrvatske kazališne tradicije, pa ni hrvatske kulture uopće.

Prisjetimo se ukidanja kazališta: u Zadru, Šibeniku, Karlovcu, Sisku. Istina je da su gotovo sva ta kazališta, u trenutku ukinuća, bila u tužnom tehničkom i umjetničkom stanju, i da je argument kako se gostovanjima iz Zagreba ili drugih središta mogu postići vrijedna predstavljanja izgledao sasvim valjanim. Ali je istina i to da su gostovanja zagrebačkih kazališta pružila Karlovčanima bolje predstave, pa ipak, zamjeniti funkciju karlovačkog kazališta nisu mogla, i to stoga što je čitav onaj dio Banije, Korduna, Gorskog kotara, koji je svojim djelovanjem pokrivalo karlovačko kazalište, ostao bez hrvatske pozorničke riječi. Bilo je trenutaka i mjesta kad je kazališta trebalo zatvarati, a ima ih možda i danas, ali je to trebalo raditi sa čvrstom nakanom da se obnove u boljoj situaciji, što je trebalo razumno i uporno pripremati.

KAZALIŠTE — ČIMBENIK INTEGRALNE NACIONALNE KULTURE

Činjenica da su hrvatska kazališta gotovo bezbolno umirala, da su te smrti ponajviše budile nekoliko prigodnih tugaljivih riječi, pokazuje i još nešto: da ona nisu bila integrirana u jednu nacionalnu kazališnu kulturu, integrirana tako da rezanje svake njezine grane ta kultura osjeti kao ugrožavanje vlastite egzistencije, vlastitog postojanja. Sva ta kazališna umiranja bila su i ostala posve lokalni problem, kao što su, priznajmo, ipak u lokalnim krugovima ostala zatvaranja, zbog onesposobljenosti, kazališnih zgrada u Splitu i Rijeci. Hrvatsko kazališno djelovanje bilo je u takvoj mjeri rascjepkano, umjetnički rasuto, tako odsutno iz nacionalne kulturne svijesti, da se moglo bez problema zatvoriti bilo koje kazalište izvan Zagreba — a možda i neka u Zagrebu — a da to ne bude doživljeno kao nacionalni kulturni gubitak. Kako da hrvatska kultura zažali za nekadašnjim splitskim kazalištem koje sa Zagrebom nikakve veze nije imalo, gdje se u izobilju igrao Nušić, a Krleža je bio vrlo rijedak gost, zar da žali za pulskim kazalištem gdje je nacionalna struktura glumačkog kadra bila takva da su se predstave igrale na nekom jeziku koji na hrvatski jezik uopće nije sličio? Da, postoji i jedna iznimka, a to je kazalište u Dubrovniku.

Tijekom posljednjih godina u Dubrovniku su stvorena dva važna hrvatska kazališna žarišta: Ljetne igre, jedino mjesto gdje se bar donekle sustavno prikazivala naša kazališna baština, i kazalište »Marin Držić« koje se ne javlja slučajno kao poticatelj hrvatskog glumišnog preporoda. Djelujući u maloj i donedavno trošnoj zgradi, s malim ansamblom i skromnim novčanim sredstvima, to je kazalište uspjelo uspostaviti jednu nacionalnu i umjetničku ideju oko koje je okupilo gotovo sve naše relevantne kazališne snage. U sastavu proširenog umjetničkog savjeta kazališta »Marin Držić« našli su se zajedno ljudi koje zacijelo nitko ne bi uspio složiti u često zatrovanoj kazališnoj atmosferi Zagreba. I pokazalo se jedno: kad postoji ideja, kad je jedno kazalište nacionalno konstituirano, kada djeluje kao čimbenik jedne integralne nacionalne kulture, onda ni njegova umjetnička razina ne može doći u pitanje. Sigurno, sve je to tek početak, a za ono što će slijediti važno je da dubrovačko kazalište, oko kojeg se već počinju oblikovati obrisi hrvatske kazališne zajednice, izdrži putem kojim je krenulo, da ne podlegne pritiscima, neću reći zlih namjera, ali stanovitog mentaliteta koji je u kazališnu atmosferu Zagreba i Hrvatske unosio razdor, diskvalifikacije, igru probitka i iskrivljena mjerila vrijednosti. Ali, to je već posebna tema.

Petar Selem

UNIFORMIRANI VIZIONAR SE BUNI

Veselko Tenžera

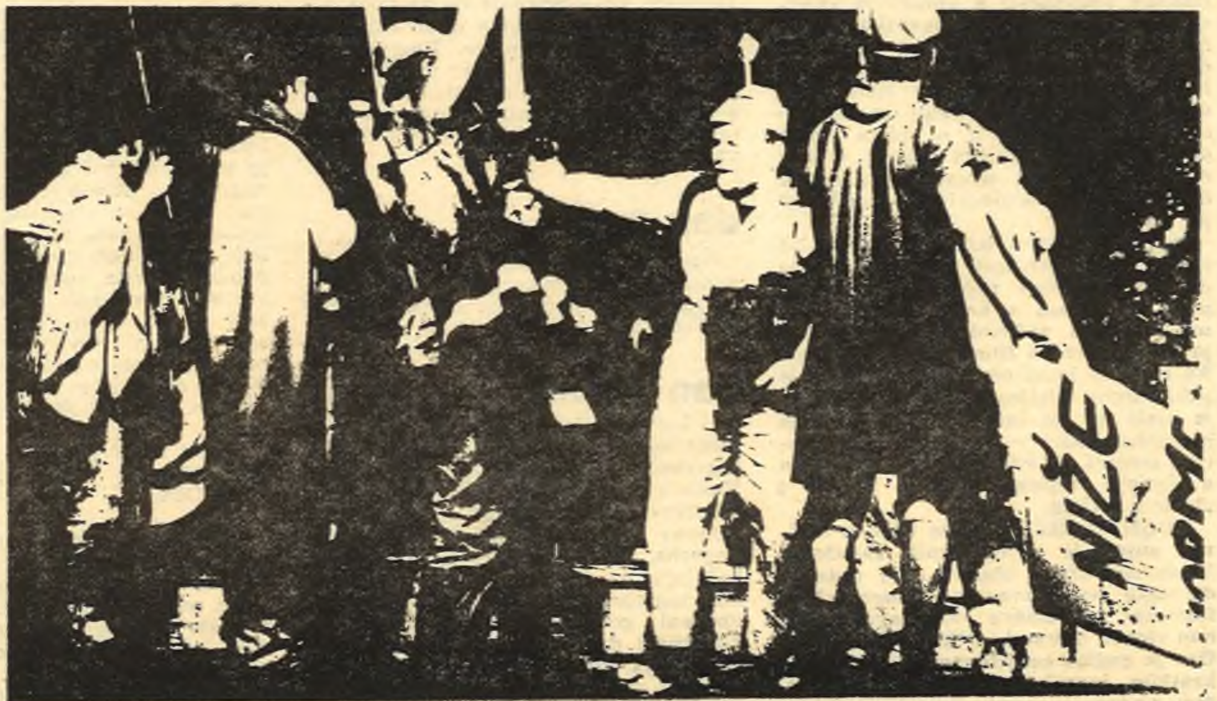
Teatar itd, Zagreb

Günter Grass: PLEBEJCI UVJEŽBAVAJU USTANAK, režija Georgij Paro i kolektiv

Uz ime suvremenog njemačkog pisca Güntera Grassa gotovo obavezno se piše napredan, što bi otprilike značilo da se on pored pisanja bavi i politikom, ili da pišući politizira, dakako, napredno. Slična odrednica stajala je i uz ime njegova velikog prethodnika Bertolta Brechta o kojemu je on, zapravo, i napisao ovu dramu što je u zagrebačkoj izvedbi s razlogom uzbudila prepunu dvoranu Teatra itd. Napredni pisac Brecht doživio je, naime, poput mnogih ljevičarskih pisaca, paradoksalan obrat: uhvaćen je u klopku sna koji mu se ostvario. Sanjajući socijalizam i radeći na projektu socijalističkog kazališta, on se našao usred jednog i drugog, ali kao što znamo, jedno nije bilo jedno, a drugo nije drugo. Tako je iskusio svu gorkost (kao i Groki) sudbine umjetnika u kavezu totalitarnog režima. Grass ga zatječe u trenutku uvježbavanja ustanka rimskih plebejaca za njegovu adaptaciju Shakespeareova »Kariolana«, i odsad će on figurirati kao šef kazališta. Istodobno dok traje njegov kazališni pokus, na ulicama Istočnog Berlina demonstriraju radnici. Njihovi predstavnici dolaze do kazališnog maga tražeći njegov potpis na nekim svojim zahtjevima. Uniformirani vizionar, raspet između dovršenog iskustva Shakespearea i tek rađajućeg se iskustva proleterskog bunta, koleba, zavlači, sa željom da njegova iskusna redateljska ruka unese malo reda, svrhe i razbora u predstavu na ulici. S druge strane, njegov potpis može eventualno značiti i gubitak kazališta, a izbjegavanje potpisivanja jest izdaja revolucionera u njemu. Zar to nije jedinstvena prilika da se život nadogradi kazalištem? Uvući proletera u prastaru kazališnu igru i sabiti u njemu stoljetne naboje uvježbanog bunta? Opskrbiti ga iskustvima poraza? Budući mnogo toga zna, on ne može pristati na amorfni bunt berlinskih zidara, a oni, opsjednuti prividnom bliskošću cilja, ne mogu i neće pristati na njegove »hamletske« dileme. On zbog svojeg znanja izdaje možda plodotvornu energiju sadržanu u njihovu neznanju, oni zbog svojeg neznanja, gube pomoć uma koji bi njihovoj akciji možda mogao, pored opreza, dati i neslućeni zamah u pravom smjeru. Na kraju gube i oni i on, jer dolaze famozni ruski tenkovi, koji u suvremenim tragedijama počinju igrati ulogu koju su bogovi igrali u antičkim: ulogu sudbine. Rafali se miješaju s glasovima »narodnih vođa«, državnog pjesnika, s vapajima poraženih, i tako prekidaju tu kratkotrajnu moru, taj bljesak novih mogućnosti u okvirima starih dramskih dilema, taj nestvarni događaj koji imade karakter kazališne probe i očaj tragedije.

Slučajno ili ne, zagrebačka premijera ove drame pala je na prvi travnja, to jest na praznik laži, a redatelj Goergij Paro, osluškujući možda sudbinu Grassova redatelja, odlučuje da predstavu potpiše zajedno s cijelim kolektivom predstave. Daleko sam od pomisli da mu ovo upišem kao gestu oportunizma, osobito stoga što je napravio predstavu kakvu Zagreb posljednjih godina nije vidio (barem ne od svojih kazališta), ali ističem to kao novu komponentu, zagrebačku, ovog spektakla nastala oko pitanja slobode, političkog terora, komformizma i oporbenjaštva. Paro, dosljedno nekom zamišljaju kolektivne režije, cijeloj izvedbi daje karakter improvizacije, spontanosti, verizma i već spomenute probe nečeg što će biti ugušeno, prije no dođe na »scenu«. Stoga ova izvedba imade i značaj oslobođenja vod jednog stila koji je vladao našim kazalištima, i koji ih je i svladao. To je totalitarni, da ne kažem, staljinistički položaj redatelja koji »iza kulisa« mijesi glumca i pisca prema nekom kalupu koji, i kad je sjajan, samo je mrtav, jer je to sjaj predmeta, a ne scenskog organizma. Da usporedba s totalitarizmom, ili s duhovnim staljinizmom, bude jasnijom, dobro je podsjetiti da i naš »totalitarac« također imade Učitelja na kojeg se poziva, i kojemu se komemorativno klanja. Institucija Učitelja, kako znamo, imanentna je svakom totalitarnom konceptu života ili kazališta, kao metafizički zalog nedjelima, i u njegovo su učenje upućeni samo prvosvećenici kulta, koji s vremenom dobiva patološke, nekrofilske akcente. Kazalište se pretvara u mauzolej u kojem se izlažu kostimirani i našminkani mrtvaci, a poluprazne dvorane objašnjavaju se bešćutnošću gomile, njezinom trkom za »lakšim« užicima, nekulturom itd. Zajedno s mnogima i sam sam, kao stalni posjetilac, razvio nekrofilske instinkte, dajući prednost ovom ili onom »mrtvacu«.

Georgij Paro, po svemu sudeći, poslije ove predstave više ne može natrag: napravio je, oprostite mi banalnost, živu predstavu, igru koja je imala ritam i tempo živog scenskog organizma. Unutar takva zamišljaja izvedbe glumci su djelovali kao preporođeni, pa čak i oni za koje smo ranije mislili da su izabrali pogrešan životni poziv. Stoga nije lako nekoga izdvojiti, ma da je teško ne spomenuti erupciju glume Fabijana Šovagovića i njezino suproće u smirenim gestama i ležernom govoru Borisa Buzančića. U tom kaleidoskopu intenzivno sjaje i Špiro Guberina, Vjenceslav Kapural, Ivo Serdar itd. Taj razigrani koloplet, čija je buntovna vertikala slomljena zvukom tenkova, bio je na koncu savršena slika poraza: kao otpaci na stadionu u ponoć, gdje se igrala neka važna utakmica života. Skršeni intelektualac potpisuje neki partijski dokument lojalnosti, i osamljen, na kraju svoje jedine »prave« predstave, optužuje neznalice. A možda i ne bi smio: Zeus inkarniran u tenkovima dovršava danas na svoj iracionalni način tragedije podjednako bez smisla za happy end u Istočnoj Evropi ili u džunglama Indokine.

Beograd, 2–9. ožujka 1971.

SUBJEKTIVNI FESTIVALSKI DNEVNIK

Bogdan Žižić

Kako zadobiti samosvijest? Kadar iz filma ŠIJE Nikole Babića

Kadar iz filma NEK SE ČUJE I NAŠ GLAS Krste Papića Predistinirani autsajderi?

govornica

Tjednik koji ne želi biti tek puki registrator zbivanja u kulturnom životu, nego i jedan od njegovih djelatnih sudionika, svakako su ne može ni u području filma ograničiti samo na distancirano i akademsko pisanje u povodu svečanih premijera. Premda je, dakako, naša zadaća njegovati i produbljivati zdrav kritički odnos prema svim vrijednostima i manama hrvatske filmske umjetnosti u kontekstu svjetskog, europskog i jugoslavenskog filma, ipak nam područje interesa mora biti daleko šire. Mnogo je čimbenika u filmu, oko filma i protiv filma, koji utječu na klimu u kojoj se filmovi snimaju i gledaju, a o svima njima ovisi kako umjetnička snaga, tako i društveni utjecaj hrvatskog filma u ovim danima nacionalne i socijalne prekretnice.

Naša je nakana izazivati nemir. Ne zato da bismo stvarali nered, nego zato da se ne bismo uspavali u jednom poretku odnosa s kojim nismo i ne možemo biti zadovoljni. U tu svrhu prostor posvećen filmu u ovom tjedniku otvoren je za osobna, čak i krajnje subjektivna mišljenja svih onih kojima je stalo do što intenzivnijeg življenja hrvatskog filma — prvenstveno u vlastitoj sredini, ali isto tako i na ekranima u drugim republikama, u Europi i svuda u svijetu.

BOGDAN ŽIŽIĆ, rođen 1934. u Solinu, autor je većeg broja zapaženih kratkometražnih filmova. Tri puta je do sada nagrađivan na beogradskom festivalu za filmove »Jasenovac«, » S onu stranu mora« i »Otkopčati dugme«. Ove je godine sudjelovao na festivalu s kratkim igranim filmom »Madeleine, mon amour«.

— Jeste, film je dobar, veoma dobar. Ali slušaj bre, zar ne bi bilo moguće da se izbaci ona rečenica, kad ona seljanka kaže: »Mi smo Bunjevke Hrvatice?«

— Ali zašto? Zar Bunjevke nisu Hrvatice?

— Ma jesu, ali šta će mu to... ta znaš da nije zgodno... Ovaj razgovor se vodio o zagrebačkom dokumentarnom filmu »Slamarke divojke« pri selektiranju za ovogodišnji 18. Festival jugoslavenskog kratkometražnog filma u Beogradu, između dvojice članova žirija (žiri je ujedno selekciona komisija), jednog iz Beograda i jednog iz Zagreba. Film je ipak izabran u konkurenciju. Biva prikazan na festivalu i izvrsno primljen od publike u Domu sindikata. Nagrađen nije. Pravo mu budi.

* * *

Evo kratke kronologije festivalskih »događaja«:

dan prvi

U festivalskoj auli pojavljuje se pano, na kojem direktor »Dunav filma« i pisac teksta filma »Teroristi« Vicko Raspor napada zagrebačke redatelje Antuna Vrdoljaka, Krstu Papića i Nikolu Babića, kao i kritičara Miru Boglić, insinuirajući im šovinizam.

dan drugi

Direktor festivala dr Petar Volk biva upozoren da su najnepovoljniji termini prikazivanja (zadnji filmovi na dnevnom programu) gotovo sustavno dodijeljeni filmovima zagrebačkih autora. Direktor Volk priznaje da je tako, ali uvjerava da je do toga došlo slučajno, bez ikakve zle namjere. Program je, kaže on, sastavio žiri uz njegovu pomoć. Naknadno biva ustanovljeno da u sastavljanju dnevnih programa nisu uopće sudjelovali članovi žirija iz Hrvatske.

dan treći

Na Okruglom stolu Želimir Žilnik napada Jocu Jovanovića, a ovaj mu uzvraća. (Zatim obojica zajedno odlaze do buffeta).

dan četvrti

U šest anonimnih brzojava, s gotovo identičnim tekstovima, napadnut je zagrebački filmski kritičar Vladimir Vuković zbog svog pisanja o filmu »Valcer« L. Zafranovića u produkciji »Dunav filma« iz Beograda i FAS-a iz Zagreba. (Vladimir Vuković je među 32 kritičara na festivalu jedini predstavnik zagrebačkog tiska). Telegrami su upućeni gotovo istodobno (četiri iz Zagreba i dva iz Beograda) na adresu Udruženja filmskih radnika Srbije. Na Okrugli stol donosi ih Dejan Đurković, a čita ih Slobodan Novaković. Nitko od prisutnih filmskih kritičara ne nalazi se ponukanim da izusti niti jednu riječ prosvjeda protiv ovako smišljenog pljuvanja po njihovom kolegi, radi prozirnog reklamiranja jednog filma.

dan peti

Na Okruglom stolu danas je situacija potpuno drugačija nego prije dva dana. Sada Joca Jovanović napada Želimira Žilnika, a ovaj mu uzvraća. (Zatim obojica zajedno odlaze do buffeta).

dan šesti

Voditelj Okruglog stola Slobodan Novaković predlaže da prisutni sastave svoju listu kandidata za nagrade »kako bi se izvršio pritisak na žiri« (doslovno). Jedna ga žena upozorava da još nisu niti prikazani svi filmovi. On kaže da to zna, ali da filmovi koji se prikazuju posljednjeg dana i tako ništa ne vrjede, pa nemaju šansa. Imao je pravo. (Zadnjeg dana, od 11 filmova na programu, pet ih je bilo iz Zagreba).

dan sedmi

Članu žirija iz Hrvatske, kritičaru Miru Modriniću, prilazi jedan od laureata festivala, spomenuti Joca Jovanović, pruža mu ruku i »koltovski« mu kaže: »Zahvaljujem vam što ste glasali protiv mene, ali znajte da ćete to požaliti. Vratit ću vam milo za drago prvom prilikom.«

dan (posljednji) osmi

Predsjednik žirija Krešo Golik odgovara na pitanje na Okruglom stolu.

»Kako se smjelo dogoditi da »Dunav film« (iz Beograda, p. p.) dobije nagradu za najbolju selekciju, kada se zna da je »Neoplanta« iz Novog Sada, p. p.) imala najviše dobrih filmova i kad joj je konačno i žiri dodijelio najveći broj nagrada?«. Krešo Golik (iz Zagreba, p.p.) odgovara otprilike ovako: »Neoplanta« je imala najveći broj filmova koji su zaslužili nagrade, pa je zato i dobila najviše pojedinačnih nagrada. »Dunav film« pak imao je dva filma koji su dobili najvažnije nagrade, pa smo mu zato dodijelili i nagradu za najbolju selekciju«. Svaka ti čast, Krešo, dobro si se izvukao. Čitav!

Tako. Festival je završen. I sad što» Što?

Ništa! NIŠTA! Ili, kao što bi rekao Igor Mandić, TAKO SE TO RADI GOSPODO!

* * *

Nemojmo napadati naše zastupnike u žirijima, spočitavati im da nisu učinili ono što su mogli, da su nas izdali i sl.

Ne, oni nas nisu izdali. Oni su učinili ono što su mogli. Mi ne bismo učinili ništa više od njih. Ako eventualno i nisu bili majorizirani, oni su bili kapacitirani. Kapacitirani, kao što bi gotovo svatko od nas bio kapacitiran.

Kako prestati bivati kapacitiran? Kako se riješiti našeg sumornog provincijalizma (provincijalizma u smislu nekritičkog precjenjivanja tuđega i podcjenjivanja svojega)? Kako ponovno zadobiti svijest o sebi, samosvijest?

Zacijelo postoji samo jedan pravi put: konstituiranje vlastitog, samostalnog nacionalnog kulturnog centra, izgradnjom i razvijanjem svojih vlastitih kulturnih ustanova.

Na filmskom planu to bi značilo, pored nedavno osnovane filmske akademije u Zagrebu i neodgodivog osnivanja nacionalne kinoteke u Zagrebu i — OSNIVANJE NACIONALNOG FESTIVALA (smotre) HRVATSKOG KRATKOMETRAŽNOG FILMA.

Ovakav festival, umjesto dosadašnjih žalosnih zagrebačkih repriza beogradskih premijera (među njima i naših vlastitih filmova), bio bi zacijelo značajan agens revitalizacije učmalog zagrebačkog filmskog života. Ujedno, takav festival bio bi i dobra prilika da nestanu nesretne predikatizacione komisije. Hrvatski kratkometražni film stekao bi tako i mogućnost pravednijeg godišnjeg vrednovanja u živom neposrednom susretu sa svojom vlastitom publikom i filmskom kritikom.

* * *

Iako je hrvatska kratkometražna kinematografija na beogradskom festivalu zaslužila bolju sudbinu, ona je ipak slaba. I pokušat ću u jednom od narednih brojeva objasniti zašto je tome tako, tragajući za uzrocima u našoj vlastitoj sredini i u nama samima.

Ovo ističem ovdje zbog toga, kako ne bi netko na osnovi ovog teksta zaključio da je s hrvatskom kratkometražnom kinematografiojm sve u redu, ili da bitne uzroke njenih slabosti treba možda tražiti u beogradskim festivalima, ili bilo gdje izvan nje same. Jednako bi me pogrešno shvatio onaj koji bi eventualno pomislio da plediram za nekakvo »zatvaranje prema van« hrvatske kinematografije. Međusobni su susreti naših nacionalnih kinematografija i njihovih stvaralaca dobrodošli, i mogu biti vrlo korisni, ali nipošto ne takvi, susreti, kao što su beogradski festivali kratkometražnog filma.

Iako nas naši filmovi ne smiju zadovoljiti, rekao sam, oni su u Beogradu zaslužili bolju sudbinu.

Naši filmovi da. Mi ne!

Mi smo zaslužili batine, koje smo i dobili. Zato, jer godinama idemo po neke nagrade i nagradice u sredinu za koju znamo da (za razliku od nas) ima zdrav smisao za svoje. Koja (i to treba otvoreno reći ima svoje predestinirane favorite, kao što smo mi predestinirani autsajderi. Idemo u ring, gdje bismo trebali biti bolji, da bismo imali jednake šanse. A ako smo samo podjednaki u tom ringu, moramo izgubiti

Što da učinimo? Da i dalje izlazimo u takve ringove, u kojima smo nalik onim natjecateljima iz filma »Konje ubijaju, zar ne?« Konje ubijaju, zar ne?

pogled iz naslonjača

UVODNI RAFAL

I tako, sada moram ponovno pisati o televiziji što mi pričinjava znatne teškoće, ne zbog toga što bih svaku večer morao »visiti« kod kuće — jer ne želim s v e gledati iz zdravstvenih razloga — nego jednostavno zato što kritičko praćenje televizije ne pridonosi nikakvom poboljšanju programa, nego samo pogoršanju odnosa između kritiziranih i kritičara. Doista, još nikada se ni jedna emisija nije »popravila« nakon negativne ocjene u novinama, još nijedan slabi režiser nije otpušten ili prekvalificiran, još nijednom nitko nije smislio nešto svježe i nekonvencionalno nakon što je dobio »po piksi« u novinama; naprotiv, smislio je »pismo« prepuno vrijeđanja kritičara koji se usudio negativno prozboriti o djelu dotičnoga tele-stvaraoca. I još nešto. Ne treba smetnuti s uma da i u nas prolazi vrijeme provincijalnoga divljenja svemu što se zbiva na malome ekranu, da je zaustavljena recesija kinematografske i kazališne publike (slično kao i u cijelome svijetu), da tv-gledalac bira program, da više ne vjeruje pojedinim emisijama i da ih gleda jedino u slučaju vremenske nepogode; da, u glavnome, prolazi vrijeme »ad hoc« televizije koju vode priučeni službenici.

S druge strane, treba ozbiljno protusloviti svim onim kritičarima naše televizije (kada kažem naše, onda još uvijek mislim na s a v e z n i program) koji tvrde da naši televizijski majstori ne rade. To nije istina. Oni mnogo rade. Gotovo nijedan evropski tv-program nema toliko sati emitiranja koliko ih ima naš. Pa doista: »od zore do mraka«. Prema tome, treba izdržati taj ritam rada. Druga je stvar, međutim, što se u svemu tome »obrelo« mnogo nepozvanih koji krnje ugled i sebi i televiziji. O tome treba voditi računa. A što se tiče h r v a t s k e televizije ona postoji samo u domicilnom smislu, a ne u sadržajnom. Jer to što nam veoma često nudi Televizija Zagreb može se isto tako zbivati i u svakom drugom kraju zemljine kugle. Izgleda da mnogi profinjeni televizijski stvaraoci i programeri još uvijek izjednačuju djelovanje televizije s djelovanjem muzike: oni ne žele poznavati granica. To je lijepo, ali i opasno što će se, bojim se, vidjeti iz slijedećih nastavaka u ovoj rubrici.

Eto tako. Za prvi put uzeo sam na nišan najgledaniju emisiju: KVIZ. Moram odmah priznati da mi je veći dio emisije bio jeko dosadan; nisu mi bila dosadna jedino ona tri nesretnika koji su odgovarali na razna pitanja iz područja likovnih umjetnosti. Ni pitanja nisu bila loša. Aha, ima nešto. Ja ne znam, ali valjda zbog nastupajućih ljetnih dana mnogi ljudi s beogradske televizije sve više iskazuju svoju ljubav prema Dalmaciji i Dalmatincima. Tako i onaj sastavljač, ili sastavljači, pitanja o Jurju Dalmatincu govori o utjecaju na d a l m a t i n s k u arhitekturu u 15. stoljeću, pa dalmatinsko ovo, pa dalmatinsko ono. Slatki pridjev u ove kisele dane!

Inače, u toj emisiji bilo je šaljivih mjesta. Kao ono izvlačenje sretnog dobitnika ulaznice za utakmicu »Crvena zvezda« — »Panathinaikos« — koju je dobila Zagrepčanka. Izraz lica voditelja bio je više nego neizreciv.

Te večeri sam se još jednom nasmijao (ne Čkalji koji se ovaj put ne pojavljuje, već »špila« vraga u škatulji, ili duha iz boce) i to jednoj informativno-političkoj emisiji: JDS*. Onom prilogu o prometu. Nakon što je** izmijenio s prometnim redarstvenikom cijeli niz nerazumljivih pitanja koja se svode na identificiranje podignute ruke sa žutim svjetlom — obojica su bili toliko zbunjeni da je prometnik na kraju rekao »hvala«, a pitač »molim«. Ako se pritom ima na umu činjenica da je predšasnik dotičnoga pitača, drug Pecikozić, nastradao u prometnoj nesreći vlastitom krivicom, onda znate zašto sam se nasmijao. Kao i vi uostalom.

Vladimir Vuković

---

* (Jučer-danas-sutra)
** čovjek s mikrofonom

STOTA OBLJETNICA HRVATSKE OPERE

Što ćemo odgovoriti Milanu Ogrizoviću?

Postavit ću jedno smiješno pitanje: je li obljetnica nešto što se može pokrasti? Zvuči nevjerojatno, ali — može! Evo jednog primjera:

Tko je blokirao račun?

Vraćate se iz kazališta nakon svečane proslave stote obljetnice postojanja hrvatske Opere, uši vam još zvone od zanosnih riječi intendanta Škiljana i predsjednika Kolara, koračate bodro praznim noćnim ulicama, osjećate se kao bogataš, jer su vas tamo uvjerili kako ste vi i vaš naraštaj sretni nasljednici jedne velike baštine i kako upravo vama i vašem vremenu pripadaju kamate jedne stoljetne glavnice... Naravno, čim ste ušli u kuću, odmah uzimate olovku i pokušavate (svim metodama povijesnog knjigovodstva)izračunati svoju dobit. Ali vrlo brzo dolazite do zaključka da s tim kapitalom nešto baš nije u najboljem redu, da je davno prije vas netko blokirao račun, postavio neke uvjete i neka pitanja i tek, kada tim uvjetima udovoljite i na ta pitanja odgovorite, možete steći moralno pravo na baštinu. A taj davni čovjek, koji vam je postavio zamku i pokvario veselje dobitnika, zvao se Milan Ogrizović.

Naime, i prije pedeset godina u Zagrebu je slavljena obljetnica Opere. Slavilo se bučno, čini se čak mnogo bučnije nego danas. Tom prilikom kazališna je Uprava objavila spomen-knjigu, malu kroniku pedesetgodišnjih opernih zbivanja, i u toj knjižici (koja je imala namjeru »da bude u jednu ruku prilog za historiju hrvatskog kazališnog života uopće, a u drugu ruku da u suvremenom našem društvu probudi ljubav za tu našu ružu, operu; koja je uz dramu, ljubicu, cvala pod istim kulturnim džbunom hrvatske Talije«), rečeni Ogrizović je napisao i ovu kitnjastu ali za nas izazovnu rečenicu: »Bog dao da bi joj drugo pedesetljeće bilo još sjajnije i slavnije!«

Gorostasni lik Ivana Zajca

Što odgovoriti Milanu Ogrizoviću? Je li vrijeme između dvije obljetnice bilo dostojno pustolovnog, a ujedno i graditeljskog duha početnog razdoblja? Budimo iskreni: u ovom drugom poluvremenu našeg glazbenog stoljeća bilo je lijepih predstava i rodnih godina, bilo je velikih pjevača koji su osvajali svjetske pozornice, u tom vremenu rodio se i »Ero«, ali ipak, ništa se ne može mjeriti s onim neshvatljivo gorostasnim djelom kojega je krajem prošlog stoljeća Ivan Zajc ugradio u temelje našeg glazbenog i kazališnog života. Nošen pomamnom strašću da na mjestu ničega napravi nešto, taj čovjek, sam samcat, on kao pojedinac, zamijenio je rad stotina ruku, čitave vojske marnih poslenika. Bio je ravnatelj tek osnovane Opere, upravitelj i organizator jedne zamršene ustanove u potpuno neiskusnoj sredini, dirigent koji je u najkraćem mogućem vremenu upoznao Zagreb s gotovo čitavim, tada poznatim, svjetskim repertoarom, bio je direktor glazbene škole, podučavao je glasovir i solo pjevanje, bio je inspirator, a i realizator svih, ali baš svih glazbenih pothvata tadašnjeg Zagreba, i uza sve to, uza čitav taj rad (koji je mogao ispuniti čak dva ili tri vrlo plodna života), on je ostavio za sobom četrdesetak opera (a ostale glazbene vrste da i ne spominjemo!). I zapravo, ako se bar na kratko zamislimo nad našom sadašnjom opernom situacijom, uočit ćemo da je njegov repertoar još uvijek u punoj modi i da ni jednu od njegovih mana nismo do danas popravili: primat talijanske opere, izbjegavanje Wagnera, zapostavljeni Slaveni, Mozart još uvijek neshvaćen... Razumije se samo po sebi, većina glazbenih djela tog iznimno muzikalnog čovjeka ne zavređuju ponovnu izvedbu, a neka od njih zvuče danas upravo smiješno; ali ima li razloga za pretpostavku da će današnji naš glazbeni izraz doživjeti bolju sudbinu od »Zrinjskog«. kada se nađu na ispitu budućih naraštaja.

Samo petnaest godina nakon osnivanja Opere, Zajčevoj se energiji pridružuje još jedan čudesni, danas potpuno neshvatljivi fanatizam. Stjepan Miletić. Dvadeset i pet mu je godina, a već je intendant. Dovršava gradnju novog kazališta, reformira čitavu strukturu kazališnog života, raskida s posljednjim ostacima diletantizma, žrtvuje golemi vlastiti imetak da izvuče kazalište iz duhovnog provincijalizma i materijalne bijede. I on, kao i Zajc, hoće sve, samo **sve najbolje**. Dobacuje rukavicu Evropi, natječe se s najslavnijim pozornicama, pokušava ih nadmašiti ne samo umjetničkim vrijednostima nego i sjajem. On je od kazališta učinio mjesto okupljanja svekolike naše inteligencije i stvaralačkih darovitosti cijelog naroda. Htio je da teatar bude ustanova sinteze svih narodnih vrijednosti. U četiri godine njegova vladanja obavljeno je sve što je bilo potrebno da bi kazalište do danas moglo živjeti. Poslije njega nitko u nas nije shvaćao kulturu kao gradilište. Ni jednu kazališnu kuću nismo sagradili, ni koncertnu dvoranu, ni glazbenu školu, ništa, u ovom stoljeću — ništa! Pa naše se kazalište još uvijek nije oporavilo od dvogodišnjeg zamiranja, koje je nastalo kada je dotrajala građevina počela prijetiti ljudskim životima. A još je Miletić, vidovito i ambiciozno (doduše uzaludno), zahtijevao da se uz novu kazališnu kuću zadrži i ona stara, gornjogradska, kao ispomoć — zlu ne trebalo. To je tražio u ono doba kada je pravom Zagrepčaninu današnje Zapruđe bilo nešto daleko, negdje na putu prema »magli što li Unu skriva«...

Što dakle, da odgovorimo Milanu Ogrizoviću?

Po autorskim pravima tuđih pisaca

Možemo mu reći da smo ponosni na svoju Operu u čitavu tijeku njezina trajanja, ali da smo živjeli u nekom čudnom vremenu, kada je iz naše kulture nestao duh poduzetništva, kada smo svi podlegli imperativu skromnosti i pokrivali se prema veličini pokrivača (škrto izmjerenom, po procjeni anonimnih društvenih krojača); moramo reći da smo svi mi rasli i stasali u dobu kada je »podizanje spomenika« bio najteži politički crimen, naravno, ako je taj spomenik trebao nastati na terenu prave kulture. Bilo je to vrijeme kada je Opera živjela izdvojeno od ostalog našeg kulturnog ambijenta, kao da ne pripada istom podneblju i istoj sudbini. Dok je nekada Zajc, odgojen na tuđinskim jezicima, nastojao da talijanski belcanto prilagodi oporoj hrvatskoj književnoj riječi, današnji operni stvaraoci bore se za privilegij komponiranja svojih djela na jeziku i po autorskim pravima tuđih pisaca. Bilo je to pola stoljeća umjetničke odvojenosti, kada su prvi glazbenici ovog naroda, dirigenti i autori, znali samo dodirnuti operu kao tangente i odmah je napustiti, ne obazirući se na njezin značaj i povijesnu misiju. Mnogi istaknuti kazališni redatelji, koji su s Operom dijelili krov nad glavom, nikada nisu pokušali bolje upoznati svog sustanara...

Uostalom, možemo odgovoriti što nas je volja, ali tko bi se od nas, nakon dosadašnja iskustva, usudio uputiti ponosni izazov onima koji će živjeti s tom Operom za pedeset godina.

Zvonimir Berković

Godišnja skupština Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva »Bunjevačko kolo«

POZDRAVNI GOVOR HRVOJA IVEKOVIĆA

Predstavnici Matice hrvatske u posjetu Hrvatskom kulturno-umjetničkom društvu »Bunjevačko kolo« u Subotici.

U Subotici je 21. ožujka 1971. održana II godišnja skupština Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva »Bunjevačko kolo«. Na poziv Društva skupštini su u ime Upravnog odbora Matice hrvatske u Zagrebu prisustvovali prof. dr Hrvoje Iveković, potpredjesnik, i prof. Miroslav Vaupotić, odbornik Matice hrvatske. Tom je prigodom prof. dr Hrvoje Iveković pozdravio Skupštinu ovim riječima:

Druže predsjedniče, drugarice i drugovi,

Osjećam veliku radost što mogu Skupštinu Vašeg društva pozdraviti u ime Predsjedništva i Upravnog odbora Matice hrvatske. Radost što možemo prof. Vaupotić i ja prisustvovati na Vaš poziv ovom važnom skupu je to veća što u postojanju i radu Vašega Društva vidimo izraz novih slobodarskih kretanja i humanijih odnosa među bratskim narodima naše zemlje, osobito između srpskog i hrvatskog naroda. Zajedno s Vama odaje Matica hrvatsak priznanje autonomnoj pokrajini Vojvodini što je omogućila ponovno oživljavanje kulturno-prosvjetnog rada Vašeg Društva u ovoj mnogonacionalnoj sredini, gdje Hrvati-Bunjevci i Hrvati-Šokci sa Srbima, Madžarima i drugim narodima doprinose svaki svoj obol razvoju kulture u ovoj kulturnom tradicijom bogatoj regiji.

Živimo u doba kad se u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji zbivaju duboke promjene s ciljem da ostvare punu političku, ekonomsku i kulturnu ravnopravnost svih naših naroda i da oslobode njihove stvaralačke snage. Novi Ustav koji je upravo u dozrijevanju treba da bude jamac tih velikih historijskih promjena u našoj zemlji.

Hrvati-Bunjevci i Hrvati-Šokci u Vojvodini dio su etničke cjeline hrvatskog naroda, kao što su i Srbi u Hrvatskoj dio etničke cjeline srpskog nroda. Tu su vaši domovi, to je vaša domovina. I kao što je Srbima u Hrvatskoj uža domovina Socijalistička Republika Hrvatska, tako je i bunjevačkim Hrvatima njihova uža domovina autonomna pokrajina Vojvodina u Socijalističkoj Republici Srbiji.

Tu, u Vojvodini Vi ostvarujete svoju državnost. Tu su se rađali i tu su djelovali Vaši pradjedovi, tu su obrađivali ovu plodonosnu zemlju, tu su razvijali svoje narodne običaje i pjevali svoje hrvatske bunjevačke i šokačke pjesme, tu su stvarali svoju autohtonu kulturu.

Po svom nacionalnom obilježju ta kultura pripada kulturi hrvatskog naroda, ali ona pripada istodobno i kulturi Bačke i Vojvodine, isto tako kao što toj vojvođanskoj kulturi pripadaju i kulture stvorene na ovom tlu od drugih naroda ove pokrajine. Svaka od tih kultura ima svoje nacionalne karakteristike, ali se one istodobno međusobno utječu, oplođuju i obogaćuju. Uprvo ta njihova različitost pridonosi šarolikosti, bujnosti i ljepoti cjeline.

I dalje: sloboda izražavanja i manifestacije narodnog bića i njegove individualnosti, njegovih specifičnih karakteristika i njegova stvaralaštva razvija nužno privrženost i patriotizam prema sredini u kojoj taj narod živi, a time takva sloboda prinosi ekonomskom boljitku i napretku, kao i političkoj koheziji sredine. Sloboda ne razjedinjuje, nego povezuje ravnopravne narode. Naprotiv, svako sprečavanje slobodnog razvoja nekog naroda i potiskivanje njegovih stvaralačkih snaga osiromašuje ne samo biće toga naroda samog, već i sredine u kojoj taj narod živi i djeluje.

Zato Bunjevac može biti dobar Hrvat samo onda ako je dobar Vojvođanin, ali on ne bi mogao biti dobar Vojvođanin kad bi mu se priječilo da afirmira svoju pripadnost hrvatskom narodu, kad bi mu se priječilo da govori, piše i njeguje svoj hrvatski jezik, da tim svojim jezikom odgaja svoju djecu, da razvija svoju vlastitu kulturu, da se upoznaje s kulturnim dostignućima svojih sunarodnjaka u Hrvatskoj, i tome slično.

Ta činjenica bila je očito prisutna pri organizaciji Vašega Društva i mi se možemo nadati da će Hrvati-Bunjevci u Vojvodini ostvarivati sva ona prava koja na ovoj lijepoj zemlji uživaju i drugi narodi. Ista ona prava koja Srbi uživaju u Hrvatskoj: u školama, u nadleštvima i u kulturnim ustanovama proporcionalno. To više što je još nekoliko godina poslije Oslobođenja ovdje djelovalo više hrvatskih kulturnih društava, izlazio hrvatski dnevnik, postojalo hrvatsko kazalište, itd.

I ako ima Hrvata i u drugim našim republikama, »Bunjevačko kolo« je poslije Oslobođenja pravo hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo osnovano izvan Socijalističke Republike Hrvatske. Uz Republiku Hrvatsku u kojoj djeluju srpska, slovenska, talijanska, albanska i druga kulturno-prosvjetna drštva, Autonomna pokrajina Vojvodina je jedina u Jugoslaviji, gdje jedna pored drugih djeluju društva mnogih naroda, a na dobro Vojvodine.

Pri tom je od sporedne važnosti da li »Bunjevačko kolo« i Matica hrvatska djeluju kao članovi istog kulturno-prosvjetnog i književnog društva, ili su pak ta dva društva organizaciono samostalna. Mnogo važnije od toga je obogaćivanje sveukupne hrvatske kulturne tradicije Vašim doprinosom i mogućnost prenošenja kulturnih dostignuća u Republici Hrvatskoj u ovu Vašu sredinu, u potpunoj analogiji s djelovanjem srpskih i drugih kulturnih društava u Hrvatskoj.

Vi Bunjevci ostvarujete most između Hrvata Vojvodine i Hrvata u Hrvatskoj, ali taj most je istodobno i jedna od jakih karika zbližavanja hrvatskog i srpskog naroda naših dviju Republika. I što će sloboda Vašeg narodnog izražaja biti veća u Vojvodini, to će i ta karika zbližavanja biti jača.

Danas je prvi dan proljeća, i nadajmo se da će to biti opet jedno od proljeća tog zbližavanja u punoj ravnopravnosti i međusobnom povjerenju naših naroda.

Pozdravljajući ovu Skupštinu u ime Matice hrvatske, tog najstarijeg kulturno-prosvjetnog i književnog društva u Hrvatskoj, želimo Vam najveće uspjehe u radu, na dobrobit hrvatskog, srpskog i drugih naroda Autonomne pokrajine Vojvodine i posebno grada i općine Subotica.

Godišnja skupština u Požegi

Pogodni uvjeti za rad

I nedjelja je dan kada se u Matici hrvatskoj djela. Te, pak, nedjelje, 21. ožujka 1971. održana je Godišnja skupština Matice hrvatske u Požegi što se još naziva i Slavonskom, no ta je oznaka njezinu imenu dodana u novije doba. Odaziv je članstva na skupštini bio velik, što je, uostalom, opća značajka skupova diljem Hrvatske koje saziva Matica hrvatska. Pred punom dvoranom Nrodnog kina, u kojoj se okupilo preko dvije stotine kulturnih radnika Požege i okolice, Skupštinu je otvorio Branimir Kempf, vršitelj dužnosti predsjednika Matice hrvatske u Požegi otkad se predsjednik Antun Petković povukao te funkcije. U ime Upravnoga odbora Matice hrvatske u Zagrebu Skupštinu su pozdravili Miroslav Brandt, potpredsjednik, i Šime Đodan, gospodarski tajnik Matice hrvatske. Godišnji izvještaj o radu s osvrtom na desetljetno djelovanje Matice hrvatske u Požegi podnio je tajnik Ivan Ciglar, o gospodarskom je poslovanju izvijestio blagajnik Rudolf Heli, Milan je Kančić u izvještaju Nadzornog odbora utvrdio da se ispravno radilo i poslovalo.

U raspravi o kulturno-političkoj situaciji u Požegi, o izvještajima, te o nekim predstojećim zadacima Matice hrvatske u Požegi sudjelovali su Tin Kolumbić, Vladimir Čavar, Filip Potrebica, Josip Zanetti i Tvrtko Šercar.

U ime požeških društveno-političkih organizacija na skupštini je govorio Mato Novačić, predsjednik Skupštine općine Požega.

Skupština je na kraju, na uzorno demokratski način, izabrala nova upravna tijela Matice hrvatske u Požegi.

Na skupštini je vladalo uvjerenje da postoje kako pogodni uvjeti za rad, tako i veliko razumijevanje općinskih društveno-političkih čimbenika za djelovanje Matice hrvatske u tom starom hrvatskom gradu s bogatom kulturnom tradicijom.

T. Š.

AGEFOTO

Matica hrvatska u Bjelovaru

Više od 600 članova

Tri puta su kulturni radnici u Bjelovaru pokušali osnovati ogranak Matice hrvatske. Dva su pokušaja propala zbog pogrešnih koncepcija ili pak zbog općih prilika i niza nepovoljnih okolnosti u kojima se naše najstarije kulturno društvo tada nalazilo. Tek 16. prosinca 1970. članovi-radnici Matice hrvatske u Bjelovaru, njih deset odlučiše da se inicijativni odbor za osnivanje ogranka Matice hrvatske u Bjelovaru sastane 23. prosinca. I tako se Inicijativni odbor počeo redovito sastajati svake srijede u bjelovarskoj Gimnaziji, svaki put sa sve većim brojem članova.

Neposredno nakon prvog sastanka članova-radnika Matice hrvatske, na sastanku predstavnika društveno-političkih organizacija s predstavnicima kulturnih ustanova u Bjelovaru, književnik Željko Sabol i Vladimir Bažant obavijestili su društveno-političke i kulturne radnike o namjeri da se osnuje ogranak i sa svrhom, ciljevima i sadržajem rada Matice hrvatske. Od prvih početaka pa do Osnivačke skupštine obavljen je nepregledan niz raznovrsnih poslova. Zahvaljujući nesebičnosti i požrtvovanju svih članova i pomoći Matice hrvatske iz Zagreba, sve su pripreme izvršene besprijekorno, pa ni uspjeh Osnivačke skupštine nije mogao izostati. Osnivačku skupštinu, održanu 24. siječnja 1971. u Društvenom domu, otvorio je predstavnik Inicijativnog odbora dr. Božo Orešković, a u ime Matice hrvatske iz Zagreba govorili su prof. dr Miroslav Brandt i prof. Ive Mažuran. Članstvo je izabralo Upravni odbor koji je na prvoj sjednici izabrao za predsjednika dr. Božu Oreškovića, za prvog potpredsjednika prof. Ivana Gregurića, za drugoga književnika Mirka Sabolovića, za tajnika dipl. pravnika Vladimira Bažanta, za gospodarskog tajnika dipl. ekonomista Zdravka Ivkovića i za blagajnika prof. Josipa Vusića.

Od Osnivačke skupštine do ovih dana, Upravni se odbor sastao šest puta, što je samo po sebi znak njegova intenzivnog rada i želje da opravda povjerenje koje mu je dala Skupština. U proteklom vremenskom razdoblju obavljen je niz organizacionih i tehničkih poslova. Nije uvijek bilo ni lako, ni jednostavno, ali dobra volja može svdadati sve zapreke i poteškoće. Danas Matica hrvatska u Bjelovaru ima više od šest stotina članova koji rade u sedam posebnih odbora osnovanih za različna područja kulturnog i društvenog djelovanja. Nadajmo se da taj rad neće biti nevažan u tijekovima novog hrvatskog preporoda.

V. B.

AGEFOTO

nova sjedišta

našičko »kulturno proljeće«

Na sam prvi dan proljeća održana je u Našicama osnivačka skupština Matice hrvatske, što je — kako je tom prilikom bilo istaknuto — značilo i buđenje »kulturnog proljeća« u tom kraju. Više tisuća prisutnih, što u dvorani, što izvan nje na ozvučenu prostoru, potvrđuje da mještani Našica i stanovnici susjednih sela žele raditi na kulturnom polju, samo što im prije nitko nije pružio priliku da se okupe u organizaciji u koju imaju puno povjerenje. Kako je istaknuto u izvrsnu izvješću prof. Josipa Mijatovića, u našičkom je kraju prijeko potrebno zadovoljiti kulturne potrebe sela, koje je posljednjih godina neobično zapušteno. U tu svrhu osnivat će se ponovno hrvatske čitaonice (nekoć veoma popularan oblik djelovanja na selima) sa zadaćom da šire knjigu, te da organiziraju predavanja i priredbe.

I uz samu osnivačku skupštinu MH održane su značajne priredbe: dan prije književno veče (šestorica hrvatskih književnika iz Slavonije), uz samu skupštinu nastup floklorne grupe iz Šljivoševaca koju predvodi agilni učitelj Vladimir Kardum, a poslije nje u izvedbi našičkih amatera »Mećava« Pere Budaka uz 30. obljetnicu njegova književnog rada.

Na osnivačkoj skupštini bilo je i stotinjak gostiju: u ime središnjice MH Zvonimir Komarica, Pero Budak, Ivan Raos, Srećko Lipovčan i Zlatko Posavac, nadalje dvadesetak predstavnika odbora iz Osijeka, predstavnici Matice iz Donjeg Miholjca, Vinkovaca, Sl. Orahovice, Đakova i Hrvatske čitaonice iz Valpova, mjesta gdje se također priprema osnivanje odbora Matice. Za predsjednika novog odbora izabran je Stipe Jukić, potpredsjednici su prof. J. Mijatović i J. Korda, tajnici A. Gardaš i B. Mlinac.

I. S.

* * *

U pripremi osnivanja Ogranka, Inicijativni je odbor brojio 45 članova, prosvjetnih radnika, društveno-političkih radnika; ekonomista i inženjera, pravnika i tehničara iz Našica, Feričanaca, Đurđenovca. Već u ranim jutarnjim satima, 21. ožujka, gradska je glazba svirala našičkim ulicama staru hrvatsku budnicu »Prosto ptica zrakom leti«, dok je pučanstvo pristizalo iz svih smjerova sa zastavama, transparentima i u narodnim nošnjama. Osnivačkoj je skupštini prisustvovalo oko 3000 žitelja s cijelog područja općine, no tek ih je pet stotina moglo stati u dvoranu kina. Ostali su tijek sjednice slušali preko zvučnika. Radni tijek sjednice izravno je prenosila i Radio-stanica u Našicama.

svečanost u drnišu

Svi koji su željeli prisustvovati Osnivačkoj skupštini Matičina ogranka u Drnišu 28. ožujka ove godine nisu mogli ući u dvoranu doma kulture. Zanimanje koje je za ovaj događaj pokazalo pučanstvo u drniškome kraju, u punom je smislu dokaz da je osnutak Ogranka naišao na punu podršku. Od Matice hrvatske Drnišani s pravom očekuju da poradi oko mnogih problema kulturnoga rada, da bude središtem kulturnih nastojanja u cijelom kraju.

U pripremama za osnivanje Ogranka sudjelovali su prosvjetni radnici (prof. Ante Tomić, narodni zastupnik Ante Bilić, Marko Vukušić, Milan Peteržilnik, Petar Škarica, Vinka Kević), pravnici (Mile Bilić, Jakov Abramac) i službenici (Mate Ercegovac, Marica Kravar, Slavica Krekan).

Svečanome osnivanju Ogranka prisustvovali su i predstavnici društveno-političkih organizacije drniške komune, a skupštinu su u ime Središnjice Matice pozdravili Zvonimir Komarica, Vlado Gotovac i Srećko Lipovčan. U svom pozdravu skupštini, predsjednik Općinske skupštine Ante Jerković istaknuo je da će Ogranak Matice u svome radu imati punu podršku društveno-političkih organizacija i rukovodstva drniške komune.

U poslijepodnevnoj priredbi koja je okupila velik broj pučanstva, sudjelovali su naši istaknuti umjetnici Marijana Radev, Stjepan Radić, Vice Vukov i ansambl »Croatia«.

Osnovni dojam, koji smo ponijeli iz Drniša, jest odlučnost da se što brže poradi oko niza problema kulturnog i prosvjetnog života, da se ispravi ono što je godinama bilo zapuštano, kako bi drniški kraj sudjelovao u razvitku hrvatske kulture onoliko, koliko to zahtijeva i kulturna tradicija i omogućavaju ljudi koji danas u Drnišu žele ići naprijed, bez sustezanja, odlučno i — što je najvažnije — s velikom potporom pučanstva.

S.

476 dana

Javnosti je poznato da je Hrvatska godinu dana bila bez novina za kulturu; manje je poznato da je rvanje za te novine trajalo godinu i po dana i da još i sad, premda je list u rukama čitalaca, nije prestalo. Tko se to s kime bori? I zašto?

U jesen 1969. godine »Telegram« je zapao u financijske neprilike kojih se više neće izbaviti :novine još jedva životare već nemoćne da same za se nešto poduzmu.

U prosincu 1969. godine Upravni odbor Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti raspisuje natječaj za sufinanciranje novina za kulturu. Matica se hrvatska odaziva tome pozivu i 28. siječnja 1970. godine upućuje Fondu prijedlog o pokretanju polumjesečnih novina u kojemu se predviđa da će 9. svibnja biti objavljen prvi broj. (Naslov lista: »Obzorja«, nosilac projekta: Grgo Gamulin.)

»Telegram« se guši u dugovima i nakon višemjesečne krize, u ožujku 1970. prestaje izlaziti.

Matica hrvatska nije dobila odgovora na ponuđeni program: natječaj nije poništen, rezultati nisu saopćeni. Sazna je se o postojanju drugih grupa i inicijativa: postoji program sanacije »Telegrama« s novim (tj. nešto izmijenjenim starim) uredništvom, program najmlađeg književnog naraštaja. Prva se grupa oslanja na Prosvjetni sabor Hrvatske, druga na Izdavački centar Saveza omladine Hrvatske. Odlukom skupštine, Društvo književnika Hrvatske ističe i svoju kandidaturu za pokretanje i vođenje novina za kulturu.

U vrijeme predviđenog izlaska prvog broja lista Matice hrvatske, u mjesecu svibnju, pokreće se pitanje potrebe demokratskog i kvalificiranog odlučivanja o dodjeli sredstava Fonda: tome bi, prema mišljenju nekih, mnogo pridonijela javna raspra; javno obrazlaganje i zastupanje ponuđenih programa. Budući da protiv javnog razgovora nije bio nitko činilo se da će odluka biti uskoro obznanjena. Ti su se razgovori, prema najavi predsjednice Fonda, imali održati do konca mjeseca lipnja 1970. godine. U mjesecu lipnju nikakva javna raspra nije održana. U listopadu, Izvršni odbor Matice hrvatske osnažuje inicijativu za pokretanje novoga lista i usvaja prijedlog izmjene prvobitnog programa: tjednik umjesto polumjesečnika, u većoj nakladi. Mandat za sastav uredništva povjeren je Igoru Zidiću. Istodobno je odlučeno da se ispita mogućnost samostalnog pokretanja tjednika budući da način rada Fonda, u ovoj stvari, ne pruža nikakvih garancija da bi to pitanje moglo biti riješeno u dogledno vrijeme.

Nedugo zatim, 26. XI 1970, Fond je raspisao i drugi natječaj »za sufinanciranje tjednog lista za kulturu«. Tome se pozivu nisu više odazvali Društvo književnika Hrvatske i Izdavački centar Saveza omladine Hrvatske.

Upravni odbor Matice hrvatske izabran na Glavnoj skupštini MH, u studenome 1970, prihvatio je prijedloge promjena utvrđenih u listopadu, na sastanku Izvršnog odbora, i time verificirao program koji je, 14. prosinca 1970. upućen na adresu Fonda. Od toga su dana protekla četiri mjeseca a rezultati natječaja još nisu poznati. Zna se tek to da se Komisija za raspodjelu sredstava namijenjenih izdavanju časopisa nije uspjela sastati i pripremiti materijal za sastanak Fonda. U međuvremenu je predsjednica Fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti izjavila na televiziji da ona osobno, kao građanka, nije ni za »Telegram« ni za »Hrvatski tjednik« jer da im je planirana naklada preniska. Ona pak, ne bi mogla podržati ni jednu incijativu koja ne bi računala s nakladom od 100.000 do 150.000 primjeraka. Nazdravlje! Bude li prihvaćen taj kriterij Hrvatska će ostati ne samo bez novina za kulturu nego i bez svih svojih dnevnika.

Predsjednik Komisije obećava međutim da će Komisija u najkraćem vremenu razmotriti prijedloge obiju redakcija i izreći svoje mišljenje a »Izvršni odbor Republičke konferencije SSRN Hrvatske predlaže, uzimajući u obzir pokrenute inicijative, da se povede šira konzultacija...«. Pitanje koje bi trebalo uputiti Republičkoj konferenciji SSRNH glasi: zar je godinu i po dana trebalo smišljati prijedlog koji ne donosi ništa novo? S tim smo konstruktivnim prijedlogom tamo gdje smo bili i lani kad je onaj prvi konstruktivni prijedlog trebao uroditi lipanjskim sastankom do kojega nije došlo ali kojega je najava smirila duhove prije praznika. Dakako, Fond je morao voditi računa o vlastitim iskustvima. »Da bi se izdavanje tjednika požurilo, u ponedjeljak su u Fondu zatražili od Socijalističkog saveza da se predložena serija razgovora završi za kojih mjesec dana.«

To je objavljeno 15. ožujka 1971. godine. Jučer je, prema tome, istekao i taj mjesec dana a o razgovorima nam ništa nije poznato. A možda su negdje i održani samo što mi nismo prispjeli na red?

Ne valja, međutim, biti pesimist. Imamo predosjećaj da bi do razgovora ipak moglo doći; posebice ćutimo da bi do toga moglo doći negdje u lipnju mjesecu. Ako nam i ta nada propadne — vidimo se u prosincu na III natječaju za sufinanciranje tjednoga lista za kulturu.

P. S.

Samo tri dana nakon što je objavljeno da Republička konferencija SSRNH traži novu odgodu, 18. ožujka 1971. pojavio se u prodaji prvi broj tjednika »Hrvatsko sveučilište« a danas, 16. travnja 1971. pojavljuje se i prvi broj »Hrvatskog tjednika«. Neki možda neće htjeti vjerovati ali je živa istina da im za to nije bila potrebna pomoć onoga tipa javnih razgovora koji se ne održavaju i kojima Hrvatska duguje neslavni rekord natječaja što kraj osiguranih novaca i prijavljenih kandidata traju već godinu i po dana.

ljetopis

Zašto je hrvatska delegacija napustila Savezni kongres?

u herceg novom sve po starom

Dne 11. travnja ove godine delegacija Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske napustila je izvanredni kongres Saveza likovnih umjetnika Jugoslavije u Herceg-Novom. Do napuštanja kongresa došlo je zbog neslaganja oko predloženog novog statuta SLUJ-a. Predloženi nacrt novog saveznog statuta podnijela je delegacija hrvatskih likovnih umjetnika. Kako je došlo do neprihvaćanja tog novog statuta i do napuštanja izvanrednog kongresa, razgovaramo s akademskim slikarom Vasilijem Jordanom, predsjednikom ULUH-a, i akademskim kiparom Stipom Sikiricom, dosadašnjim glavnim tajnikom SLUJ-a.

Hrvatski tjednik: Obraćamo Vam se, druže Jordan, kao predsjedniku ULUH-a i kao šefu delegacije koja je napustila izvanredni kongres Saveza likovnih umjetnika Jugoslavije. Čini nam se da ste Vi najpozvaniji da kažete nešto o uzrocima i prilikama koje su dovele do tog napuštanja.

Hrvatski umjetnici imaju jasna stanovišta

Vasilije Jordan: Ovaj je kongres, po našem mišljenju, sadržavao neke načelne nesporazume, što su nastali u diskusijama delegacija o nekim točkama statuta. No jedna je osnovna činjenica bila uzrokom tih nesporazuma. To je činjenica da hrvatski umjetnici imaju svoja jasna stanovišta, koja su jednodušno izrazili u svim podružnicama ULUH-a, pa su na kongresu ta stajališta zastupali svi naši delegati, iz Zagreba, Osijeka, Rijeke, Splita i Dubrovnika. Stanovišta o kojima je riječ temelje se na spoznaji o sve većoj profesionalizaciji našeg staleža, što je po našim iskustvima jedini movens za daljnju optojnost, a kod nekih se republičkih središta osjeća još uvijek inercija etatističke pripadnosti centru. Upravo zbog tih elementarnih činjenica bili smo prisiljeni slijediti jedino vlastite stavove, tj. ne dopustiti da se starim načinom nadglasavanja onemoguće naše najbolje namjere. Sve je to rezultiralo istupom iz daljnjeg rada kongresa.

Hrvatski tjednik: Našoj je javnosti poznato, druže Sikirica, da ste na izvanrednom kongresu Saveza likovnih umjetnika Jugoslavije podnijeli ostavku na položaj glavnog tajnika SLUJ-a, suglasivši se tako sa stavom delegacije ULUH-a, te da ste zajedno sa svojim kolegama hrvatskim umjetnicima napustili kongres. Možeti li reći što Vas je navelo na taj čin?

Oslon na vlastite snage

Stipe Sikirica: Možda sam u ovom trenutku više nego ikada do sada uvjeren da se svi stvaraoci u Hrvatskoj, a ne samo likovni umjetnici, moraju potpuno osloniti na vlastite snage, tako da ne traže nikakav forum izvan svoje sredine. Jedino tako mogu odgovoriti na sve ono što sami traže od društva i na ono što društvo očekuje od njih. Svu onu našu dobronamjernost u traženju dogovora neki su bez razmišljanja odbacili, a politikanstvom, pritiscima, majorizacijom i nadglasavanjem izborili su opet ono što su i do sada imali. Nadam se da će hrvatski likovni umjetnici znati naći izlaz iz ovih trenutnih prilika, kako u pitanju savezne organizacije, tako i u pitanju svog profesionalnog odnosa u društvu i u svom narodu.

I na kraju još jedna naša napomena: nakon što je delegacija ULUH-a napustila kongres, prihvaćen je spomenuti prijedlog statuta, osim čl. 3., koji zahtijeva da se sjedište Saveza seli s vremena na vrijeme iz jednog republičkog središta u drugi. Naime, da bude jasnije, kongres je i ovo prihvatio, ali uz ogradu, da se ne seli administracija Saveza i, dakako, njegov žiro-račun, koji bi i dalje ostali u dosadašnjem sjedištu Saveza, tj. u Beogradu. A kakvo je pak to sjedište Saveza koje ima samo reprezentativne funkcionere, a ne i stvarne ovlasti, vidjet će vjerojatno oni koji su na takvu kombinaciju pristali.

D. H.

split – poraz autonomaštva i rođenje kazališta

U prisutnosti brojnih uglednih uzvanika i gostiju, bogatim programom koji se pretvorio u pravu manifestaciju hrvatstva (u protustavu spram autonomaštvu), u zgradi splitskog Narodnog kazališta zajedno su proslavljene 70. obljetnica smrti Gaje Bulata i 80. obljetnica postavljanja kamena-temeljca za zgradu narodnog kazališta.

Odbor za proslavu, na čelu s dr. Ivom Petrinovićem, dekanom Pravnog fakulteta i predsjednikom SSRNH Splita, učinio je mnogo da proslava ovih obljetnica bude uistinu svečana i primjerena značenju koje za hrvatsko narodno biće i kulturu imadu Gajo Bulat i splitsko kazalište. Osobito vrijedne prinose proslavi dali su prof. Julije Grabovac — koji je uvodno govorio o »Gaji Bulatu i trijumfu narodne misli«, i poznati hrvatski povjesničar dr. Franjo Tuđman (predsjednik Matice hrvatske) — koji je govorio o »Povijesnom značenju slamanja autonomaštva u Dlamaciji«, za što je Gajo F. Bulat veoma zaslužan, jednako kao i za izgradnju narodnog kazališta u Splitu.

Uz spomenuto, položen je vijenac na ploču izrađenu u spomen postavljanja kamena-temeljca zgrade narodnog kazališta (4. travnja 1891), otkrivena je spomen-bista Gaji Bulatu (rad kipara Ivana Rendića), otvorena je prigodna izložba o početku gradnje splitskog kazališta, te izveden nacionalan, bogat kulturno-umjetnički program.

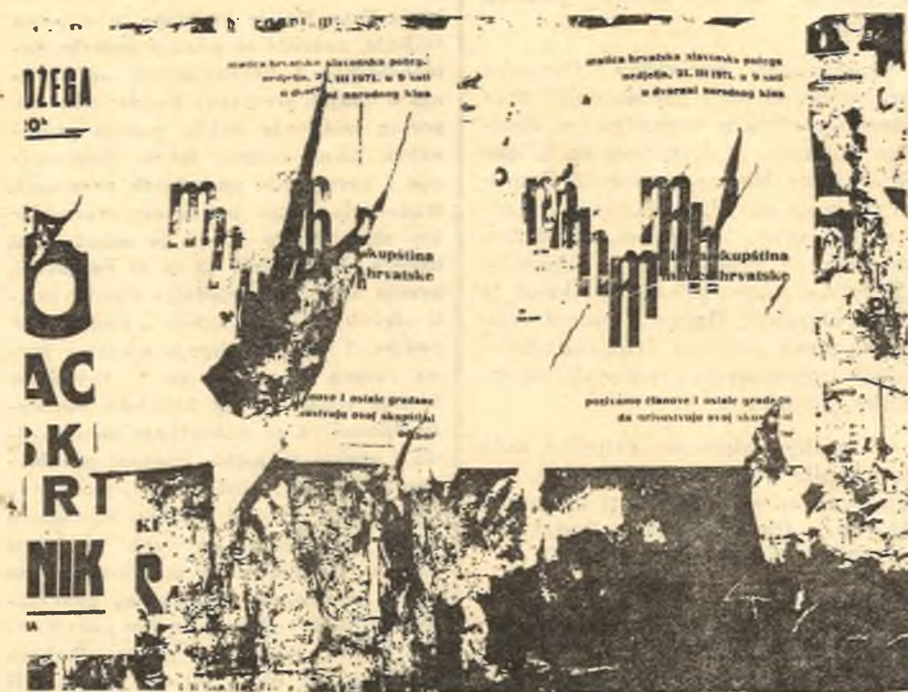
Z. L.

zagreb – zrinski i frankopani

Među prvima u nizu proslava koje se pripremaju u cijeloj Hrvatskoj, u prepunoj dvorani Hrvatskog glazbenog zavoda, održana je 7. travnja svečana akademija u povodu 300. obljetnice pogibije hrvatskih velikana, bana Petra Zrinskog i kneza Frana Krste Frankopana.

Svečanu akademiju, koju je organizirao Odvjetnički zbor grada Zagreba, otvorio je Matija Očić, a dr Vladimir Koščak govorio je o obiteljima i značenju Zrinskih i Frankopana u hrvatskoj povijesti.

U prigodnom programu Ante Dulčić i Ivo Rogulja interpretirali su stihove hrvatskih pjesnika, dok su u glazbenom dijelu nastupili poznati tenor Krunoslav Cigoj, te zbor i orkestar glazbene škole »Vatroslav Lisinski«.

BILO JE I ONIH KOJIMA JE SMETALA GODIŠNJA SKUPŠTINA MATICE HRVATSKE U POŽEGI

FOTO ORLOM

gradišćanski hrvati u posjetu matici hrvatskoj u zagrebu

Maticu hrvatsku u Zagrebu posjetili su 8. travnja 1971. studenti Pedagoške akademije iz Gradišća, budući učitelji na čelu s prof. Konradom Meršićem i s dr Antom Blaženčićem, organizatorom njihova studijskog boravka u SR Hrvatskoj. U ime Matice hrvatske goste su primili predsjednik prof. dr Ljudevit Jonke i potpredsjednik prof. dr Danilo Pejović, prof. dr Ivo Frangeš, predsjednik Društva književnika Hrvatske i Saveza književnika Jugoslavije i odbornik Matice hrvatske, dr Marin Franičević, odbornik Matice hrvatske i Tvrtko Šercar, tajnik Matice hrvatske.

Prethodnog su dana predstavnici Matice hrvatske prof. dr Danilo Pejović, Tvrtko Šercar i književnik Pero Budak, ravnatelj Nakladnog zavoda Matice hrvatske, primili uglednog odbornika Hrvatskog kulturnog društva iz Gradišća dr Ivana Müllera s kojim su razgovarali o mogućnostima i oblicima suradnje između dvaju društava.

T. Š.

osijek – gostovanje dubrovčana

Na svom gostovanju po Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini dubrovačko kazalište »Marin Držić« održalo je četiri dobro posjećene predstave i u Osijeku. Uz to, u predvorju Hrvatskog narodnog kazališta priređena je izložba »Dubrovački motivi u djelima dubrovačkih umjetnika«, a u prostorijama Kluba ljubitelja filma projekcija turističkih filmova i dijapozitiva o Dubrovniku. Ugođaj su upotpunile djevojke u konavoskim nošnjama koje su dijelile prospekte o Dubrovniku i Dubrovačkim ljetnim igrama. Goste je primio i predsjednik Skupštine općine Jozo Petrović.

I. S.

AGEFOTO

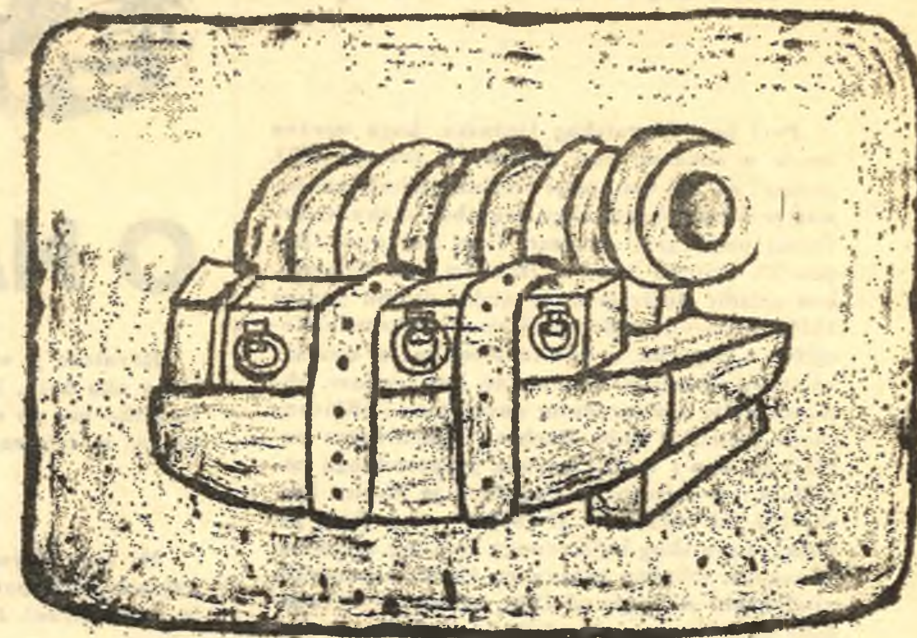
Crteži: HRVOJE ŠERCAR

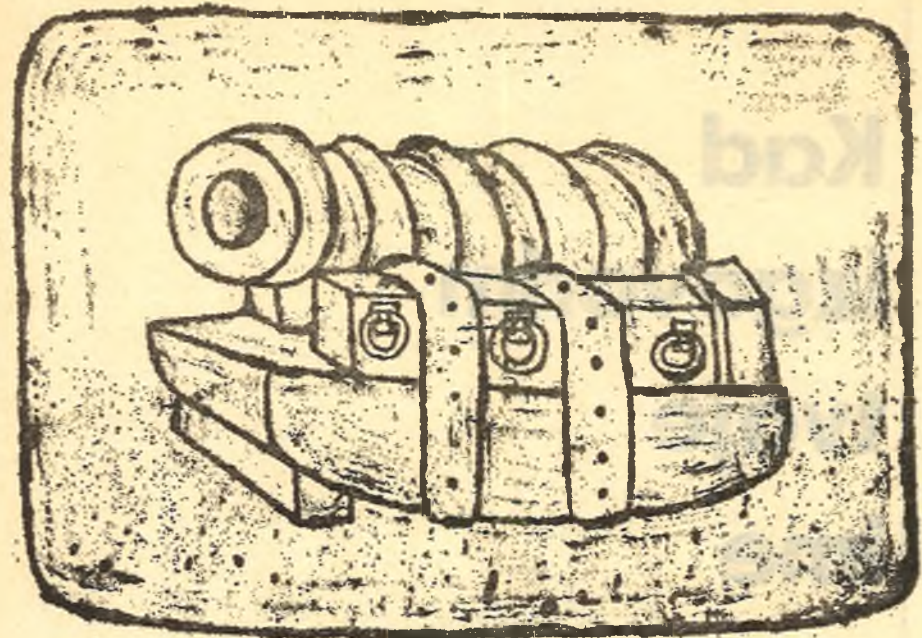

DUH OPORBE I IDEALIZMA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Vlatko Pavletić

Zablude su — na putu do istine — prepreke što ih je potrebno prevladati, kad ih već ne možemo izbjeći.

Jedna je od zabluda o hrvatskoj književnosti: da hrvatski duh valja tražiti isključivo u djelima pisaca koji najuspješnije izmiču stranim utjecajima. Polazište je takvog suda neispravno, jer se duh ne iskazuje jedino onim što stvaralački kazuje i predočava, već također bitnim svojstvima svega što upija u sebe i njeguje, razvija dalje kao svoje. Narodna je mudrost i tu nepogrešiva: »S kim si, takav si«. Time se ukazuje na sugestivnost uzora, ali možda još više na značajnost spontanog izbora. O duhovnom obzoru određenih ljudi ili društvenih skupina i nacionalnih cjelina možemo prosuđivati na temelju izvornosti djela što ih stvaraju, ali i po sastojcima ostvarenja na kojima zaustavljaju svoju najdublju pozornost. Motiviran *izbor* je značajan kao djelomični *izraz*. Inače bi nam čitava razdoblja umjetnosti vrlo malo govorila o duhovnim preokupacijama svoih nedovoljno originalnih autora.

Što otkrivamo u našim srednjovjekovnim tekstovima, u tim ostacima ostataka najstarije poznate književnosti? Što svjedoče o našim pretcima fragmenti proze i pjesama predodređenih uglavnom otprije poznatim biblijskim motivima i potpuno prožetih kršćanskom simbolikom?

Varirajući srednjovjekovne idejne univerzalije — govore li išta o nama, o posebnom hrvatskom individualitetu kakav se pojavljivao stoljeća prije i potvrđivao stoljeća i stoljeća kasnije?

Inzistirajući na značajnosti izbora, a ne samo izraza, naći ćemo podrobnom raščlambom dublju motivaciju stanovitih pozajmica; tada zapravo počinje tegobni put otkrivanja konzistentnih krhotina hrvatskoga duha kao neponovljivoga sastojka hrvatske književnosti.

Angažirani idealizam

Zadržat ću se na dva karakteristična primjera, u kojima nalazim bitno važne sastavnice hrvatskoga duha u hrvatskoj književnosti. Jedna je općeljudska, a druga nacionalno uvjetovana; prva upućuje na zaključak o idealističkoj orijentiranosti hrvatskoga duha, a druga svjedoči o njegovoj zbiljskoj angažiranosti u borbi za goli opstanak. Idealizam i vjerno samozatajno služenje idealima je hrvatski s t a v, ingredijent kolektivnog svjetonazora, dok je s u p r o t s t a v l j a n j e okolnim opasnostima postalo sudbinom hrvatskoga naroda. Prava hrvatska pozicija jest — opozicija; stoga hrvatski buntovnik oponira pomalo svima, a na kraju najviše sebi, kao što nas uvjerava svim svojim duhovnim fazama i preobrazbama, na putu od ekspanzionizma do hermetizma, život i djelo jednog uzornog (i tipičnog u isti mah!) Hrvata kakav bijaše Ante Starčević.

Ima jedna pjesma, na početku hrvatske poezije. Naslov joj je — *Svit se konča!* Ne znamo mnogo o njenom postanku, niti možemo danas pouzdano odrediti stupanj njezine izvornosti. Zapisana je u Pariškom glagoljskom kodeksu (Slave 11) iz XIV. stoljeća. Pjesma se temom uklapa u srednjoeuropski krug satiričkog prikazivanja svećeničkih nepodopština, ali kroz nju progovara toliko toga hrvatskog da je vrijedi posebno pozorno razglobiti. Jezik je u njoj hrvatski, ali i duh, obuzet vizijom ideala u ime kojih obračunava sa stvarnošću. U ime više istine otvoreno i izravno iznosi istinu o ljudima što bi trebali težiti dobroti, a u stvari »k bezakonju srce svoje prikloniše/ svomu telu, a ne Bogu ugodiše«. Zadojen idealima kojima ostaje vjeran usprkos kušnjama, duh iz kojeg proizlazi ova pjesma i koja ga neizravno obznanjuje prvi put u izražajnom tekstu, bez sumnje je onaj isti, u biti idealistički duh, koji se tako nagonski priklanja arkadijskoj paradigmi u književnosti, osjećajući se svoj na svome u petrarkizmu kao i u romantizmu do te mjere, da će npr. idealizacija nužno zasjeniti sve druge moguće pristupe ženi u hrvatskoj ljubavnoj poeziji — preko romantičnog sentimentalizma Stanka Vraza i eklektične modernosti Tina Ujevića do neotrubadurstva Luka Paljetka.

Ista čista svojstva taj duh pokazuje u sferi religioznih kontemplacija kao i u društveno-političkim akcijama, potvrđujući se uvijek iznova kao ekstatičan, a ne pragmatičan. Među Hrvatima se uvijek našlo podosta vjerskih fanatika i još mnogo više — političkih zanesenjaka, koji su višim ciljevima bili spremni žrtvovati sve, pa i sebe, prinoseći na oltar ponekad i svoje hrvatstvo. Ima nešto iskonski prakršćansko — poistovjetiti se s drugima, stopiti se sa svima, podrediti se autoritetu, vrhunaravnom. Otuda i odrođivanje Hrvata u tuđini, fenomen na koji je panično upozorio Filip Grabovac, pjevajući u XVII st. o naravi i ćudi hrvatskoj. Grabovac je zabrinut zbog onih što nesložni, bez samosvijesti, služe tuđinu kao bratu, koji najprije licemjerno iskorišćuje njihovu naivnost i nesebičnost, a zatim ih cinički »ne miluje, neg već kara, žive peče, mrtve para«. Grabovac je došao do takvog iskustva promatrajući napose Hrvate u tuđinskoj vojsci, koji za drugog vojuju kao da sebe brane. A i kad su branili sebe, Hrvati stajahu na braniku kršćanske Europe, udomljujući bjegunce pred Turcima, ali sami ne napuštajući olako djedovska ognjišta. (Upravo zbog toga nas današnja enorma emigracija mora navesti na ozbiljne i dalekosežne zaključke!)

Vječno u borbi i oporbi

Tako smo, međutim, došli do druge komponente: vječne borbe i oporbe hrvatske. Evo je, već u prastaroj pjesmi *Spasi, Marije, tvojih vernih.* Molitva je to, obraćanje Bogomajci, ali ujedno potresno svjedočanstvo o hrvatskom čovjeku koji se po tko zna koji put suočava s prijetnjom genocida. Stručnjaci drže da je pjesma »vjerojatno nastala u drugoj polovici XV. stoljeća kao jedna od rijetkih izvornih pjesama srednjeg vijeka, i to s vrlo aktuelnom tematikom, kad je strah od Turaka pritisnuo hrvatske duše na dugoj fronti, naročito na potezu Split-Šibenik-Zadar-Krbava.«[1]) Bez obzira na kršćansko uvjerenje, da ga turskim zulumima Bog kažnjava za grijehe, hrvatski je duh otkrio ovom molitvom koliko je vezan za jednom odabrani autoritet i koliko je lakovjeran, očekujući da ga spasi djevica Marija, uzdajući se, dakle, u čudo. I kasnije, mnogo kasnije, tipični hrvatski zanesenjaci — Zrinski i Frankopani — ući će u brlog lukavog neprijatelja uvjereni u premoć apstraktnih razloga nad konkretnim odnosom snaga.

Hrvati teško mogu shvatiti osnovnu političku pouku povijesti, da je prošlost zauvijek prošla, pa se papir starih povelja s bistro sročenim činjenicama i pravima ne može djelotvorno oduprijeti naoružanoj demagogiji, koja mutnoćom ideja prikriva providno jasnu koristoljubivost. Nema politike bez egoizma, a hrvatski duh što ga otkrivamo u književnosti, odnosno kako ga oblikuju i razobličuju pojedini hrvatski pisci, odviše je samozatajan, pripravan na žrtvu. Nerijetko je pred iscerenim imperijalizmom što buja do paroksizma stajao hrvatski mirotvorac blage ćudi, snošljiv do mazohizma — izlažući nezainteresiranima uistinu velike ideje i zamisli, kako da se postojeći svijet preuredi da bi postao bolji. Hrvatska je povijest niz monotonih varijacija arhetipne bajke o crvenkapici i vuku. Otud male legije Hrvata reformatora, rebela i revolucionera, kojima pred očima uvijek svjetlomrcahu uzvišeni ideali ljudske pravde, uzornog uređenja crkve, premošćivanja jaza između Istoka i Zapada, pomirbe zapadnih i istočnih kršćana, zatim iznimne misije Sveslavenstva i jugoslavenstva, i sl. U dugome vjekovnom nizu od Matije Gupca i Matije Ivanića do Eugena Kvaternika, do Josipa Broza Tita; od Križanića i Gaja do Strossmayera i današnjih »čegevarista«.

S vukovima bi trebalo vukovati

Na liniji spomenute karakteristične molitve Mariji nalazimo također Marulićevu *Molitvu suprotiva Turkom,* ali Marulić je ne samo određeniji, nego i realniji, upozoravajući na Juditu kao simbol otpora koji ne čeka čudo, ne preza ni pred najneljudskijim oblikom borbe. S vukovima treba vukovati — poručuje Marulić svojom *Juditom* onima koji ga mogu razumjeti.

Marulić i latinisti zaustavljaju nas na univerzalnim premisama hrvatskoga duha, mobilnog i adaptabilnog, neosvajačkog u odnosu prema slabijima, adaptivnog ali sklonog posvajanju, prigrljivanju i zaštićivanju ugroženih, bez obzira čak na vlastiti osjećaj ugroženosti.

Izbor motiva i općeljudsko iskustvo ne oduzima ništa Kranjčevićevu *Mojsiju* od njegova nacionalnog momenta. Kranjčević ukazuje na predominantni hrvatski kompleks — imati ideale, i osjećati potrebu da ih se očuva neokaljane! Jehova, kojega se riječ razliježe na kraju, obraća se čovječanstvu, ali svjedoči o imanentnoj tipičnoj hrvatskoj opsesiji:

A gromom grunu riječ Jehove:
»I tebi baš što goriš plamenom
Od ideala silnih, vječitih,
Ta sjajna vatra crna bit će smrt.
Mrijeti ti ćeš, kada počneš sâm
U i[illegible] svoje sumnjati.«

Dok su drugi mijenjali ideale i ideologije ne mijenjajući svoju pohlepu za tuđim, dotle se hrvatski duh potpuno predavao određenim idejama i doktrinama, izgarajući u borbi za njih, ali i nestajući, nakon eventualnog poraza, s njima. Fenomen Držićeva zajvereništva ispunja nas i danas još jezom, zbog toga što je tako tipično hrvatski: etički motiviran, pravodoljubivošću inspiriran, a politički tako nespretan, naivan, lakovjeran, tražeći razumijevanje i pomoć u tuđini. To je vjerojatno bio jedan od dobro poznatih trenutaka prelijevanja preko ruba strpljivosti, koji prilježno bilježi hrvatska povjesnica, jer posebno teško snose nevolje oni što ih predugo i pretiho podnose. Hrvatska je pobuna, nakon toga, vrisak do neba, apsolutno spontana i često neorganizirana. Poznat je, ali sasvim nepreporučjiv hrvatski recept — kvaternikovski glavom kroza zid. Ali što da radi očajnik?!

Nepoznati autor u XVIII. st. pjevaše, u *Duvanjskom arzuhalu,* potresno o realijama:

Bre pomagaj od Boga,
Nije nigdi nikoga,
Nikom nije ovoga,
Što je nama, gospodo.

Stjeraše nas u Duvno
Kano konje u guvno,
Neka znate ufano: Pogibosmo, gospodo.

— — —

Teška je ovo krajina
I krvava haljina,
Ali nas je malina.
Neka znate, gospodo.

Iskonski duh nezadovoljstva

Prkos, bijes, očaj — to su najčešći orijentiri na putu do odgonetke tajne hrvatskoga duha. Žestina je često njegov osnovni tonus, psovka najneposrednija kompenzacija, kao u nekim spisima Ante Sarčevića, kao u *Meri* A. G. Matoša, kao u *Ištipanoj hartiji* Janka Polića Kamova, u izazovnim stihovima Gorana Babića.

Miroslav Krleža je femonem svoje vrste. Izniman svojim dimenzijama, u svemu je baštinik iskonskog duha nezadovoljstva kao bitne odrednice hrvatskoga duha (ne samo u književnosti). Krleža je sabrao i razvio u sebi najhrvatskije i najuniverzalnije premise, koje se nikad nisu međusobno isključivale, nego naprotiv — poticale i obostrano podupirale.

Koji su to konstitucionalni elementi?

Svi su već uočeni, spomenuti, ali u Krležinom slučaju zaoštreni su do usijanja, i sintetizirani.

Prvo, korjenitost, prema formuli i l i — i l i, koju Hrvati nisu izmislili, ali su je prigrlili kao svoju.

Drugo, težnja za globalnom reformom kao inspiracija za revoluciju.

Treće, vjernost idejama i idealima mladosti.

Četvrto, nepomirljivi kriticizam, koji ne štedi nikoga a najmanje sebe.

Peto, ikonaklastičnost, od koje stradaju prije svega bogovi domaćeg ognjišta, a zatim, redom, i ostala božanstva. Ničeanstvo je kongruentno s hrvatskim duhom i onda kad ga neposredno ne stimulira.

Šesto, žeđ za istinom i pravdom, za punom istinom i klasnom pravdom.

Sedmo, terencijevsko osjećanje da ništa ljudsko ne smije biti strano, dakle, potreba za ljudskom mjerom.

Osmo proizlazi iz šestog i sedmog: zbog nepotkupljive istinoljubivosti nastaje svojevrsni revizionizam, ali ne onaj koji izdaje ideale, već koji prvi uočava otklon i hrabro napada ono što ga nadilazi — naime, izdaju ili zaborav ideala. Uz to, nezadovoljnost realizmom, proizašla iz praiskonskog sna o Arkadiji, dakle svojevrsnim idealizmom. Jest, Krleža je još jedan veliki hrvatski buntovnik i idealist istodobno!

Otuda mu, *deveto,* toliko povjerenja u snagu svojih uvjerenja.

I *deseto,* na kraju, vraćanje ishodištu.

Krleža je tipični, i složeni, ali i granični slučaj. Nitko drugi više nije u sebi sažeo sve bitne komponente hrvatskoga duha kao on. Idući prema najnovijim piscima, zateći ćemo korozivnost Ranka Marinkovića, polemičnost i satiričnost Stanislava Simića, etički i nacionalni hipersenzibilitet Petra Šegedina, nepotkupljivi i sverazorni kriticizam Slobodana Novaka, ekstatičnos i uvjerenost u prodoronst svojih ideja, pogleda i mišljenja Vlade Gotovca, obuzetost Antuna Šoljana nekom novom Arkadijom i njegova zaokupljenost prijetnjom postupne izdaje ideala, averzija prema idolatriji kod Tomislava Ladana, neodoljivi funkcionalizam Igora Zidića, leksički hipersenzibilitet Joze Laušića i Joze Vrkića, itd.

U svakome ponešto, ali u Krleži gotovo sve glavno od posebnoga duha što se utvrđuje i afirmira kao hrvatski u hrvatskoj književnosti od početaka do naših dana.

Težnja za idealnim

Rezimirajući, rekao bih da je ipak najpretežniji sastojak hrvatskoga duha — kritičnost uperena u svijet, u s v e, i uvrnuta u vlastitu srž, u i s h o d i š t e s v e g a.

Ona izvire iz dubokog ponora sasvim određenih nezadovoljstava s postojećim i iz neodređene ideje rođene u praiskonskom snu o mogućnosti da se dosegne idealno, da se utvrdi apsolutno, da se restituiraju nekad postojeća, ali u tijeku vremena izgubljena mjerila istine i pravde. »Mi volimo samo ono što nemamo, što nam se otima. Zato ćemo možda ljubiti i Hrvatsku u času kad nam je otmu...« napisano je A. G. Matoš 1910.

Hrvatski se duh poziva na prošlost u borbi za budućnost, nemajući pruživosti i prizemne vitalnosti potrebne za što bolje situiranje u sadašnjosti.

Vjerni idealima, ustrajni u vlastitim uvjerenjima i na svoju štetu dosljedni u dogovorima i ugovorima, Hrvati su — u etičkom, a ne filozofskom određenju — fundamentalno idealisti. Zbog toga ih lako zateče na spavanju vjerolomni partner; zbog toga gube tako mnogo vremena da se izvuku iz kolotečine stanovitih zabluda u koju se sve više zagliblјuju; zbog toga su im konstitucionalno strani pragmatizam u filozofiji i bizantinizam u politici.

Stremeći idealnom, Hrvati nerijetko gube uporište u realnom. Teže za maksimalnim i apsolutnim, pa često promašuju minimalno ili zanemaruju relativno, upadajući u duga razdoblja malodušnosti, obilježena sverazornom kritičnošću, koja češće dovodi u pitanje sebe, nego ono što je kao takvu uvjetuje. A. G. Matoš je gorko određen:

»Ima kod nas ljudi, što negiraju našu književnost, jer nemamo Dantea i Sofokla; naš Sabor, jer nemamo Gambette i sveopćeg prava glasa; našu povijest, jer nije historija poput rimske; našu savremenost, jer je lošija čak od bugarske savremenosti.«

Što gore nama – to gore za naše neprijatelje

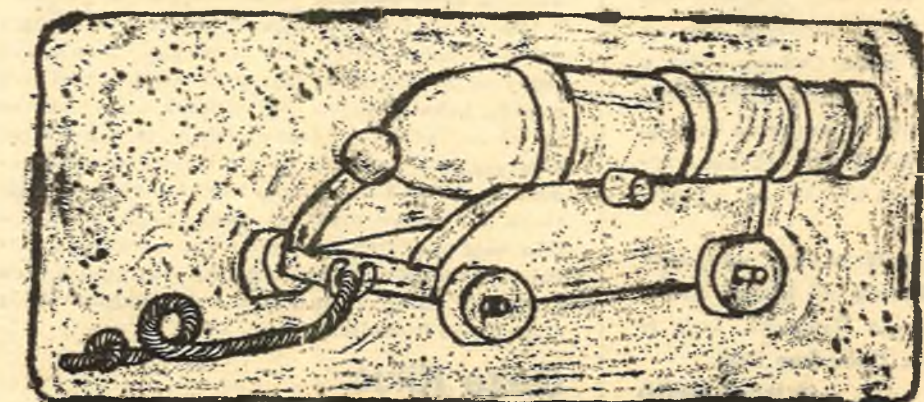
Okrenuti nemogućem i uzdajući se u čudo, snagu otpora za nove borbe Hrvati neprestano obnavljaju u sebi samima, ma koliko se bitke činile bezizglednima. Dapače, samo u kalvariji, u tijeku teškog puta prema cilju, u bezizlaznim situacijama, nalaze uvijek iznova put do svoga autentičnog bića. Hrvatima je neprijatelj mnogo opasniji ako je lukav, nego ako je okrutan. Tegobe zbijaju, čeliče, uzdižu hrvatski duh, dok ga iluzija o lakoći pobjede potpuno razoružava.

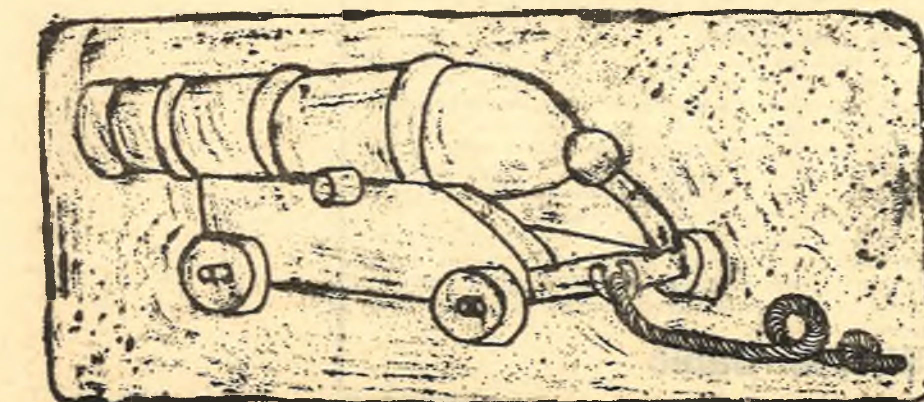
Specifičan slijed historijskih nedaća i istaknuti položaj na iznimno važnom geografsko-strateškom području, uz to primamljivo lijepom i bogatom prirodnim prednostima, ukorijenili su kao osnovni stav u Hrvata — protustav, suprotstavljanje. Jedino nedostižni majstori u obrambenoj taktici, Hrvati su vrlo skupo plaćali povremene šire strateške zamisli, postajući u pravilu žrtve vlastitog ekspanzionizma, koji bi drugi vrlo brzo i umješno prekalkulirali u svoju korist.

Što su Hrvati izdržali pod takvim strašnim pritiscima, kojima bi teško odoljeli i znatno veći narodi, zahvaljuju prije svega svojim neprijateljima, kojih su uvijek imali mnogo više nego prijatelja.

Idući do kraja, utvrdit ćemo istinitost Grabovčeve teze da su najteže udarce podnosili upravo od tobožnjih prijatelja, od najbližih kojima su nudili i davali sve od sebe, gotovo sve svoje, pa i sebe same.

Srećom, zlo se može prikrivati, ali ne uspijeva trajno suspregnuti svoju volju za apsolutnom dominacijom, pa pojačavanim pritiscima uvijek ponovno nailazi na sve ogorčeniji otpor u presudnim povijesnim trenutcima. Iskustvo kojim se nadahnjivao neprijatelj — sažeto u krilatici »Što bolje za mene, to gore za Hrvatsku« — proizvodilo je suprotan učinak, jer su ga Hrvati prihvaćali u skladu s imanentnom istinom o opstojnosti hrvatskoga duha: *Što gore meni, to gore za moga neprijatelja.*

1) Vidi: *Hrvatska književnost srednjega vijeka* u kolekciji »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, str. 382.